

yitik söz

SANAT, EDEBİYAT VE DÜŞÜNCE DERGİSİ

Yıl: 5, Sayı: 28 / Nisan - Mayıs 2025

öyle yoruldum ki yoruldum dünyayı tanımaktan
ismet Özel

Fotoğraf: Yasin Mertaş

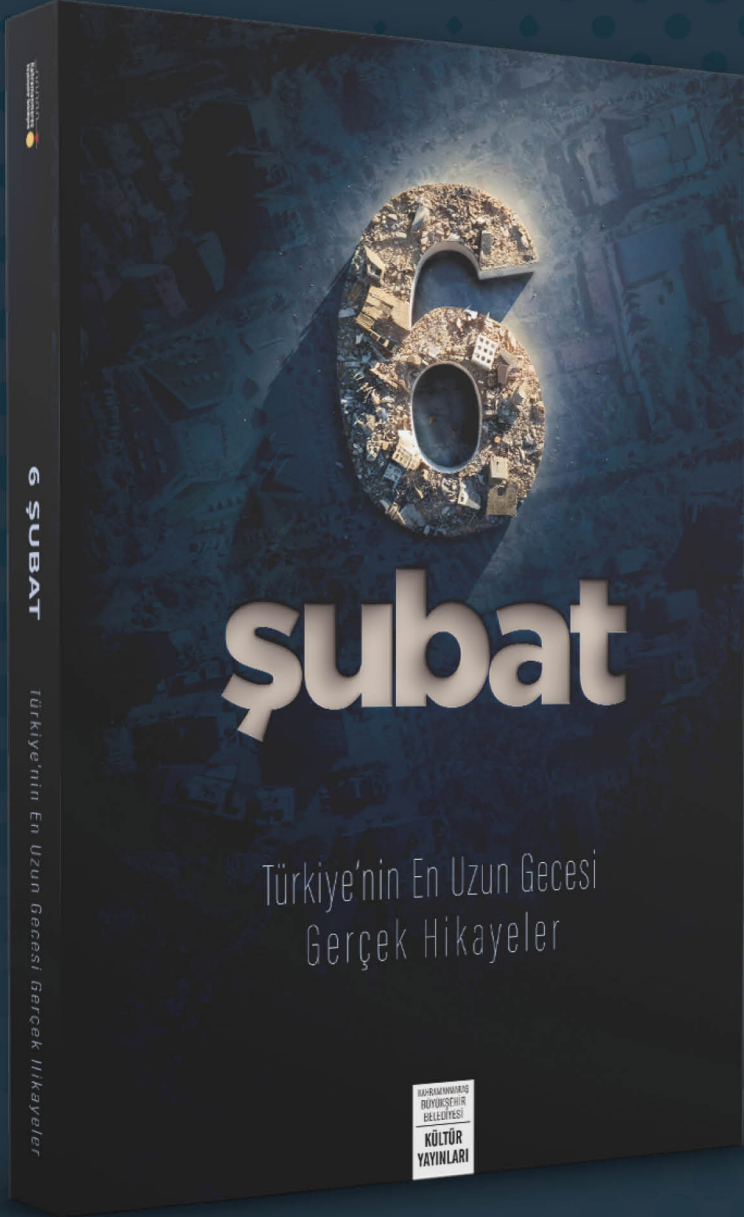
SERCAN CEYLAN

Kurguların Sonsuzluğu ya da Anlatma
Mucizesi Öykünün Felsefesi ve
Felsefedeki Öykü

KONUŞAN: NİGAR GİZEM ÜNAL
Vefa Taşdelen'le Edebiyat
ve Felsefe Üzerine Bir
Söyleşi

HACI AHMET SEVGİLİ

Uyku ile
Uyanıklık

yitik söz

SANAT, EDEBİYAT VE DÜŞÜNCE DERGİSİ Yıl: 5, Sayı: 28 / Nisan - Mayıs 2025

İçindekiler

YASİN MORTAŞ Cüret	4
YUNUS EMRE ALTUNTAŞ Küçük Şeyler	5
EKREM ELMAS Kabristanda Hasbihal	6
METİN KAPLAN Hüzün	7
HACI AHMET SEVGİLİ Uyku ile Uyanıklık	8
İBRAHİM GÖKBURUN Dağa Saplanan Mızrak	9
ALİ SALİ Sıradan Üzüntü	10
SUAVİ KEMAL YAZGIÇ Parçalanma 101	11
CENGİZHAN KONUŞ Halkımı Arayan Musa	12
ŞAKİR KURTULMUŞ Bir Yüreğin Var Unutma	14
İNCİ OKUMUŞ Vakti Geldi	15
SİNAN DAVULCU Bebek, Melek ve Solaryum	16
YASEMİN KULOĞLU Bilmem	17
HÜSEYİN ÇOLAK Hesap Özeti	18
ALİ GALİP YENER Edebiyat Teorisi Felsefe İlişkisi Üzerine	20
AZİZ KAĞAN GÜNEŞ Garip	24
HASİBE ÇERKO Yazarak Yaşama ve Felsefe Atölyesi Notları (Özdeş Dünyayı Ararken)	25
KADİR ÜNAL Ağrı, Çok Ağrı	27
SERCAN CEYLAN Kurguların Sonsuzluğu ya da Anlatma Mucizesi: Öykünün Felsefesi ve Felsefedeki Öykü	28
MUSTAFA GÖK Terk Edilmiş Kulübede	32
VEFA TAŞDELEN DOSYASI	
KONUŞAN: NİGAR GİZEM ÜNAL	
Vefa Taşdelen'le Edebiyat ve Felsefe Üzerine Bir Söyleşi	33
ASIYE CEYLAN Çınlayan Gün	41
MEHMET ULUKÜTÜK Hermeneutiğin Yurdunda Vefalı Bir Misafir: Vefa Taşdelen'in Hermeneutik Bakiyesi	42
ÇAĞRI TAŞGETİREN Vefa Taşdelen'in Bakışıyla Kierkegaard'da Benlik ve Varoluş	48
NİGAR GİZEM ÜNAL Vefa Taşdelen'de Edebiyat ve Felsefenin Bütünleştirici Gücü	52
BEYHAN KANTER Arzu ve Tereddüt- 19. Yüzyıl Türk Romanında Muhafazakârlık Üzerine	60
HASAN KEKLİKÇİ Halam Yaşasaydı	63
ABDULLAH İPEK Buzlar Çözüldü, Yollar Açıldı	66
YAVUZ AHMET Bir Hikâye Yazarının Aşırı Gerçek Hatıraları VIII	70
EMEL KARAGEDİK Doktorlara Çay Yapıyorum	74
SEHER ÖZKÖK Baba	76
RECEP AYIK Suya Düşen Şiir	77
UZAQBAY PİRJANOV Dul Kadının Oğlu	81
MAHMUT GİDER Aşğın Ötekileştirilmesinin Bir Biçimi Olarak: Selama Layık Görülmeme	84
FATMA NUR UYSAL PINAR Çıkmazlara Çıkan Yol	86
DERYA KURTOĞLU Kelimeleri Yeniden Bulmak	87
JALE ÖNDER DARICI Bir Gümüş Dügme, Bir Kapı Sesi ve Küstüm Çiçeğine Dönüşen Hayatlar: Miyase Çıkmazı	88
AHMET ERGİN Siyah Gözlerine	92
FATMA NUR UYSAL PINAR Sondan Başa Baştan Ona	94

İKİ AYLIK SANAT, EDEBİYAT VE
DÜŞÜNCE DERGİSİ

Yıl: 5, SAYI: 28
Nisan - Mayıs 2025
Yayın türü: Yerel Süreli

ISSN: 2718-0670

İmtiyaz Sahibi
Kahramanmaraş Büyükşehir
Belediye Başkanlığı

Yazı İşleri Müdürü
Duran Doğan

Genel Yayın Yönetmeni
Duran Boz

Yayın Koordinatörü
Harun Kadioğlu

Yayın Kurulu
Mehmet Narlı
Mehmet Özger
Selim Somuncu
Erdoğan Aydoğan
Muştafa Köneçoğlu
İnci Okumuş

Ön Kapak Fotoğrafı
Yasin Mortaş

Arka Kapak Resmi
Bünyamin K.

Tasarım
Şeyda Nur Yıldırım

Son Okuma
Erdoğan Aydoğan

Sosyal Medya
twitter: @yitiksoz
facebook: @yitiksozdergisi
instagram: yitiksozdergisi

Yönetim Yeri ve Yazışma Adresi
Kahramanmaraş
Büyükşehir Belediyesi
İsmetpaşa Mahallesi
Azerbaycan Bulvarı, No: 25.
Dulkadiroğlu/Kahramanmaraş

e-posta
yitiksoz@gmail.com

Baskı

Akbaba İletişim Matbaa Basım Yayın
Tanıtım Eğitim Danışmanlık ve Anket Hizmetleri
Şazibey Mah. 2. Sk. Hisar Apt. No:10/A
Onikişubat / KAHRAMANMARAŞ
Tel: (0344) 235 40 02 - 0532 517 62 24
akbabailetisim46@hotmail.com

Evreni Evren Kılmak için

İnsan, içte derinleştikçe dışındakileri fark eder. Her ânını anlaşılır kılacak hamlelerin izini sürer. Kişiliğini yangın yerine çeviren oyunbazları soruşturmak suretiyle, oluş bilincini büyütür kendi kalbinde. Hayatı anlamlı kılacak ilkelerin seyrine azık hazırlar. Anbean çeşitlenen suallerin cevabını bulmaya çalışır. Sözün ateşini kaybetmemesi için kelimeleri vicdanıyla tartar. Sönüp gidenlere heveslenmeme kararlılığı içinde yaşamayı seçer. Bugünü dünle denkleştirmeme kaygısına ayarlar saatini. Gidene yazıklanmadan geleni umutla karşılar. Dert sahibi olabilmeğin içtenliğiyle vaktin çiçeklenişine tanıklık etmek ister.

İnsan, tercihiyle yol arkadaşlığına yazılır. Yarın için düşler biriktirir. Merhamet çağını hizalayan tavrıyla “toprağı toprak/evreni evren kılmak” için uğraşır. Sözcüklerin gencelen örgüsünü yeşertir dünyada. Hayatı sil baştan kurabilme duyarlığı içerisinde yaşantısını örer. Dilinin pütürlerini yontu yontu iç dünyasına yol yapar. Aşımaların tezgâhında öğütülmemek için sözleşir.

Sözün fikre dönüşmesi ödünç yaklaşımlarla gerçekleşmez. Düşünce ciddi çabalar sonucu toprağa kök salar. İncelikli bakışın ahengi tarar gökleri. Birtakım mülahazalar sonucu evrensel olanla bütünleşir insan. Gelişigüzel hevesleri terk ederek pasaklarından soyunur yürek.

YitikSöz, her sayısıyla farklı bir konuyu eşelemeye devam ediyor. Düşünce ufkunu zenginleştirecek konular ve yazılarla sanat, edebiyat ortamına katkıda bulunma arayışını sürdürüyor.

Bu sayısında da edebiyat felsefe ilişkisini irdeleyerek felsefi bakışın imkânına, anlama ve yorumlama biçimlerine dikkatleri çeviriyor. Şiirler, öyküler ve denemelerle içeriğini zenginleştirerek yayın periyodundaki yolculuğuna devam ediyor.

Gündemini kendisi oluşturan *YitikSöz*’le nice yıllara, nice sayılara.

YITIKSÖZ

| YASİN MORTAŞ

Cüret

zamanı
bilmek ödevimdi

öyle yaptım

çok yürüdüm İsmail'le

keskin
bir cüret bıraktım
eşyanın kölesine

şimdi de
kurşun köreltiyorum
çocuklar ölmesin diye

28 OCAK 2025

| YUNUS EMRE ALTUNTAŞ

Küçük Şeyler

kırgınlıklar birikti içimde
bir şeyleri düzeltmeli veya tamir etmeli
şu perdenin ucu sarkmış mesela
insan işte böyle küçük şeylerle
kendini mutlu etmeli

insan bu kirlenir kirli yüzlerden
sesini yitirir kirli ağızlardan
bulaşıcıdır mutsuzluk ağar içine
çıkmaq lazım bir dağın tepesine arınmak
insan işte böyle küçük şeylerle

habistir nefis vurur benim diyeni de
başta takke ayakta nalın kurtarmaz kimseyi
bakarsın virdi kibir olmuş çıkmış tahtına
bir çocuğa varmalı bu vakitlerde dinlemeli parkları
insan işte böyle küçük şeylerle

| EKREM ELMAS

Kabristanda Hasbihal

Benim ay iesim var Ahmet Abi
dünya dışından dünyaya bakarken
tam teşekküllü protesto niyetine

Şöyle gürültüsüz bir yerde
acem tabakta gelse bir tavşan kanı
bir yudum alsam ve soyutlansam
şu dayanılmaz gerçeklikten
fena mı?

Sen yine dinlesen
yol boyunca yanımdaydım
bir an bile yalnız bırakmadım kalbimi
desem ve eklesem
yoksa işten değildi
karnımdan bıçaklanır gibi

Kırgın mıyım
zeytin ağacının başına gelenler için
limonun ve karpuzun
üzgün müyüm memleketin haline
evet, çok, bilsen nasıl
babam ölmüş gibi
yönümü filan şaşıyorum
gecenin ayazında
ne için çıktığımı bilmediğim sokaklarda

| METİN KAPLAN

Hüzün

nerden bilsin ki bir avcı
hüzün nasıl bırakılır ortasına ırmağın
heybesine koymadan
o ceylan kalbini

beyaz fanilasıyla bir çocuk
bulutların arasında
bir serçe kuş
nasıl kaybolsun ki gözden
bir melek
bir anne onu beklerken

bu ırmağın kenarında durup
ne zor kapısını çalmak sensiz bir göğün

I HACI AHMET SEVGİLİ

Uyku ile Uyanıklık

I

Yakınlarda bir saldırı olacak
Hissediyorum bunu ellerimde
Gelecekler onu da biliyorum
Yetiştirmek ve alıştırmak için beni gecelere

Gece ki
Ne kırılganlıkların
Ne paramparça olmuşlukların gecesi
Gece özüne dek, özdeksizdir

O telafisiz anları
Kurtarır sabahların erkeni
Gerisi yolların karanlığı
Uyandı uyanacak bu payandasız şehir

II

Hani
Kar dolu damarlarımdaki serinlik
Eridim mi
Yoksa mevsimlerin akışına
Kapıldım ben de öyle mi
Hayır!
Seni kanından tuttu hayat
Orada döner
Karlar kana, serinlikler sıcaklığa
Öngörülmeze bakana
Fiziğin yanında meta

Uyan! Uyanıklıktan
Ey zıtlıklarıyla savaşılan
Ve eş anlamını bulamayan
Yaşam denen şeyi bitirdiğinden beri
Kurtarmış gibisin
İçindeki bu payandasız şehri

Bekle, yakında bir saldırı olacak
Hissediyorum bunu ellerinde
Gelecekler onu da biliyorum
Yetiştirmek ve alıştırmak için seni gecelere

| İBRAHİM GÖKBURUN

Dağa Saplanan Mızrak

Kurtlar, inlerine çekilip yarasını yalarken
Cesaret kırıcı bir ağı taşıyor trenler
Kimsenin yaşamadığı evlerin ağrısı
Sızıyor dokunduğun ağaçların gövdesinden
Bir şey gelip dilimin ucunda duruyor

Ansızın dağa saplanan mızraklar mızraklar
Gizleniyor paslanmış gövdemizde
Granit bulutlar inerken şehirlere
Tesadüf tesadüfen buradan geçen pars
Tehlikeyi, batan gemiyi, buz dağlarını

İsmi yıkılırken öğrendiğin şehirler
Amerikan bombalarıyla yıkılan
Belli belirsiz gülümsemeler
Kırık camları kalbimizin incinmiş çiçekler
Her şey uçup gidiyor sanma aklımdan

| ALİ SALİ

sıradan üzüntü

1

bilinmezdi yaralarım değmezdi bilinmeye
sen gör onların üstüne karanfil tozu
serp istedim kuşlarınla belki ayırırsız
karanfil kibrinden
bilinmesinden yaralarımı

her sarsılmada üzgün ayrılır yüzün
güz çiğdemleri sarıverir aklımızı

düşmemek içindi yüzüne tutunmaya çalışmak
oysa katlarırsız bilirsiz sıradan üzüntüdür
yalnızlığımız ve geri dönmeyişi yüzünün
beni bu şafak merhametten yapılmış
şehirlerden kurtarır tutunursam yüzüne

2

her türlü acımayı kıskanır
böyle günlerde çiğdemler bilirsin
yüzüne tutunmadan başlatamam kalbimi
bunu da alıp koymak lazım
o semayı büyüttüğün bakışının yanına

çünkü öyle kolay açıklanmıyor
tecrübenin dilinden dökülen
merhamet sözlerine
sakınan bir kelime olmaktan çıkar
artık sahihtir merhametten neşet eder
yüzündeki tutunma ve yalnızlığım

3

en aşına olduğum yerinde yüzünün
kırılmış bir karanfil tozu olduğunu
çiçekleri âhirsiz müzeyyen tutan
her ses burada yerini alacak
bir sessizlik arıyor ölüm için

| SUAVİ KEMAL YAZGIÇ

Parçalanma 101

bir aynanın kır kır kırılması
par par parçalanması bir aynanın
her parçadan ayrı bir ben bakıyor
bileklerim kesik kesik
kanım çoktan çekilmiş
çok önceden bitmiş damarlarımdaki B Rh +
aynanın her parçasında ayrı sırtıyorum
bileğimin her kesiginden
farklı bir çöl akıyor

“ben” dedim değil mi
oysa dememeliydim
ilk yanlışı ben diyerek yaptım
ve sonraki tüm yanlışları
ilk düğmenin yanlış iliklenmesi
parçalanmış aynadaki aksim gibi
kırk kez ilikliyemedim gri hırkamı

göbek bağım hangi çöpteysen
oradayım en büyük yalanımla

bir kalbin kır kır kırılması
par par parçalanması bir kalbin
her parçada ayrı bir hasret
ayrı bir gurbet her parçada
hepsi ayrı hasrete, ayrı gurbete ait olsa da
bütün kumlar akar akar
aynı çölde toplanır
ya çöl hangi aynaya verir kumunu?
bu kısır döngü ne zaman susar?
beni bir yalan yapan
beni par par parçalayan bu döngü
ne zaman parçalanır?
par par

| CENGİZHAN KONUŞ

Halkını Arayan Musa

-boş sandalye tekniği-

günler birbiri ardınca deveren ederken
önce yokluk gösterildi bana
sonra savaşmadan çekilmenin kılıca ettikleri
ve vazgeçiş yolda gördüklerimden
inkâr zamanlarıydı hatırlıyorum
şerrin işaretlerine bakıp derinliğimde boğulurdum
güzelken sazlıklardan kesilendim ben
deniz yarılmış toprağa kıyılmışken
kırılsa ses vermeyecek bu kalbi nasıl taşırdım

dediler kamburunda insan gezer
bul örtünün altında üşüyüp duranı
bir peygamber midir o yahut kovulmuşlardan bir kovulmuş
sendeki bu hâllere ancak senin gücün yeter
seninle ağlayanlardan sana medet yok
sensin baharın sırtından geçinen gül
ve ancak yaratılанда bulunur yara
dedim buğdayın ve nefesin soyunu kurutan hangi dilekti
çakıyla savaşa gitmek kimin fikriydi
duyulsun artık bende yandı hüznün ve intikamın ateşi
yonttuğum taşın acısı bende kaldı
benim adımdı fotoğrafta yeri bulunmayan

niyetim konuşmaktı
anlatmaktı her şeyi bir rüya aralığında gördüğümü
bundan sebep uykuya inandığımı
şair ve hüsrandım
sevdiğim silah bırakmaya nasıl ikna etmişti beni
dert çekip çile üflemek miydi işim
benden evvel eve dönen o ağtın adı neydi
varsıllar çeke çeke nereye götürüyordu yoksulları
alabora evet tam olarak buydu anladığım olanlardan
gece bitmiş yolcu dönmüş uyumuş karanlık
hançer yine içerde kalmış

sandığım gibi durmadı üstümde fanilik
aklımda her tufana bir Nuh'un neden lazım olduğu
şiiirin kavga çıkardığı görülmemiştir bu zamanda
tabire ne hacet yaşamak herkesin sorduğu kusur
dedim sırrı faş edilmiş defterler dürdüm
peygamberin yaşında ölmüş yiğitler gördüm
şurada fesleğenler incir çekirdeği kainatın yaratılma günleri
burada öcü alınmamış kuşlar yüzünde kız gezdirdiğim aşklar
nakısım müptelayım can derdiyle sarhoşum
beni bilen o yalnızlığı arıyorum

hurafeden sayılır çiğdir bu dediler bana
mayhoş serseri bir tadı var
zulümle yola gelmez
merhametle öldürün bunu dediler
dedim beni Tanrı'ya bildirmediler
herkese ağyar canımın kardeşiyim
ağladığım yerde gül bitecek
bir tek bana yetmeyecek aynalardan kam almak
sadece ben bileceğim şehirlerin inlediğini geceleyin
işte bendim uzağın kalp örtüsünden sayıldığımı ünleyen
yaraladığıyla yüz yüze gelmeyi dileyen ok
dökülen sesimi toplamaya gelmiştim dünyaya

ben musa
-beni de örtün beni de örtün beni de örtün-

| ŞAKİR KURTULMUŞ

Bir Yüreğin Var Unutma

gökyüzünün kırık camlarından sular
akıyordu bulutlar durmadan akıyordu

sokak satıcılarının sesinde utangaçlık
dağların açık yarasında nal sesleri
eve dönerken beyaz siyah, kızıl renkli atlar
en iyi toprak saklıyor insanı yaz kış toprak
yanımızda nal sesleri mızrak boyu alçalırken
gecenin içinde kayboluyor güneş nöbeti devrederken aya
yenileniyor umutlar, başlangıçlar, taze bahar çiçekleri
kan renginde sularda yıkanan beyaz atlar
hatırlatıyor sana bir yüreğin olduğunu
yıkandıkça azgınlaşıyor atlar maviye dönüşüyor sular
yüzünde ceylan gülümsemesi
çık gel denizle konuştuğun yerden
kalabalıkların arasından
güneşin parıltılarından, ıslak ve aydınlık
dünyanın içindeki uğultudan
çıkıp çıkıp gel

belki yakın bir tarihte
sessizce bindiğin tren
geri gelmeyecek
kuşlar gökyüzüne resmini çizecek
belki de kaybolacaksın yıldızlar ülkesinde

bir gün yüzün çiçeklenmiş
göğsün genişçe açılmış
bir hikâyenin içinden geleceksin
çıkıp çıkıp geleceksin

İNCİ OKUMUŞ

Vakti Geldi

Gölge üşür, kül donar
Yarası dinmez yanmanın
Gel sarılalım buluruz bir sebep
Dönüşü yok kaybedince bulmanın

Deniz susar, yorulur zaman
Sessiz çığlığı kalır kırılmanın
Kalbine yakın olanı bul sen
Vakti değil köşe bucak kaçmanın

Ateş titrer, kör olur gece
Yankısı büyür susmanın
Gel konuşalım, dökülsün iyice
Kıymeti yok sustukça susmanın

Gök köklenir, rüzgâr boğulur
Hükmü yok darılmanın
Büyü sen, el salla turnalara
Zamanı geldi yağmurca yağmanın

Yer yerinden oynar, uyanır uykular
Yeri değil çocukluk yapmanın
Müjde ver, yolda kaldı gözlerim
Sırası değil gönül kanatmanın

Rüzgâr diner, geçmiş geri döner
Toprak uyanır, vaktidir kök salmanın
Bırak yüreğimde yükselsin dağlar
Zamanı geldi kanatlanmanın

Güneş üşür, şimşek korkar
Mevsimi geldi yol almanın
Uyandır, içimde çoğalsın aydınlık
Vakti geldi göğşe varmanın

| SİNAN DAVULCU

Bebek, Melek ve Solaryum

sular bebeğin gönlüne düştüğünde
ölümün tonlarından bir deniz genzimizi yakmış
zaten düşünülmüş bir vakit yanayazmıştır
çünkü müneccimleri böyle tetikte bırakan
kendine saplanmasıdır ultraviyole dalgınlığımızın

çölü bile içine akıtan
az buz rüzgarlar sanılmasın
daha doymadığı yerin uykularından gül mevsimine özenip
iç çeke çeke dalgalar döven
tuzlu ve ıslak öpüşler döktüren saçlarının ucuna
yaralarındaki yaprakları ninnilerle bağlayan
körük desen değil kulaktaki ezan hiç değil uykusundaki demirciler

avucunda suyu sıkılmış denizler bebeğin
prespektüsünden belli kumdan heykellerin
yanık tenlere sürülemeyeceği
solaryumun reçetesi yakın plajlı bir ses titremesidir

ah bebek bu üzerine cuk diye oturan tarif
bu üzerimizdeki eriyik vebal
kalburüstü kalplerin göçüne
ödünçleme hatramızın takvimine mi işaretler

bazı sabahlara tarihin ezberinden gidilir
maddenin beşinci hâlinin cennet
gönlümüze açılan boşluğun anne olduğu
bu gözükara peltekliğin ipe dizilmesinden
yahut beklemenin otuzluk cüzünden bilinir

bebeğin avucu öyle büyümüş ki
zorlasak seyircileri de alacak oyunun içine
kıymıza düşülmüş bir ebcedin seri numaraları
bebeğin dualarıyla düğümleniyor daha ilk perdede

bir melek bir bebeği ancak göziçiyle sevebilir

| YASEMİN KULOĞLU

Bilmem

Sen de haklısın kadı sofrasında, ye kürküm ye bu davada
Papatya kurusu bir gül için yolcu nergis, turunç kızılı yollarda
Gelinlik provasında sema, hayret, gün yine gece dolmakta.

Gümüş kemer önce dilime, hep mübalağa seni özleyen şiir
Ne bilir ki ilim, azdan çok, çoktan az anlamayınca Havva
Evvela bismillah, seni seviyorum ve düğün gecesi dolunayda

Öldüm, öldüm, dirildim, bir ölmek için bin gün ah idi kaderim
Su damlıyor mendilden, şehre inince dağ, içimdeki taşlardan
Yorgunum, aramakla bulunmuyor bulunan, bilmekle bilinmiyor

Haklısın diyorum, ben bilmem, Yunus bile bilmezdi elbet, bilirim
Gülüşünle çiçeklenir odam, aynam Simurg'a bakar, ben sana
İyi ki bilmiyorum senden özge varlık, senden ziyade başak ve ay
Yanım yörem dedikodu, bir içim su, bilmem dedikçe yandım, Hay!

| HÜSEYİN ÇOLAK

Hesap Özeti

Gün bitti maskeni çıkarabilirsin artık
Hesabını yapamadın çevrimiçi cürümlerin
Her gece kısılcındasın
İç ritimsiz geri bildirimlerin
Kuşlarını vurdular
Henüz yaralarını saramadın
Hâl ve gidişat karnen kırık galerisi
Bu gidişle son baskıya da yetişmeyecek mazeretin

Bütün zamirler günahkâr lügatlere senden yayılıyor
Cebi delik bir acıdan düşüyorsun sofralarına
Gözlerinden kontrast ayarı
Saçlarından tel örgü yaptılar sınır boylarına

‘Keşke kavmim bilseydi’ diyen adam
Çoktan terk etti şehri
İnsan geçmişinin taşrasıdır güncelinin ücreti
Jean Valjean olmak elbet ayıp değildi
Aryalar okudun minarelerden uzaylılara
Yalnız çarmıh ve İsa denilince sızladı kalbin
Sözün ibradan döndü, sahnı yıkık sesinin oktavının
‘Ben okuma bilmem’ diyen öyle kırıncı ki sana

Bir ırmak kadar ana plana sadık kalamadın
Eski bir kıblenin adıydı oysa dizlerinin bağı
Kaygı borsasında yükselince ağıtların
Bu şehrin telaşlarından yapılma
Vakitsiz bir yutkunuşa yenik düştü topacın
Bir eğlence alana bir oyun veriyorlar burada
Ne yapsan yağmur izi kalır teninde
Nefesin hesap özeti, ihtiyaç ötesi sarkacın

Hassas hedefler kapsamına alındı ruhun
Olağan şüpheli değil tecennün bu
Siyasi demeçlerden koru seccadeni
Bir ırmakla aynı dili konuşuyorsan
Alnının ahını alanlara da söyle bunu
Bir gece ansızın derdest edilir
Teşehhüt fazlası gülüşlerin
Müstafi sayılır susmak yorgunu

Edebiyat Teorisi Felsefe İlişkisi Üzerine

Felsefenin edebiyat teorisi ile ilişkisi konusunu işlemeden önce felsefeden ne anladığımızı dair birkaç söz söylemek yerinde olur. Okuduğunuz yazıda felsefe, dünya görüşü kavramı ile bağlantılı olarak dünyanın, toplumsal ve bireysel ölçülerde tasvir, tasavvur, tahlil ve tenkidine yönelik bir disiplin pozisyonunda ele alınıp edebiyat teorisi ile bağlantıları bu tanım kapsamında değerlendirilecektir. Bu bağlamda felsefecilerin görevinin dünyayı değiştirmek, ideolojik pozisyon almak, felsefeyi güncel politikanın bir parçası olarak görerek davranmak değil, dünyayı anlamak, açıklama yollarını bulmaya çalışmak ve eleştirmek olduğunu ön kabul olarak söylemek isteriz.

Michel Foucault, dil, delilik ve edebiyat üzerine konuşmalarını içeren *Büyük Yabancı* isimli kitapta “edebiyat nedir” sorusuna cevap vermeye çalışır. Foucault’ya göre bu soru edebiyatın içine açılmış bir oyuktur ve bu oyuk, edebiyatın barınmak ve muhtemelen bütün varlığını içinde saklamak zorunda kalacağı bir yerdir. Felsefeciye göre edebiyatın yaşı yoktur; insan dilinin ne kadar kronolojisi veya medeni durumu varsa edebiyatın da o kadar vardır. (*Büyük Yabancı*, çev. S. Kılıç, Metis Yay. İstanbul:2015) Foucault’nun cevabı edebiyatın anlaşılması bakımından getirilen bütün açıklama gayretlerinin saklandığı yeri, oyuğu işaret ettiği için ilginçtir. Kapitalizmin, insana kendisini sadece bir tüketici özne olarak görmesini dayattığı ve beşerî ilişkileri tüketim ve piyasa kelimelerinin çizdiği maneviyattan yoksun maddi dünyanın sınırları içinde tuttuğu günümüzde edebiyat kavramına ve

teorisine felsefe ile ilişkisi bağlamında nasıl yaklaşmak gerekir? Edebiyatı, insanın kendisini ve toplumu tanıması bakımından bir “hayat bilgisi” olarak kabul edersek, onun hayata ve insana sunabildiği imkânlar nelerdir? Bu soruların karşılıklarına bakmaya çalışalım.

Okuduğunuz yazıda edebiyat kavramının içini dolduran ciddi, referansları özenle seçilmiş bir incelemeden, Paul H. Fry’ın *Edebiyat Kuramı* isimli hacimli eserinden öncelikle yararlanacağız. (*Edebiyat Kuramı*. Çev. A. Demir – İ. Tüzer, Hece Yay. Ankara:2017) Fry’ın eseri önsözü takip eden, 26 müstakil bölümü içine alan beş ana başlıktan oluşur. Edebî metinlere hem içerden, metin bilgisi bakımından, hem dışardan yani sosyokültürel analizle ve felsefi bakışla yoğun bir literatür taramasının eşliğinde yaklaşan kitabın beş temel kısmının başlıkları şöyledir: “Yorumlama ve Okumanın İlk Yansımaları”, “Metin ve Yapı”, “Yazar (Okur) ve Ruh”, “Toplumsal Bağlam” ve “Kuramın İyi ve Kötü Yanları”. Kitabın pozitif yanlarından biri ise, sonuna Stefan Esposito tarafından ilave edilen “Yorumlama Biçimleri: Edebiyat Kuramında İleri Okuma Rehberi” isimli ve teoriye dair bütün temel eserleri kısaca anan rehberdir.

Fry, önsözde “kuramın tarih öncesi ve yükselişi” ile “kuram ve işlevsellik” konularına değinir. Ona göre edebiyat teorisinin öğrettiği esas şeylerden biri okumanın karmaşık ve sonu olmayan bir eylem olduğunu okura hatırlatmaktır. Edebiyat teorisi ile felsefe arasındaki ilişkinin ne kadar önemli ve vaz-

geçilmez olduğunu ifade eden yazar, teorinin felsefeye, özellikle de metafiziğe benzediğini, zira temel sorular sorduğunu ve zaman zaman sistemler inşa ettiğini belirtir. Buna göre bir teori, felsefeye benzeyerek veya onunla rekabet ederek “ne öğretilabilir”in genel bir tarifini hedefler. Düşündüğümüz her şeyin teorik ilkelerden çıktığını, yazacağımız ve söyleyeceğimiz her şeyin teorik çerçevede ayaklarının yere bastığını anlamak zorunda olduğumuzu ısrarla vurgulayan yazar, edebiyat teorisi ile felsefe ve edebî eleştirinin tarihi arasındaki ilişkilerin önemine de değinir. Edebiyat teorisinin değer biçmeyle ilgilenmemesi ve teoride yeni olan şeyin, genellikle bir tür kanonu onaylayan edebî eleştirinin çoğu defa paylaşmadığı şüphecilik unsuru olarak tezahür etmesi hususu Fry’ın esas tespitleri arasındadır.

Edebiyat teorisi ile felsefe arasındaki kuvvetli bağdan bahsetmişken, konu ile ilişkili önemli bir esere değinmekte fayda vardır. Peter V. Zima’nın *Modern Edebiyat Teorilerinin Felsefesi* isimli eseri referans vasfındaki metinlerdendir. (Çev. M. Özşarı, Birinci Baskı, Hece Yay. Ankara: 2004) Bu kitapta edebiyat disiplinine dair teoriler felsefi esasları bakımından değerlendirilirken, esasen bütün modern edebiyat teorileri Kantçı temellere dayananlar/Hegeli temellere dayananlar şeklinde ikiye ayrılarak ele alınır. Zima, Kant-Hegel fikir ayrımlarına dayanarak sağlam bir analizle net bir şema ortaya koymayı başarır. Edebiyat teorilerine dair XX. yüzyılda söylenenler Zima’ya göre şu zeminlerle ilişkidir: “Otonomi, kendine dönüşlülük, dünya görüşü, eser yapısı ya da işaretleyen gibi edebî kavramlara bir bütün olarak baktığımız zaman (Barthesci anlamda), bu kavramların Kantçı, Hegeli ve Nietzscheci zeminlere dayandığı açıkça gö-

rülür.” (s. 15) Zima’nın bu temel tespiti edebiyat teorilerini nasıl yorumlamak gerektiği hususunda açık bir fikir verir. Buna göre -elbette Batı’da- edebiyat teorilerini akademik disiplin çerçevesinde gerektiği gibi ele almak bakımından Kant ve Hegel felsefelerinin ve bu felsefelerden doğan modern yaklaşımların bilinmesi zorunlu görünmektedir.

Edebî eserin içeriğine veya biçimine göre ele alınmasının esasen felsefi bir ayrım teşkil ettiğini göz önüne aldığımızda, biçim-içerik kavgasını bir dengede tutmaya çalışan üçüncü bir yol arayışının da her zaman mevcut olduğunu iddia etmek mümkündür. Bu çerçevede Zima, kitabının son bölümünde diyalogcu teoriyi geliştirir. Yazar, diyalogun, her bir edebiyat teorisinin güvenmekten kaçınmadığı doktrinleri kırabileceğini iddia eder. Bu, yukarıda ifade ettiğimiz felsefenin güncel politikanın bir vasıtası olması, ideolojik pozisyon alması meselesine dair bir teklifi içerir. Bize kalırsa, yazarın deyişiyle “doktrinlerin kırılması” edebiyat teorilerine felsefi açıdan yaklaşmanın sağlam esaslara dayanmasını kolaylaştırır. Böylece:

“Diyalogcu teoriye sanat ve güzelin kavramsal araçlarla tanımlanamayacağına dair Kantçı fikir ile sanat eserlerine kavramsal tahlillerle ulaşılabileceğine dair Hegeli (Marksist) fikir arasında bir birleştirme girişimi olarak bakmak mümkündür. Diyalogcu teori iki yönlü olarak açıklanacaktır: Bir yandan, Kant ve Kantçılar gibi, yorumlama ve alımlama süreçlerinin açık sonlu özelliğinde ısrar ederek, edebî metinlerin kavramsızlığa dayandığı gösterilecek, öte yandan yorumun ve alımlamanın keyfiliğe değil, fakat fonetik, semantik, sentaktik ve anlatı yapılarının daimi rehberliğiyle oluştuğu açıklanacaktır.” (s. 15)

Edebiyat teorilerine, kültür sosyolojisi disipliniyle ilişkili olarak kültürel çalışmaların ışığında yaklaşma gayreti ise -her ne kadar felsefe ile ilişkilendirilse bile- ayrı bir yazının konusu olabilir. Bununla beraber edebiyat sosyolojisinin verilerinin teorik çalışmaların değerlendirilmesinde işe yarar vasıfta olduğunu ifade etmeden geçmeyelim. Sahasındaki kıymetli isimlerden biri olan Pierre Bourdieu'nün 1992'de yazdığı önemli kitabı *Sanatın Kuralları* (Çev. N. Sevil, YKY, İstanbul:1999) edebiyat sosyolojisinin verilerinin ışığında felsefeden beslenerek toplumcu dünya görüşünün sınırları ve zaafı çerçevesinde edebiyatın oluşum ve yapısını Flaubert analizlerinin eşliğinde değerlendirir. Zima'ya göre Bourdieu'nün eleştiriye açık yaklaşımı şu açıdan önemlidir:

“Pierre Bourdieu'nün kültür sosyolojisi, güçlü yapıların ekonomik, sosyal ve siyasal açıdan kurumsallaşmasına dayanan estetik normlar ve estetik değerlerle birlikte kültürel kalıpları açıklamak için meydana getirilmiş bir sistemattir. Bourdieu'nün sosyolojisini Kantçı, Hegelci ve Nietzscheci anlamda bir estetik olarak sunma girişimi pek de yerinde bir tutum değildir. Buna rağmen Bourdieu'nün [Flaubert'in eserine dair-AGY] edebi yorumları pek çok Marksistin yorumları gibi sadece sosyal ve tarihsel içeriğin tespitini açıklamıştır.” (s. 16)

Tekrar Fry'nın eserine dönelim. Kitabın muhtevası kabaca şöyledir: yazar, dili ve biçimi odak noktası hâline getiren, edebiyatın simgesel doğuşunu inceleyen teori araştırmalarından yola çıkar. Edebiyatın psikolojik profilini araştırır ve buradan edebiyatın ekonomik, politik, tarihî sebepler tarafından üretilişine, sosyal ve kültürel belirleyiciliğine geçer. Her bir teorik çerçeveye, mesela, hermenötikten Yeni Eleştiri'ye, göstergebi-

lim ve yapısalcılıktan yapısökümcülük ve psikanalize kadar uzanan alanlara okuduğunuz yazı kapsamında değinmek imkânı yok. Ancak ismi anılan bütün disiplinlerin esasen felsefenin ilgi alanında olduğunu, edebiyat teorileri ile felsefenin ilişkisi bağlamında fonksiyon gördüklerini belirtmek faydalı olacaktır. Burada Fry'nın teoriiyi genel olarak nasıl ele aldığını göstermeye çalışalım. Fry, yazarlığı her zaman beşerî bir başarı olarak görür. Metnin inşa ettiği sahayı bir sistem olarak düşünür. Ama aynı zamanda insanın kendisine değerini hatırlatmayı arzuladığını da vurgular. Bir yazarın eserinin değişkenlerden, bir dizi işlevden ibaret olmadığını ve yazarın otoritesine müracaat etmenin saygı ile açıklanabileceğini söyler. Edebiyatın sosyal ortam ile ilişkisinin fevkalâde önemli olduğunu vurgulayan yazar, sosyal ortamı hesaba kattığımız zaman, edebiyatın üretimini ve okur tarafından kabulünü parça parça konuşmanın, edebiyata bütünü göz önüne almadan bakmanın çok zor olduğunu ifade eder. Fry'nın edebiyat teorilerini öğrenmek isteyen okura en büyük katkısı, hiç şüphesiz, ele aldığı bütün teori ve teorisyenlere objektif, tarafsız, öğretme gayreti ile dolu olarak yaklaşmasında yatar.

Fry'nın yaklaşımı ismini zikrettiği bütün teorisyenlerde olduğu gibi felsefi temellidir. O, teorinin iyi ve kötü tarafları ile “teorinin sonu mu?” sorusunun Yeni Faydacılık bağlamında cevaplanmasına çalışarak konuya hangi çerçevede yaklaştığını ifade etmiş olur. Fry, etik ve siyaset felsefesi ile ilişkili olan Yeni Faydacılık akımı ile benzer görüşlere sahiptir. Dil-konuşma-anlam-niyet dörtlüsü çerçevesinde teori kavramını nasıl anladığını açıklar. Yeni Faydacıları takip eden Fry'a göre: Tanımlamalar konuşmanın yardımıyla eylem

için mümkün hâle getirilir. Bir sözlükteki herhangi bir kelime, tarih boyunca konuşma eylemindeki şeklin fosilleşmiş kayıdır. Bir sözlük bu anlamda konuşma eyleminin toplamıdır. Dilin zaten hep orada olması, kendi benliğimizin inşasından önce meydana gelen sözlü eylemlerin bir kayıdır. Sözlük, konuşma eyleminin tarihî kaydı kadar, niyetlenmiş konuşmaların da bir hülâsasıdır. Bu sebeple, teori, konuşmayı dayandıracağı önsel (apriori) sözel aracı artık aramamalıdır. Teori o hâlde bir anlamı geçerli kılacak bir niyeti aramalıdır. Fry, işin sonunda niyete dayanarak anlamı ve teoriyi açıklar. Fayda açısından bakıldığında Fry, edebî teorinin konuşma içindeki dilin incelenmesi olduğunu vurgular. Bu bizi, güncel bir tartışmanın eşliğine getirip bırakır: Edebî teoriyi neden kurtaralım? Kimin işine yarıyor ki teori? Şimdilerde herkes edebî teorilerden nefret etmiyor mu zaten? Bu türden sorular için Fry'ın net bir cevabı vardır. Edebî teoriyi kurtarmaya zahmet etmenin insani iletişimin sınırlarını keşfetmekle ilişkili olduğunu söyler.

Fry, bir teorinin konu üzerinde düşünen insanın kendi yolundan gitmesine izin veren bir araç olduğunu, insanın yorum ve anlam meseleleri üzerinde düşünürken bazı sınır ve tereddütlerin mevcut olduğunu hatırlattığını ifade eder. Buna göre teori: “doğru olduğu varsayılan (...) doğru olarak ifade edilen, söylenen ve konuşulan şeyin aykırı karşı gücüdür. (...) Konuşmanın etkinliği hakkında bir şüphe aracıdır. Yani niyet ile uyusmak için konuşulan şeyin bir aracıdır.” (s. 498) Fry, sonuç olarak dilin hiçbir zaman bir anlamı olmadığını, doğal olmayan nedensiz işaretler sistemi olduğunu, onu kullananın kendi amaçları için dile hükmederek anlamlı kıldığını tespit eder.

Dilin kendisinin realite hakkında bir şey söylemediğini çünkü kendiliğinden kapalı bir sistem, bir kod olduğunu söyler. Bu bakımdan realiteye giden yol, ister iyi, isterse kötü olsun insanın niyetleri ile inşa edilir. Niyet üzerinden edebî teorinin açıklanması Fry'ın esasen psikolojik olarak konuya yaklaşmayı tercih ettiğini gösterir. Yazar kitabı niyet meselesi bağlamında sonlandırır.

Niyet deyince, insanın dünyayı nasıl algıladığı, toplumsal hayatı nasıl gördüğü meselesi de gündeme gelir. Edebiyat teorilerinin toplumsal ve politik olan'dan soyutlanamayacağını iddia eden, analizi Marksist ideolojisinin gölgesi altında kalarak geliştirildiği için güncel ve güncellik dışı zaafı içeren Terry Eagleton, edebîlik ölçütünün tespitinde, değişken ve toplumsal şartlar tarafından güdülenmiş değer hükümlerini öne çıkarır. Yazar, ele aldığı bütün teorik tahlillerde değer hükümlerinin “özel zevklere değil, bazı toplumsal grupların diğer gruplar üzerinde iktidar sağlamak ve uygulamak için kullandıkları varsayımlara gönderme yaptıkları” olgusunu göz önünde tutar. Eagleton'a göre, toplumsal şartlardan bağımsız saf bir edebiyat teorisi olsa olsa akademik bir mitostur. (Bkz. Terry Eagleton, Edebiyat Kuramı. Çev. T. Birkan, Ayrıntı Yay. İstanbul:2004)

Eagleton gibi Marksist teorisyenler edebiyatı araç hâline indirgerler. Felsefeci Hans Georg Gadamer'in edebî eseri insanın “iç kulağı” ile dinlediği, iç kulak ile dinlemeye her insanın benzersiz, şahsi bir terübe ile ulaştığı şeklindeki ifadesinden çok uzakta yer alırlar. İnsanın kendisini geliştirmesinde önemli bir eğitici, dönüştürücü rol oynayan edebiyatı politik mücadelenin basit, hattâ ihmal edilebilir bir

unsuru olarak görürler. Edebiyatın “hayat bilgisi” olarak kendine has duruşu ve içeriğini göz önüne almazlar. Teori, kimliklerin ihtiyacını karşılamaya indirgenince (sınıf mücadelesi, Afro Amerikan kimliği, azınlık kimlikleri, cinsel kimlik mücadeleleri vb.) herhangi bir kimliğin mücadelesini kuvvetlendirmeye yarayan bir araç hâline dönüştürülmüş olur.

Genel anlamda bakarsak edebî dil ile felsefi esaslı edebiyat teorilerinin dili arasında bir uyumsuzluk, bir örtüşmeme hâli söz konusudur:

“Kuram, tek anlamlılık ve buna bağlı olarak açıklık, gidimlilik, mantıksal tutarlılık sağlamak, ayrımlar, sınırlar koymak, çerçeveler çizmek zorundadır. ...Edebi dil karşısında kuram dili kuru, katı ve fakir bir dildir. İşte, tam da bu nedenlerle, edebiyat kuramsal söyleme hiçbir zaman taşınmaz. Tersine o, kuramla her karşılaştığında, kuram onun hakkında konuşmaya her başladığında, kuramı içten içe oyar, onun açıklık, tutarlılık ve gidimliliğini tehlikeye sokar.” (Doğan Özlem, “Hermeneutik ve Şiir Sanatı”, Cogito, Sayı:38. YKY, İstanbul:2004:124) Sistematiik felsefecilerin edebî dilin kendine hashğı, iç kulağın besleyiciliğı karşısında bir ölçüde telaşa kapılmalarının sebebini felsefeci Doğan Özlem’den yaptığımız yukardaki alıntıda bulmak mümkündür. Eagleton gibi teorisyenler de başka bir bakımdan edebî dilin kendine hashğı, onun politik mülhaza şekilleri karşısında bağımsızlığını ısrarla muhafaza etmesi konusunda telaşa kapılırlar. Sonuç olarak edebiyat, kendisini izaha kalkışan her teorik gayretin içini oymayı başardığı için çok değerlidir ve felsefe ile edebiyat teorilerinin ilişkisini kurcalarken bu tespiti göz önünde tutmak faydalı olacaktır.

| AZİZ KAĞAN GÜNEŞ

Garip

Ne bülbülde avaz, ne güllerde naz
Gülşen garip, bülbül garip, gül garip!
Ne nimete şükür, ne Hakka niyaz
İnsan garip, zaman garip, hal garip!

Bir tuhaf dönüyor zamanın çarkı
Açılır eskiyle yeninin farkı
Aç mıdır, tok mudur sorulmaz komşu
Köyler garip, mahle garip, il garip!

Ne sözlerde mana, ne müzikte ruh
Tencereyle tava çalar bir güruh
Gitti Neşet Baba, Mahsuni Şerif
Mızrap garip, perde garip, tel garip!

Yaylalarda bile parayla hava
Arı kanat çırpırsa der ki: “Ne ala!”
Üç kavanoz alsan kargo bedava!
Arı garip, kovan garip, bal garip!

Gayri güzellerde edep, hayâ yok
Aşka, muhabbete karımları tok
Gizleyeni azdır göstereni çok
Pantol garip, etek garip, şal garip!

Şiir ile konuşmayıp neylesin?
Nasıl hakikatin hatrın eylesin?
Kul Azizim daha nice söylesin?
Mısra garip, kalem garip, el garip!

| HASİBE ÇERKO

Yazarak Yaşama ve Felsefe Atölyesi

Notları (Özdeş Dünyayı Ararken)

Düşünme eylemine nasıl yaklaşmalı! Çok çeşitli ama yine de belli bakış açıları-nın ucunda soyutlanma eğilimi gösteren meselelerle tatsız bir kucaklaşma mı, yoksa herhangi sıradan birinin yönünü dönüp bakmayacağı, hiçbir koşulda, katiyen gönül indirmeyeceği sonsuzluğun uçurumu-na tuhaf bir coşkuyla eğilip kulak verdikten sonra daha bir coşkulanma tutkusu mu? Yahut sırrı ifşa ederim korkusuyla için için yandığı hâlde eyleyenin susarak dingin kalma iradesine teslimiyeti mi? Dünyanın en iç sınırını ve dünyanın en dış sınırını mümkün mertebe kavramakla bütünlüğe ve birliğe kanat çırpma isteği saklı mıdır bu tanımlarda? Birlik toprağına duyulan özlemle hatırlamaya duyulan iştiaak hissedilmekte ve aşkın mekânından şöyle dolu dolu bir nefes haberi ulaşmakta mı tüm bu tanımlardan? Belki.

Düşünme eylemini ben yazıdan bağımsız olarak yetkinleştirebilir miyim, bilmiyorum. Şimdilik bu noktada diyeceğim; yazının bana sunduğu imkân sayesinde iç dünyanın asla yoksullaşmayacağı ama zenginleşeceği, çok ganimet elde edeceği ve çok çeşitleneceği, bolluk içerisinde yüzerken sözcüğün o bollukta en uygun adları seçerek billurlaşacağı düzene susayıp durmaksızın oraya açılmak isteyeceğidir.

Her nesnenin özsel gerçekliğine uygun olarak imge ve form düzeninde sergileneneği niteliksel mekânın en kuşatıcı

düşünme eylemlerine biçim kazandırdığını, büyük biçime ulaşmanın da yegâne temeli olduğunu belirtelim. Zira söz ancak kutsal toprakla mayalandığı ölçüde ete ve kana dönüşebilir. Hz. İsa'nın vurguladığı samimi lisanı, kalbin kanına bulanmış canlı dili oluşturan da bu kaynaşmadır. Nitekim lisan olarak dil buradan, yani bu evrensel mekândan kaynaklı taşar da bu toprakla kuşatılma neticesinde hakiki hissediş dünyasına, yani sırf doğallık olan ahenk ve uyum düzeyine yükselebilir. İster düşünme eylemi ister yazma eylemi diyelim, eylemi gerçekleştiren her kimse, dolaysız gerçeklik denilen duyu âleminin ardındaki derin doğayı böyle bir yükselişte bulacaktır kuşkusuz; yine kuşkusuz bireysel tecrübenin son derece parlak bir merhalesi olup, elmas ve ateşten duvarları eriten latif dokusuyla, T.S. Eliot'ın, "Cıvıldaayan dünya" adını verdiği o yeri irade gücüyle azar azar, ruhun katmanlarına inerek fethedecektir. Daima bekleyişli bir sabırla, dikkatle inerek yükselebilir o özdeş dünyaya kişi. Düşünme eylemi ancak o vakit düşünmeksizin düşünmeye, düşünmenin de ötesinde anlamın vizyonlar hâlinde akıp durduğu gönül aynasına döner. Özgürce hareket eden bir dil, ufuklu bir anlatım elbette duru bir gönülde filizlenir.

Duru yüzeyde düşünme tam somutlaştırılabilir, belirlenim kazanabilir, hiçbir zorlamaya meydan vermeksizin can bula-

arak şekil alabilir. Burada, bu atölyede yapmakta olduğumuz da bu canlanışın içinde olup deneyimin farkında olarak yaşamayı yazının yörüngesinde yeniden anlamlandırmadır. Deneyimi dışlamaksızın, hatta deneyimin içerisinden çıkmaksızın yazının sınırındaki “oluş”u anlamak, oluşum değil, “oluş”u, bir nevi ışığın paylaşımını anlamak: ekseriyetle budur zevkimiz.

Genel felsefenin başaramadığı, bilinmedik, yerleşik (modern) düşüncenin ise asla memnuniyet duymayacağı orijinal cevaplara ulaşmanın başkaca yolu vardır elbette ama benim en iyi yapabildiğim bunlar: Özdeş dünyanın barındırdığı açıklık sayesinde yaratım oyunu, eşzamanlı olarak gerçek bilgiye ulaşma oyunu, bilgi diye bir şeyin olup olmadığını kavrama çabası. Nihayet, her seferinde bilgi diye bilinenin ya da bilgi diye bize yutturulanın geçersizliğinin bilgisine ulaşma rüyası.

Bilimin yalanlarının bir bir ortaya dökülmesi ve ruhun büyüklüğünün kelimelerle resmedilmesi uğruna görülen kaygılı rüya.

Sonsuzla karşılaşmaktan duyulan yoğun duygulanımı bile bile yaşanacak heyecan anlarının belirsizliğinden ötürü sefere çıkma endişesi.

Ufuğa öte yol almak üzere maddi dünyanın kesafetini aşma, aşarken ölme, tam ölecekken başlangıçla yolun kesişmesi, önceden Yaradılış’la yüz yüze gelip de buna rağmen ölümden dönememe, maddeden çözülememe, emir nidasıyla kol kola girememe endişesi. Nice mitlerle mücadele ederken boğulacak gibi olma, fakat eylemde bulunmayıp kanınla boğulacak gibi olmaktansa temiz bir ölümle ölmenin

daha iyi olduğundan bir an şüphe etmeme hâlleri.

Allah’ın yardımıyla ta içerideki kendim olan Benlik ile bir yol tutturup modern dünyanın bir lahza iyilik içermeyen ekonomi-politiğine, insan tekini hiçe sayan ürkünç soğukluğuna, sinsice aynılaştırma, insancıl renklilikleri ortadan kaldırma tuzaklarına ve kana susamış şeytaniliğine karşın kalbimle göğüs gerip düşünme eyleminde özümü gerçekleştirebilme sevinci. Kaygının ardından daima gelir sevinç. Ve ben yalnızca burada, sözcüğün tuttuğu büyük akışın içerisinde işe yarar bir eylemci gibi hissederim kendimi. Dünyanın simgelerden örülmüş görkemli yüzeyinin hıncahın ışığında sayısız özellikler tarafından temsil edilmek, o özelliklerden yansımak ve yansıtmak sevincini içerir eylem. Neşe vardır en çok da. Zira kalbin en derin noktası olan iç sınırla sonsuz bir şimdiki zamanın içerisinde genişledikçe genişleyen bu dünyanın ufku kavuşup sınırlar siliniyor bu temsiller uzayında; evrenin bütünleştiği ve sınırlardaki geçişliliğin önünde hiç bir engelin kalmadığı, kurdun ceylanla dostane bir biçimde akıp gittiği bu özdeş mekânda.

...Bizler şayet yazının bireysel olasılıklar alanı olan kargaşa zindanını aşıp da bu bütünlüğe açılabilirsek, yaratılış gerekçemizin baskınına uğrarız. İşte o zaman benliğimize işlenmiş olanı tanımaya başlar; iyiyi kötüden ayırt ederiz. Gözümüz eylem acısıyla yoğrulmuş kişinin bakışını kazanır; görünenin ardındaki saydamlık içinde canlı görünüşleri fark ederiz.

Peki, görünüşler nerededir? dediğimizde, herkesçe okunamaz, sadece hissedilebilir izlerin ait olduğu, akışık diyebileceğimiz bu nitelikler mekânındadır.

Meselâ suretlere görünümüler diyebiliriz rahatlıkla. Her ikisi, suret ya da görünüm, bir belirlenış olup selim -arınmış-aklın veya ruhun öze dair suretleri temaşa etme ve imgeleme yetisini gerçekleştirme düzlemi olan kalpte belirleniyor. O hâlde belirlenene dikkat etmeliyiz. Senin insani varoluşunun temsilleri mi, -çünkü bütün bir evren manevi, sınırsız bir harita misali sende simgeleşmiş bulunuyor.- yoksa daha yüksek bir düzeyin, temsilleri mi açığa çıkarlar. Meselâ bir insanın yüzünde ifade yoksa herhangi ilginç bir şeyden bahsetmeyiz. Ne vakit bir gülümseme, bir konuşma, bir yeis kımultısı gerçekleşse bu jestlerin oluşturduğu çizgilerden ve bu çizgilerin derin olup olmadığından söz ederiz. İfade ne ölçüde duru bir samimiyet içeriyorsa bu yüz bilerek ya da bilmeyerek aşkın nitelikler mesafesine davet eder bizi. Ansızın bambaşka derinliklere çekiliveririz. Bu kendine haslığa, bu aşkın yüzeye geçmek için çabalamıyor, sonsuzun sahillerindeki imzamız olan gizli duayla, en insani, en içerikli gizemle, yani kendine haslığımızla tanışmıyorsak, ferdiyet hakikatimizin bilincine erişmemiz imkân dairesine geçemiyor ne yazık ki.

2 Kasım 2024

| KADİR ÜNAL

Ağır, Çok Ağır

ağır esmer bir gökyüzü oluyorsun birden
suskunluğumu kalp cebimdeki kırgınlığa ver
red cephesi açılıyor ve ben
hükmen yenik sayılıyorum

ağır, çok ağır ötesi bir sesle
müstehzi kıvrımlarında dudaklarının
kırılıyor umudum bir ceylanın
kalbi sığmıyor göğsüne

bir kır aydınlığı beklerken apansız
çirkinleşiyor martılar nedense
evler ağaçlar sokaklar insanlar
çiğnenip atılmış gibi anlamsız

hangi alfabeyle konuşmalı
adın yumuşaklık değil miydi senin
hangi dağların ardında ufuklar
ağzından çıkan balyoz mu olmalı

boynumda binlerce urgan
gün yeniden başladı, karanlık
ellerim dünyasız kaldı
çekince ellerini ellerimden

üsküdar hep böyle kalmaz ya
bir çakal taşı borcum olsun denize
derbederliği yakıştıramıyorum
altı üstü üç günlük istanbulda

Kurguların Sonsuzluğu ya da Anlatma Mucizesi: Öykünün Felsefesi ve Felsefedeki Öykü

“Bir kaplanın ne olduğunu gerçekte ancak Blake’in şiirinden beri biliyorum.”

Elias Canetti, *İnsanın Taşrası*

İnsanlığa varlığı, muhayyileyi, fizik ötesini, adları, biçimleri ya da şeyleri anlayabilme, bilebilme veya hatırlatabilme imkânlarını dilin mucizeleri arasında sayabiliriz. Kadim kutsal kitaplarda büyük anlatılar kurulurken sık sık yüceltilen dilin/ sözün içinde, modern bir anlatı türü olarak kabul gören ‘öykü’nün sınırlarını çok daha derinleştiren aşkın (transandantal), ontolojik, semantik ve hermenötik bir yapı var olmalıdır ki dil, binlerce yıldır sayısız farklı biçimde kurgulanmış olan anlatmalardaki felsefeleri de meydana getirmiştir. J. P. Sartre, “Ozanlar konuşmaz, susmaz da. Bambaşka bir şeydir onların yaptığı” (Sartre, 2008: 19) derken dildeki sessiz ve sonsuz ‘büyülenmeyi’ ima eder. Çünkü suskunluk bile bir hikâyenin aktarımıdır. Bir tür belirlemedir. Sartre bu fenomeni, “Bir kez imlemler dünyasına girdiniz mi, kurtuluş yolu yoktur artık; sözcükleri kendi başlarına bırakıverin, onlar cümleleri oluşturacaktır ve her cümlede dil bütünüyle vardır, her cümle bizi evrene yöneltmektedir; tıpkı müzikteki duraklamanın anlamını çevresindeki notalardan alması gibi, sessizlik bile sözcüklere göre belirlenir. Bu sessizlik dilin bir ânıdır; susmak dilsizleşmek değil,

konuşmaktan kaçınmaktır, yani gene bir tür konuşmadır” (Sartre, 2008: 34) sözleriyle anlatmıştır. Bütün bunlar dilin, öykünün, edebiyatın, sanatın felsefi araştırmasında yer alırlar. Göktaşlarının belirsiz darbelerle gökyüzündeki aya çarparak kraterde iz bırakması gibi dilde iz bırakan, oyuklar açan, dile yüzyıllarca hatırlanacağı son şeklini vermek isteyen hikâyeler, aslında yazarın dünyayı ele alış tarzına göre değişen bir felsefe taşırlar. Bu felsefe(ler), hiçbir zaman ele geçmeyen ve sonsuz görünme biçimlerine sahip kurmacadaki hakikatleri akletme, dinleyeni/ okuru/alımlayıcıyı etkileme ya da ‘büyüleme’ işlevlerini de görür. Belki de neredeyse tamamen psikomitolojik ya da teolojik bir ontolojiye dayanan aydınlanma çağı öncesi dünya halkları, şifahi edebiyat aracılığıyla ‘hikâye anlatma’ ritüelinin kutsallığını hakiki bir felsefe saymışlardır.

Öykünün felsefesi, 20. yüzyılda romandan gittikçe farklılaşıp ‘kent’i ve ‘bireyselliği’ merkeze alarak bağımsız bir tür hâline gelen ‘öykü’nün felsefesi olarak tanımlanabilir; ancak bu tanım kadim geleneksel ‘hikâye’lerin büyümlerini dışarıda bırakır sanki. Oysa hikâye her şeyde, her yerdedir.

Öykü kurgunun bir başka biçimidir yalnızca. Aslolan William L. Randall'ın söylediği gibi 'bizi biz yapan hikâyeler'dir. Bu hikâyeler, romanda, şiirde, sinemada, resimde, müzikte, heykelde farklı göstergelerle, farklı söylem biçimleriyle de olsa varlıklarını sürdürürler. Çünkü özne her şeyden önce kendi tekliğini, dünyada olmağını, epistemolojik varlığını hikâyede görür. İnsan "tektir, biriciktir, yaşar, yaşadığı an bir defalıktır; bundan dolayı geri döndürülemez, genellenemez, soyutlanamaz. Onu tekliği, biricikliği, benzersizliği, genellenemezliği ile soyutlanamazlığı çerçevesinde ele alıp tasvir ve tahlil edebilen, bir tek, edebiyatçı, bhusus romancı, hikâyeci ile tiyatro yazarı, ayrıca sinemadır" (Duralı, 2021: 73). Nitekim Duralı, sinemayı da edebiyatın bir kolu saydığını özellikle belirtir. Sonuç olarak insan, varlıkların var oluş tarzını hikâyede aramaktadır. Doğrudan bakmasa da arar. Aristoteles'in söylediği gibi "Tüm insanlar doğaları gereği bilmeyi arzularlar" (Aristoteles, 2016: 13). Bu arzu 'en çok da gözler aracılığıyla' ortaya çıkar. Kur'an epistemolojisinde ilme'l-yakin ile hakka'l-yakin arasındaki orta derece, ayne'l-yakin olarak tanımlanmıştır. Bilmek anlatmak kadar yaratılıştan gelen bir dürtüye bağlı sayılır. Heidegger Aristoteles'in az evvelki tanımını, "İnsanın varlığında özü gereği bakmaya ilişkin ihtimam-gösterme yatar" (Heidegger, 2021: 171) biçiminde yorumlar. Hikâye derin yapıda bilmekler, duyular, anlamlar toplamıdır. Böylece anlatılar aslında kimse bakmadığında bile hakikate dair bir 'görünüş' taşırlar. Görünen, duyumsanan, dinlenen anlatımların tamamı dile dairdir. Dilin söylemde biçim kazanan hikâyesi, bir düşünme etkinliğidir. Ne de olsa "her dilin bir felsefesi vardır; her dilde belli bir felsefe dışlaşır; her dil kendine özgü bir felsefeyi

birlikte getirir; her dil bir felsefeyi zorunlu kılar" (Uygur, 328). Öykünün bütün mümkün felsefeleri doğal olarak dilde tutunmaktadır. Nermi Uygur'un Batı fenomenolojisi ve epistemolojisi ile Yunus Emre'yi yan yana koyması boşuna değildir. Felsefe, Yunus'ta, şiirdir. O yüzden "İyi ki çıktım Yunus dâhna: orda öğrendim yeni baştan mantığı, anlamı, saçmayı; aklı, hicvi, alayı; şiiri, düşü, oyunu; sözü, dili, söyleşiyi" (Uygur, 820) gibi belirlemeleri hipotetik önermeler ve felsefi buluşlar açısından okumak gerekir.

Semboller, ritüeller, mitler, kutsallar ve toplumların tarih boyunca 'dil içinde' biriktirdiği bütün yaşantılar hikâyeyi 'ben' eşiğinden çıkarıp 'biz' evrenine kadar çoğaltmış, genişletmiş, derinleştirmiş ve hikâyelerden hikmetler/ bilgelikler/ felsefeler yaratan 'kültürel kimlik'ler üretmiştir. Edebiyatımızda şiirle, yazıyla, hikâyelerle felsefenin bir eriyik şeklini alarak toplumsal bir kimlikte ifade buluşu da dilin mucizesidir. "Yuğ törenlerinden Türk destanlarına, Binbir Gece Masalları'nın Şehrazat'ından klasik masal ve efsane anlatıcılarına, halk hikâyelerinden turnaklarıyla yüzlerini yırtarak cenazelerin başında ağıtlar yakmak için tutulan usta ağıtçılara ve Denkbejlere, evlerimizde hemen her kuşağın hikâye anlatıcısı olan nineler, dedeler, anneler ve babalardan kasabalarından Pazar yerlerinde birer okuyucu anlatıcı olarak destan satıcılarına ve Anadolu'da halka dini menkıbeler anlatarak dolaşan gezgin dervişlere, mevlit okuyucularına kadar" (Su, 2016: 20) geniş bir zenginliğe sahip bu kadim ve derinlikli hikâye anlatıcısı geleneği, aynı zamanda insanın evrensel hikâyesini anlatmıştır. "Kim, Odysseus'tan daha Yunanlı, Don Quixote'den daha İspanyol, Hamlet'ten daha İngiliz veya Faust'tan daha Alman

olabilir? Bununla beraber onların hepsi (..) Avrupalı insanı kendisine tanıtmışlardır” (Eliot, 1983: 230). Bugün modern öykünün artık büyü bozulmuş dünyada aradığı, bu evrensel anlatılardır. Öykü ya da ‘anlatı’ toplumsal kimliklerin etrafında yalnızca ‘tekil’ olay ve olgular yaratmakla kalmaz. Bunların evrensel örneklerini sembolleştirerek ‘tümel’ tartışmaları da anlatmaya kalkar. Böylece kurmaca metin profetik fikirler, kümülatif tezler, hermenötik problematikler yaratır. Gadamer bu hermenötik problematiklerin anlaşılmasında bir yol olarak edebiyatı işaret etmektedir. Ona göre “Bütün yazılı metinler edebiyatın varlık/ oluş modunu paylaşırlar - yalnızca her türde dini, hukuki, ekonomik, kamusal ve özel metin değil, aynı zamanda bu metinleri inceleyen ve yorumlayan bilgi verici yazılar, yani bir bütün olarak anlam bilimleri de. Dahası, her bilgi sağlayıcı araştırma, temelde dile bağlı olması dolayısıyla edebiyat formunu” (Gadamer, 2008: 228) alır. Böylelikle felsefe, kültür ve sanatın kanonik metinleri bile birer edebiyat formu sayılabilir.

Dünya edebiyatında çığır açmış yazarların eserlerini belirli felsefi saptamalar etrafında kurguladıkları açıktır. James Joyce, Virginia Woolf, Marcel Proust, Tolstoy, Dostoyevski gibi ‘modern dünya’nın trajedilerini erken keşfeden yazarlar, Rasim Özdenören’in yazılarında sıkça adını andığı William Faulkner’in ‘evrensel kemik’ kavramıyla vurguladığı gibi bir insanı değil insanlığı, ölümü değil ölümlülüğü, toplumu değil toplumsallığı betimlemeye çalışmışlardır. Felsefi söylem bu betimlemelerde ortaya çıkar. Estetik söylem ile felsefi anlatı edebiyat tarihinde bir deha, bir buluş, bir mucize gösteren çoğu eserde birbirine sızmıştır. Bundan olsa gerek T. S. Eliot, “Dante ve Shakespeare, modern

dünyayı aralarında paylaşmış görünüyorlar. Aralarında sayabileceğimiz üçüncü bir kişi yoktur” (Eliot, 1983: 103) demiştir. Dante’nin İlahi Komedya’da Latince yerine Floransa lehçesini kullanarak modern İtalyanca’nın temellerini atması, Shakespeare’in İngilizce’nin yapıtları sayılacak epik oyunlar ve trajik anlatılar kurması, bu eserlerde öne sürülen fikirlerin vuruculuğu, derinliği, orijinalliği ile mümkün olmuştur. Nihayetinde edebi eser çarpıcılığını, eserine konu ettiği düşüncenin hakikatinden alır. Tam tersi felsefe metinleri de dil, üslup ve söylemdeki o basit gibi görünen yetkinlik ve sadelik ile tamamlanır. Wittgenstein, “Söylenebilir ne varsa, açık söylenebilir; üzerine konuşulamayan konusunda da susmalı” (Wittgenstein, 2013: 11) derken aslında bu gerçeğe atıf yapar. Felsefi ve edebi söylem arasındaki retorik ilişkinin geçişkenliği ortadadır. 20. yüzyılda ise bu geçişkenliğin zirvesi yaşanır. Bu yüzyılda Cemil Meriç’in Marksizm’den sonra Avrupa’da kurulan en büyük düşünce ekolü saydığı ‘varoluşçuluk’ doktrini, Jean Paul Sartre, Albert Camus, Franz Kafka gibi Dünya Savaşı gören romancılar tarafından geliştirilmiştir.

Felsefe, “bir şeyi o şey yapan şeyi” (Çotuksöken, 1995: 22) araştırma etkinliği olarak açıklanabilir. Böylece felsefenin soyut, muğlak, fizik ötesi boyutta iş gördüğü için bazı ‘somutlaştırmalar’ gereksindiği açıktır. Anlaşılma, idrak edilme, duyumsanma, felsefi söylemin zorunlu ihtiyaçlarıdır. Felsefi ifade, varlığını dilde açmaktan da kaçamaz. Hatta felsefi düşünce dil içinde gerçekleşmediği - diyalog ve anlam kurmadığı- takdirde ancak bir sayıklamadır. Platon’un diyaloglarıyla yüzyıllar boyunca hatırlanması, modern filozoflar ve edebiyatçılar tarafından bile kanıtlanarak referans alınması, doğru ‘anlatı dili’ni kurmasıyla

mümkün olmuştur. Platon'un diyalogunda, Parmenides'in "var olmayanın konuşulamaz, söylenemez, düşünülemez" (Platon, 2015: 79) olduğu fikrini benimseyen sofistin Wittgenstein'in dil paradigmasıyla benzerliği su götürmez. Ayrıca Platon, 'sofist'i açıkça 'aldatıcı görünüşler yaratan' sanatçıyla özdeşleştirmekten de çekinmemiştir. Ona göre sofist, "her şeyin aldatıcı görünüşlerini yapan bir sanat sahibi" olarak var olmayan bir şey hakkında konuşan kişidir" (Platon, 2015: 76). Sonuçta felsefede de edebiyat kadar mimetik gerçeklikler mevzubahistir, benzer şekilde söz ve anlatılar üretilir. Varlığa, bilgiye, Tanrı'ya, zamana ve oluşa dair felsefi diyagramlar kurgulayan filozof, Walter Benjamin'in modern dünyada artık öldüğünü iddia ettiği hikâye anlatıcılarıyla benzer bir hüner göstererek iletişim kurar. Bir fikri ve o fikre giden yolları örerken yararlandığı söz ve kurgu sanatını, septik eleştirilerde ve retorik tartışmalarda kazandığı eristik zevke tercih ettiği söylenebilir. Nitekim Platon'un diyaloglarında yer verdiği - Sokrates dâhil filozofların olay, durum ve önermeleri kritik edişlerinde, sanatçının eserini yaratırken aldığı heyecana benzer bir coşkunluk hissedilmektedir. Mecaz, ironi, benzetme, abartma bu felsefi diyaloglarda sık sık kullanılır. Çünkü felsefi söylemleri okura ya da dinleyene aktaran aracı çoğu zaman hikâyedir. Hikâye değilse de sözdür, dildir, anlatmadır. Dilbilimsel yaratıcılık, linguistik muziplik, kültürel kimlik yapılarını ören edebiyat ile felsefeyi 'anlatma eylemi'nde buluşturur. Heidegger, varlıkların var olma biçimlerini sorunsallaştırdığı epistemolojisini dile ve söze bağlı fenomenlerle açıklamıştır. Ona göre "Dünya-içinde-varolmanın bir-hal-içinde-bulunan anlaşılabilirliği kendini söz olarak dile getirir. Anlaşılabilirliğin imlenim bütünü sözcüklere dökülür (...) Sözü

açıkça-dile-dökülüşüne dil diyoruz (...) Söz eksistensiyal bakımdan dildir" (Heidegger, 2021: 250). Dolayısıyla dilin çözümü, öznenin çözümlemesidir ve bu yoldaki kurmaca etkinlikler hem felsefenin hem de öykünün konusu olur.

Modern bireyin trajedisi 20. yüzyıldan çok önce başlamıştır. Bunu Don Kişot'a kadar geriye götürmek belki mümkündür. Goethe ise bireyin 'varoluşsal' dramını Faust'ta işler. Faust, insan olmaya, dünyada olmaya dair ontolojik bir tartışma olarak da okunabilir. Bilindiği gibi Faust'ta, Tragedya'nın "Gece" adlı birinci bölümü, kitapların arasına sıkışmış masası başındaki koltuğunda oturan Faust'un huzursuz düşünceleriyle başlar. Felsefe, hukuk, tıp ve ilahiyat okumasına rağmen kaygılarını dindirememiştir. Bu yüzden "tüm sevincimi yitirdim/ İnanmıyorum doğruluğuna bilgilerimin" (Faust, 2015: 36) sözleriyle varlığını sorgular. Bilgi sahibidir ancak bilgelik sahibi değildir ve bu durum onu fizik ötesine, büyüye ve ruh çağırmaya iter. Don Kişot da aslında varoluşsal bir arayışın temsilidir. "Bu ad, şatosunda can sıkıntısından ölmek için dünyaya gelmiş kendi halinde bir adamcağzın adıdır" (Cervantes, 2020: 14). Felsefi söylem, bu varlık ve rahatlık içinde hala can sıkıntısı duyma durumunun altında yatar. Ahmet Hamdi Tanpınar, Don Kişot'u Batı felsefesinin, tarihinin, sosyolojisinin hikâye dilindeki sembolü olarak görmüştür. Bu sembolleştirmeyi ise şöyle yorumlar:

"İnsanı ferdi ve içtimai hususiyetleriyle, ruh haletleriyle, ferdiyetini besleyen bin türlü şartlarla verebilmek için muasır garp hikayeciliği, başlangıç noktası olan Don Kişot'dan Goriot Baba'ya ve Chartreuse de Parme'a varıncaya kadar muazzam bir inkişaf devresi ge-

çirmişti. Arada klasik on yedinci asırla aydınlanma asrının bütün kazançları, bütün hayal sukutları, müsbet ilmin tekamülü, yeni bir felsefenin doğuşu, bir yığın içtimaî mücadele ve ihtilal ve tenkit fikrinin bütün hayat ve fikrin üstündeki saltanatı vardı. İnsanoğlunun iç hayatı ve kıymetler dünyası kaç def'a yıkılıp sonra yeniden kurulmuştu. Halbuki Don Kişot'un kendisi de bu cinsten merhalelerin biriydi. Ortaçağ romanı ona, kendi an'anesi içinde birçok içtimai gelişme ve değişmelerden sonra erişebilmişti. Bu roman, Ortaçağ romanının tenkidi idi ve yeni bir zihniyetin doğuşunu müjdeliyordu” (Tanpınar, 2011: 58).

Görüldüğü gibi edebiyat eserinin felsefi, doğrudan içinde doğduğu toplumun ve tarihin felsefesini ortaya koyarken esasen dil ve kurmacanın imkânlarını kullanmaktadır. Bu imkânlar öze değil temelde biçime ilişkindir. Anlatmanın biçimi, türün niteliklerini belirler. Ancak anlatılan, anlatılabilir olan, anlatılabilecek olan neyse, bir düşünceyi, önermeyi, tezi, problematiği aktaran da odur.

KAYNAKÇA

- Aristoteles (2016). *Metafizik*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
Canetti, Elias (2015). *İnsanın Tazması*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
Cervantes, M. (2020). *Don Quijote*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
Çotuksöken, Betül (1995). *Felsefeyi Anlamak Felsefe ile Anlamak*. İstanbul: Kabalcı Yayınları
Durah, T. (2021). *Sorun Nedir?*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
Eliot, T.S. (1983). *Edebiyat Üzerine Düşünceler*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
Gadamer, H. G. (2008). *Hakikat ve Yöntem Birinci Cilt*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
Goethe (2015). *Faust*. İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
Heidegger, M. (2021). *Varlık ve Zaman*. İstanbul: Alfa Yayınları.
Platon (2015). *Sofist*. İstanbul: Say Yayınları.
Su, H. (2016). *Hikâye Anlatıcısı*. İstanbul: Şule Yayınları.
Tanpınar, A. H. (2011). *Edebiyat Üzerine Makaleler*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
Uygur, N. (2016). *Bütün Eserleri I*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
Wittgenstein, L. (2013). *Tractatus Logico-Philosophicus*. İstanbul: Metis Yayınları.

| MUSTAFA GÖK

terk edilmiş kulübede

dünyanı gördüm fare gözlerimle
kapana koyduğun peyniri
azgın bir transatlantığın
batarken dikilen mağrur pruvasını

şüirlerini okudum kedi gözlerimle
karanlıkta bıraktığın sayfaları
yorgun bir balerinin
sahnede sivrilen zarif silüetini

kavgalarını izledim horoz gözlerimle
dalında kuruttuğun meyveleri
kırk bir çerçevenin
içinde solan askerlik resmini

yıldızlarını saydım martı gözlerimle
sahilde terk ettiğin ağları
bakır bir tasın
serinliğinde kalan kır bıyıklarını

sakladıklarını buldum kuğu gözlerimle
sonbaharda biriktirdiğin acıları
nasırlı bir elin
parmaklarında açan çile çiçeklerini

KONUŞAN: NİGAR GİZEM ÜNAL

Vefa Taşdelen'le Edebiyat ve Felsefe Üzerine Bir Söyleşi*

-İyi bir yazarın aynı zamanda iyi bir okur olduğu tartışmasız bir gerçektir. Sizin yazılarınızdan okuma yelpazenizin genişliği açıkça görülüyor. Hatta bazı yazılarınızda okuduğunuz metinlerin zihninizi uzunca süre meşgul ettikten sonra yazıya döküldüğünü görüyoruz. Sizce yazmak bir ihtiyaç mı? Yazmak hayatınızın neresinde?

-Yazar, her kim olursa olsun, her ne yazarsa yazsın, okuduklarına ve yaşadıklarına bağımlı bir kişidir. Bilgi ve tecrübe, okuma ve yaşama olmadan, zihnin ve hayal gücünün öğüteceği ve ürüne dönüştüreceği bir malzeme bulunmaz. Bu iki kaynaktan gelen veriler yazarın iç dünyasında, algılama biçiminde, imgelem evreninde bir yankı, bir ses oluşturur ve nihayetinde yazıya dönüşür. Ama yazı da olduğu yerde kalmaz, doğrudan hayatın akışına katılır. Bu nedenle yazar, hayatı ve dünyayı yazarak tecrübe eder: yazarak bakar, yazarak görür, yazarak koklar, yazarak tadar, yazarak yaşar. Onun bilinci, yazıya ayarlıdır; verimli ve doğurgan bir güç olarak sürekli aktifdir ve sürekli yazıyı kurmak için hazırdır.

Bu açıdan yazmak; olgunlaşmanın ve özümsemenin bir ürünü olarak yaşama ve okumadan sonra gelir. Sadece yazarların değil, yaşadığı hayatı fark etmek ve kendine göre telif etmek isteyen herkesin bir defteri ve bir kalemi olmalı. Oraya bir not düştüğünde, bir çentik atmış, bir işaret koymuş,

***Vefa Taşdelen:** 1966 yılında İnebolu'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini burada tamamladı. 1989 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümünden mezun oldu. Aynı bölümde *Varoluşçuluk ve Edebiyat Elitizmini* başlıklı yüksek lisans tezini hazırladı. Van'ın Gürpınar ilçesinde iki yıl öğretmenlik yaptıktan sonra 1994 yılında Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesine araştırma görevlisi olarak girdi. 2000 yılında Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde araştırma görevlisi oldu. 2004'te Søren Kierkegaard'un *Varoluş Alanlarında Benliğin Oluşamaması Sorunu ve Bir Çözüm Önerisi Olarak Sevgi Alanı*, 2006'da *Eğitim Hermeneutik Sorunsalı Üzerine Felsefi Bir Araştırma* başlıklı doktora tezlerini bitirdi. 2007'de Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümünde öğretim üyesi oldu. 2012 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümüne geçiş yaptı. 2017-2020 yılları arasında Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümünde çalıştı. Ulusal ve uluslararası dergilerde felsefe, edebiyat, sanat ve eğitim konularında yayımlanmış makale ve denemeleri bulunan Taşdelen hâlen Yıldız Teknik Üniversitesi Eğitim Fakültesinde görev yapmaktadır. Evli ve üç çocuk babasıdır.

Eserlerinden bazıları: *Kierkegaard'da Benlik ve Varoluş* (inceleme, Hece Yayınları, 2004), *Hermeneutik Ekrımı, Kesitler* (inceleme, Hece Yayınları, 2008), *Felsefeden Edebiyata*, (deneme-inceleme, Hece Yayınları, 2013), *Felsefe Kültürü* (deneme-inceleme, Hece Yayınları, 2015), *Kaygıdan Umuda Varoluşun Renkleri* (inceleme, Hece Yayınları, 2017), *Edebiyat Dili* (deneme-inceleme, Hece Yayınları, 2018), *Söz Durumları* (felsefe-edebiyat, Hece Yayınları, 2024).

hayatın dokusuna daha derin bir şekilde nüfuz etmiş olur. Yazmak suretiyle yaşadığı hayatın üzerinden giderek, onu bir bilinç ve zihin içeriğine dönüştürmüş olur. Yazmanın ve ifade etmenin insan varlığında derin bir ihtiyaç olduğu, daha mağara duvarlarındaki resimlerden ağaç gövdelerindeki çentiklere, kayaların üzerindeki figürlerden mezar taşlarındaki ifadelerle, birçok nesneden anlaşılır mı? İnsan yazarken kendi içinden kendi dışına doğru taşar, hayatı sadece kendisi için değil, herkes için tecrübeye dönüştürür, görünür ve elle tutulur kılar. Çoğaltır, bereketlendirir, insanlığın bağı bahçesi hâline getirir. İnsan ifade eden, ifade etmeyi seven bir varlıktır. Yayımladığımızda taş yazmış gibi oluruz, konuştuğumuzda ise suya. Yazdığımız her ne olursa olsun, önemli bir şeydir. Yazı kültürü gelişmiş bir toplum medeni bir toplumdur, medeniyet unsurları üretebilen bir toplumdur.

İşte bazı bilinçler yaşadığı hayatı yazının diline aktarmaya ayarlanmış. Okuduklarını, yaşadıklarını... Onların zihni bu şekilde çalışmaktadır, gözleri dünyayı bu şekilde tercüme etmektedir, ruh hâlleri bu şekilde işlemektedir. Hayatı bilinçte taşımak, her zaman kolay olmayabilir, ama bu bir tarzdır, eğer oradaysanız yapacak başka bir seçeneğiniz bulunmaz.

-Felsefeden Edebiyata isimli eserinizde, "Bazı kişiler felsefeyi zor, soyut, anlaşılabilir ve pratik değeri olmayan bir etkinlik olarak görürler. Felsefe onlara karmaşık, karanlık ve anlamsız gelir. Bu sorun insanların zaman sıkıntısı çektiği, anahtar sözcüklerle bazı konuları kısa sürede anlama ve anlatma olanağı aradıkları, derin düşünmeye zaman bulamadıkları, hatta bunu gereksiz gördükleri, eğlence ve haz öncelikli bir yaşam biçimini tercih ettikleri günümüzde daha

da belirgin bir şekilde yaşanmaktadır. Denebilir ki günümüz insanı felsefesizliğe doğru kaçış içindedir.' diyorsunuz. Ülkemizde bu düşüncüyü değiştirmek için felsefe camiası neler yapıyor? Sizce daha aktif neler yapılabilir?

-Felsefesizliğe doğru kaçış karşısında herkesin yapabileceği bir şeyler bulunur. Okuyucuların, filozofların ve felsefecilerin ne yapmaları gerektiğine gelince: Felsefe özel koşullarda yetişen bir bitki gibidir. Havasının, suyunun, toprağının, ikliminin uygun olması gerekir; buna ihtiyaç duyar. Bir birikime, geleneğe ve ortama ihtiyaç duyar. İyi eğitim ve geleneği oluşmuş, oturmuş kültür ortamı, uygun ortamdır.

Tabii şunu da söylemeliyim: Nasıl ki herkesin tıpla ilgilenmesi gerekmiyorsa felsefe ile meşgul olması da gerekmez. Felsefe kendine özgü bir alanı, birikimi, dili ve bakışı olan bir çalışma alanıdır. Toplumun çoğunluğunun bu çalışma alanı ile özel bir şekilde ilgilenmesi beklenemez, buna gerek de yoktur. Ancak biz farkında olmasak da felsefe bizim farkımızdadır, bizimle ilgilenir; hayatımızda içkin bir hâlde bulunur. Bir dostumuzun ardından döktüğümüz gözyaşında (bunu daha insanlığın ilk metinlerinden birinde, Gılgamış'ın Enkidu'nun ardından döktüğü gözyaşında bulabiliriz), hemen her gün işittiğimiz "dünya fani" sözünde, "işte geldik gidiyoruz"

sözünde, bir mezar taşında yazan “Hüve’l Bâki”de bulabiliriz; açıkça dile gelmese de bütün bunlarda kendini hatırlatan bir ontoloji vardır. İsteyen herkes en azından belli bir noktaya kadar felsefeyi kendi hayatında keşfedebilir. Felsefe ile ilgileniyorum demek, öncelikle kendi hayatımdaki felsefeyi keşfediyorum, demektir. Felsefe ile ilgilenmenin en sahil, en gerçek ve en doğru yolu bu olabilir.

Felsefe dilin, kültürün, sanatın rafine hâle geldiği, konuşmanın, susmanın, eleştirmenin, söz söylemenin mümkün olduğu bir kültür ortamında dile gelir. Felsefenin ortaya çıkabilmesi için, bir dünya tasavvurunun, hayat anlayışının oluşması, dünyanın anlam dolu bir dünya hâline gelmesi, insanların duygu ve düşüncelerini ayrıntıya inen bir dille anlatabilmesi gerekir. Felsefe kelimelerin ve kavramların iç tuttuğu, anlam dolu bir dünyada boy verir; anlam damarlarının kurduğu veya oluşmadığı bir yerde düşünce sığlaır, dil çoraklaşır; verimsiz bir tortu kalır geride.

Felsefe camiamız hakkında bir şeyler söylemem gerekirse: Bu konuda Fuat Sezgin’in kavramlarını kullanacağım: Belki bir açıdan henüz “resepsiyon” aşamasındayız: Çeviriler yapıyoruz, kavramları, görüşleri, kuramları anlamaya ve anlatmaya, öğrenmeye ve öğretmeye çalışıyoruz. Modern anlamda 150 yılı aşkın bir felsefe dili oluşturma, alma ve aktarma çabamız var. Felsefe eğitiminde en çok ihtiyaç duyduğumuz şey, felsefeyi filoloji ve bilimlerle, hayatla, kendi meselelerimizle, varoluşun bu sahil damarıyla buluşturabilme çabası. Bir başka husus, felsefeyi bir meslek olarak okuyor ve okutuyoruz, bir bilim gibi öğretmeye çalışıyoruz. Acaba felsefe bir meslek olabilir mi, felsefe ile bir meslek olarak mi ilgilenilmeli? Felsefe eğitimin neresinde bulunmalı, sadece felsefe bölümlerinde mi? En önemli sorun: felsefe yok, ama çok sayıda felsefe bölümü ve çok sayıda fel-

sefe öğrencisi var. “Felsefe”, “felsefeci”, “felsefe eğitimi”, “felsefe bölümü”, “felsefe öğrencisi”, “felsefe programı” kavramları üzerinde daha çok düşünmemiz, bunun yanında felsefe programının niteliği, hedefleri, içeriği, becerileri, çıktıları, felsefe mezunları üzerinde de farklı açılardan araştırmalar yapmamız gerekiyor. Bir insanı işlemenin, geliştirmenin, hayata uygun hâle getirmenin, eğitimin başlıca görevi olduğu unutulmamalı.

Öte yandan ortamla orantısız ya da “turfanda” diyebileceğimiz bir gelişmeden söz etmek de mümkün. Mevcut felsefe bilincimizin çok ötesine geçebilmiş, filozof olmanın ölçütlerini karşılayan, kavram üreten felsefecilerimiz de var. Bir kısmı henüz resepsiyon aşamasındayken bir kısmı yaratıcılık evresinde. Çok sayıda değil belki, ama var. Onların adından ilerideki zamanlarda daha çok söz edileceğini düşünüyorum. Kendi sorunlarımız üzerine düşünme, kendi düşünme geleneğimiz üzerine düşünme de bir hareketlenme oluşturabilir. Felsefe, tarih, kültür, gelenek ve din, bir ideolojik mesele olmaktan çıkmalı; bir imkânlar, tecrübeler alanına dönüşmeli. Felsefeyi herhangi bir ideolojiyle özdeşleştirmek gereksiz; tıpkı tarih, sosyoloji, antropoloji alanında olduğu gibi. Felsefe fikri hür insanlar ister; yolu bitirmiş insanlara değil yolda olan insanlara ihtiyaç duyar. Kültür ve medeniyet havzamızda el sürülmemiş devasa bir rezervin olduğuna yürekten inanıyorum. Bunun için derin kazılar yapmaya gerek yok, önyargılardan kurtulmaya gerek var daha çok.

-Merak ve felsefe arasındaki ilişkiyi hepimiz biliriz. İnsanoglunun yaşamı boyunca en meraklı olduğu dönem şüphesiz çocukluk dönemi. “Felsefe Kültürü” isimli eserinizde “Çocuklarla Felsefe; İmkânlar, Sorunlar, Yöntemler” başlıklı bir metniniz var. Dünyanın pek çok ülkesinde olduğu gibi son yıllarda ülkemizde de yaygınlaşan

Çocuklar İçin Felsefe (P4C) ülkemizde felsefenin geleceği için bir umut olabilir mi?

- Her şey çocukluktan başlıyor, hayatın alışkanlıkları ve tutumları çocukluktan kazanılıyor. Atasözümüzün dediği gibi ağaç yaş iken biçimleniyor, insan küçükken form kazanıyor.

Çocuklarla felsefe de felsefe eğitiminin bir parçası. Montaigne büyüklerin olduğu gibi küçüklerin de felsefeye, felsefe eğitimine ihtiyaç duyduklarını söyler. Çünkü felsefe bize yaşamayı öğretir. Yaşama bilgisine büyüklerin olduğu kadar çocukların da ihtiyacı var. Hatta çocukların daha çok ihtiyacı var ve geciktirilmeden verilmesi gerekir. Montaigne bir şürlü açıklar bunu: Çamur taze ve şekil verilebilir bir durumdur, çabuk çabuk şekillendirelim onu: vazo yapalım, çömlek yapalım, kap kakap yapalım. Bunu mümkün olduğu kadar çabuk yapalım. Aksi hâlde çamur, çok geçmeden kıvamını kaybedecek, katılaşacak ve kuruyacaktır; ondan sonra bir daha şekil vermek mümkün olmayacaktır.

Günümüzde felsefe eğitimine daha çok ihtiyaç duyuyoruz; eleştirel, sorgulayıcı düşünmeye, bilgilerimizin tutarlılığını ve kaynaklarımızın güvenilirliğini sorgulamaya daha çok ihtiyaç hissediyoruz. İnsanlar bir şeyler söylemek, bir mesaj vermek için âdeta birbirleriyle yarışıyor. Her yerden ve her yönden mesajlar yağıyor üzerimize ve her biri bizden bir şey talep ediyor, bizi bizden çalmak istiyor. İdeolojik mesajlar, politik mesajlar, sahte mesajlar, kandırmaya ve istismar etmeye yönelik mesajlar... Bireyden isteyebileceğimiz tek şey aklını ve vicdanını kullanarak hareket etmesi. Sanırım inanç da bunu istiyor; aklını ve vicdanını kullanarak yaşamasını ve seçimlerini rasyonel bir çerçevede yapmasını istiyor insanın. Sonuçta ilâhî mesajın muhatabı da o, akıl. Bu nedenle kendini belirli bir inanç dâhilinde tanımlayan insanların felsefeye daha çok ihtiyaçları var.

Felsefe bir saflaşmayı, bir otantisiteyi gerektirir. Belki de felsefi bakışa, bilince en yakın olan kişiler, sahip oldukları saflıktan dolayı, çocuklar. “Hikmet bizi çocukluğa geri götürür” diye bir söz vardır, Pascal söyler. Hayata daldıkça, gözdeki keskinlik azalır, hakikatin önündeki perdeler çoğalır. Felsefenin koşullarından biri saflaşma ve samimiyet. Bu iki özellik bize felsefenin sadece okunarak yapılacak bir etkinlik olmadığını da gösterir. Yaşanan hayatta felsefe vardır, insanın olduğu yerde felsefe vardır. Hatta yeme içme ve beslenme tarzında bile bir felsefe vardır: Bunu Hayy İbn Yakzan’da Hayy’ın “yeme” fiiline verdiği anlamda görebiliriz.

Şunu söyleyerek bitirmek istiyorum: Bu dijital dönemde, felsefe, çocuklarımız ve gençlerimiz için bir seçim değil bir zorunluluktur.

-“*Edebiyat Dili*” isimli *eserinizin “Lisanı-ı Kesbi” başlıklı metninde “dilün gücü edebiyatçı ve filozofun da gücüdür, edebiyatçı ve filozofun gücü de giderek lisanın gücü olmaya başlar” diyorsunuz.*

Mahumunuz dilimizin felsefe yapmak için uygun olup olmadığına dair süregelen bir tartışma var. Sizce Türkçe felsefe yapmaya yetecek güçte mi? Ülkemizdeki felsefe çalışmalarını nasıl değerlendiriyorsunuz?

-Edebiyat ve felsefe; matematik, fizik ve kimya gibi sayılarda, formüllerde değil, bir ulusun dilinde, bir yazarın üslubunda ve yaratıcılı-

ğında, bir filozofun bakışında varlık kazanıyor, yani personalitesi olan bir etkinlikler. Hilmi Ziya Ülken Alman dilinin bir asır içinde bir çoban dili olmaktan uzaklaşarak (ona göre bütün diller esasta bir çoban dilidir) Kant'ı çıkardığını söylerken bir umudu da dile getirir. Ancak Türkçede meydana gelen köklü değişiklik ve tasarruf, dili, kırk yıl önce yazılan *Aşk Ahlakı*'nı yeniden yazmayı gerektirecek kadar değişime ve dönüşüme uğramış; bu baş döndürücü değişmelerin gerçekleştiği kültür ortamında özgün, yaratıcı ve çığır açıcı hamlelerin olması bir yana günlük hayatta bile insanların birbirini anlaması zorlaşmıştır.

Cumhuriyet'in 100. Yılında geriye dönüp baktığımızda dilde bir yerleşmenin, bir oturmanın (insanlar sadece mekâna değil dile de yerleşirler) olduğunu söyleyebiliriz. Yeni felsefe dilinin Türkçenin imkânları içinde geliştiğini, edebiyat ve felsefe dili olma konusunda giderek önemli bir ifade imkânı kazandığını söyleyebiliriz. Yüzyıl insan ömrü açısından her şeydir, ancak milletlerin kültür hayatı açısından pek de uzun bir süre sayılmaz. Türkçenin bir felsefe dili olarak Batı felsefe dilinin imkânlarını özümsemeye çalıştığı son 150 yıllık süreçte Batı felsefesinin eski ve yeni pek çok klasığı, Türkçeye çevrilmiştir. Çeviri, Hilmi Ziya Ülken'in ve Fuat Sezgin'in de üzerinde durduğu gibi bir "resepsiyon faaliyeti" olarak kaynak dilin ifade imkânını hedef dilde inşa eden önemli bir kültür olayıdır. Türkçede yapılmış özgün çalışmalar, çeviriler, eğitim öğretim faaliyetleri, bütün bunlar felsefe kültürü açısından önemli kazanımlardır.

Burada şunu da söylemek gerekir: Dil, bir potansiyeldir. Her zaman kendini işleyecek ve geliştirecek ustalara ihtiyaç duyar. Ne yazık ki, Osmanlı modernleşmesi, Rus modernleşmesindeki derinliği ve özgünlüğü

yakalayamamış; felsefede, bilimde, sanatta, edebiyatta, müzikte, mimaride, sanayide, eğitimde göz dolduracak sıçramalar yapamamıştır. Felsefesizliğin suskunluğunu dile yüklemenin kolaycılık olacağı kanaatindeyim. Kendi adıma her zaman bireylerin gayretini, çabasını ve yaratıcılığını önceleyen bir bakış açısı içinde oldum. Türkçenin ifade imkânlarını diğer diller karşısında yetersiz bulanlar olabilir; onlar yaratıcılıklarını farklı dillerde sergileyebilirler; bu da mutluluk verici bir şeydir ve önünde hiçbir engel söz konusu değildir.

-Ülkemize pek çok felsefi akım edebiyat aracılığıyla girmiştir. İyi edebiyatçıların nitelikli eserlerinde felsefenin derin izlerini görüyoruz. Sizin eserlerinizde de edebiyat ve felsefenin iç içeliği dikkat çekiyor. Metinlerinizdeki kurgu edebî dil felsefi bilginizle buluşarak derinlik kazanmış. Siz kendinizi felsefeciler olarak mı yoksa edebiyatçı olarak mı tanımlarsınız?

-Öncelikle değerlendirmeniz için teşekkür ederim. Felsefeye olan ilgimin edebiyata olan ilгимle başladığını söyleyebilirim. Edebiyata olan ilğim de felsefeye olan ilğimle gelişti. Bu iki alan bende birbirine bakar durur. Bunun bizim kendi kültür ve medeniyet dairemiz açısından da bir önem taşıyabileceğini düşünüyorum. O da şu: Bizde önemli fikirler, önemli düşünceler, bakış açıları, anlayışlar, daha halk hikmetinde, mesnevilerde ve diğer şiir türlerinde olduğu gibi, yüzlerce yılla ifade edilebilecek bir dönemde edebiyat eserleri üzerinden yürümüştür. Şiir başlıca ifade tarzıdır, nesir pek gelişmemiştir. Birisi güzel, etkili ve kalıcılığı olan bir söz söylemek istediği zaman bunu şiir formunda söylemiştir. Bu durum, Balasagunlu Yusuf'tan, Yesevî'den, Yunus'tan beri böyledir.

Kendimi ne olarak tanımlayacağım benim için hiç problem olmadı, bunu kendime hiç sormadım. Yazma eylemi beni mutlu etti, onunla hayat buldum, dünyayı daha güzel, daha anlamlı ve daha derin algılayabildim. Bazen makale yazdım, bazen deneme yazdım. Zaman zaman şiir ve hikâye, hatta roman yazdığım bile oldu. Ne yazdığım benim için önemli değil, gerçekten yazıp yazamadığım önemli. Ne yazarsam yazayım, bir metin çıkarabilme endişem oldu. Metni önemsedim, değerli ve anlamlı buldum. Bu açıdan bakıldığında, felsefe ve edebiyat arasındaki çok geniş alanda bulunuyorum. Ama yıllardan beri içimde hep edebiyata doğru bir yönelme isteği var; çoktan beri... bilmiyorum, ne zaman... ne şekilde olacak!

-Teknoloji her geçen gün ilerliyor, yapay zekâya olan ilgi giderek artıyor. Günümüzdeki pek çok mesleğin yapay zekânın gelişmesiyle tarihe karışacağı tahmin ediliyor. Sizce teknolojik gelişmeler edebiyat ve felsefeyi nasıl etkileyecek?

-Güzel bir soru. Ben olsam ben de sorardım. İnsanlar “metin” kavramından uzaklaşan bu dijital evrede, felsefe ve edebiyattaki kadim metinlere hem yazma, hem okuma, hem de yaşama kültürü açısından daha çok ihtiyaç duyacaklar, ancak o metinlerden, o metinlerin sunmuş olduğu lezzet ve ruhtan da bir o kadar uzaklaşmış olacaklar.

Bazen şöyle algılanıyor: Dijital döneme girdik felsefenin ve edebiyatın ne gereği var, fazla söze hacet yok, her şey ortada, elimizin altında... Dijital kültür, çeşitli şekillerde, söz gelimi farklı metinleri birbirine monte ederek, metnin saygınlığıyla dalga geçecek şekilde bayağı, değersiz, estetik nitelikten yoksun sözde metinler üreterek metnin kaybedildiği bir kültür. Bu kültür içinde metin yazmak ve okumak

için zaman yok. Kısa cümleler, aforizmalar, özet söyleyişler, 180 kelimelik denemeler... Söz, ses, renk ve görüntü anlık bir etki oluşturabilmek üzerine odaklanmış. Edebiyat ve felsefe sözde, kelimelerde derinleşir. Felsefe ve edebiyatta söz sefere çıkar. Benim şahsi kanaatim, gerçeklik duygusunun zayıfladığı, toprağın ve gökyüzünün neredeyse unutulduğu bir dönemde, iyi metinlere, otantisitesi olan metinlere tıpkı doğaya duyduğumuz ihtiyaç gibi her zamankinden daha çok ihtiyacımız var; duygularımızın, zihnimizin, bilincimizin, ruh hâlimizin bu metinlere temas etmesine her zamankinden daha çok ihtiyacımız var. Onlar, bu dijital çağda, âdeta kök hücreler gibi.

İnsan, öncelikle bir ruh, bir hayat, kendine özgü, tek ve biricik. Felsefe ve edebiyat insani alanda ifade buluyor, bir yaşanmışlıktan, bir tecrübeden doğuyor; personalitesi ve otantisitesi olan faaliyetler. Hiç kimse Kant gibi yazamaz, Yunus gibi söyleyemez. Yapay zekâ da onca üst düzey becerisine karşın sonuçta bir insani üretim, teknolojik bir aygıt; bir “özne” değil. Edebiyatın ve felsefenin “özne olmak”, “personalitesi olmak”, “otantisitesi olmak” gibi bir derdi var. Edebiyatı ve felsefeyi ancak özne üretebilir, özne yazabilir, özne okuyabilir; edebiyat ve felsefe “öznel” alanlardır. Bir şiir söz gelimi Yunus’un şiiridir; onu Yunus söyleyebilir; bir görüş Kant’ın görüşüdür, onu ancak Kant ifade edebilir. Platon’a göre, köle eğitimi almış olan kişi bile, belki de personalite ve otantisite yoksunluğundan dolayı (çünkü nesne gibi düşünülürlerdi, bir dünyaları yoktu) felsefe yapamaz. Yapay zekânın bir personalitesinden, perspektifinden, üslubundan, otantisitesinden, biricikliğinden söz edebilir miyiz? Yapay zekâya sahip robotlar kimi yönleri ile her ne kadar insani özellikler gösterse de biricik değildir, kültür dünyamızın eşyalarıdır en uygun söyleyişle. Onları üreten

fabrikalar onlar gibi binlercesini üretebilirler. Yapay zekânın ana dili olmaz, yaşam deneyimi olmaz, hatıraları olmaz, duyguları olmaz, ailesi olmaz, çevresi olmaz, inançları olmaz, korkuları olmaz, doğumu ve ölümü olmaz, acısı olmaz, trajedisi olmaz; yapay zekâ gülmez, ağlamaz. Aynı şekilde hatıraları olamaz, geçmişini olmaz, travmaları olmaz, sevinçleri olmaz, inançları olmaz, kültürü olmaz, geleneği olmaz; olsa yapay zekâ olmaz. Demek istediğim, felsefe ve edebiyatın özneli metinler ve çalışmalar olması... Bu metinleri ancak bir özne üretebilir, ancak bir özne için üretebilir; zira ancak böyle olduğunda bir anlamı vardır.

Felsefe ve edebiyat, “poesis” ve “sanat” kelimelerindeki kök anlama karşın yapay bir şey değildir, hep söylemeye çalıştığım gibi sahilhiği olan bir üretimdir. Yapay zekâ ile çalışan robotlar insan yerine birtakım pratik işleri ve hesapları yapabilir, birtakım verilerden hareketle birtakım sonuçlara ulaşabilirler. Programlandıkları şekilde bazı insani becerileri gösterebilirler. Ama yaratıcılık çok özel ve çok farklı bir deneyimdir; kendine özgü varoluşsal, hatta metafiziksel koşulları vardır. İnsan absürttan bile bir vaziyet çıkarabilir, akıl dışını bile akılla düşünebilir. Yapay zekâyı yadsıyamam, küçümseyemem, yapay zekânın bilime katkı sunabileceğini de kabul ederim; ama felsefe ve edebiyat basit bir insani beceri değil, üst düzey bir yaratıcılık işidir. Bunun bir gerekçesi de şudur: Edebiyat ve felsefe özgünlüğü, sahilhiği, varoluşsal temeli olan bir alandır. Yapay zekâdan çıkan bir cümlemin bu özellikleri taşınması düşünülemez. Yapay zekâ, olsa olsa ancak yapay zekâların şiirini, hikâyesini, romanını yazabilir; kendi anlayacağı şekilde kendi türünün felsefesini yapabilir. Gerçekten yapabilir mi? O da var.

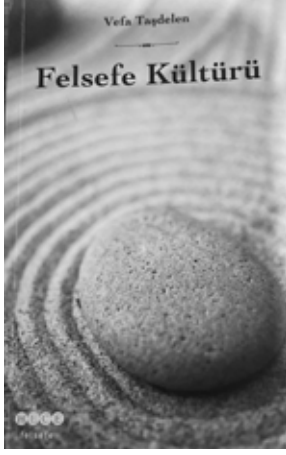
Edebiyat ve sanat personalitesi olan bir faaliyet alanıdır. Sanatı ve edebiyatı, bir dünyası, bir dili, bir bakış açısı, bir üslubu, bir çevresi, tarihsel ve kültürel bir bağlamı olan kişiler üretebilir. Sanat eserini, sanat eserinin kendisinde karşılığı olan kişiler üretebilir. Burada soru şudur: Yapay zekâ böyle biricikliği olan bir sanat eserini üretebilecek bir özne midir? Yapay zekânın ürettiği bir eseri, sanat eseri olarak temellendirmenin felsefi gerekçeleri bulunabilir mi? Tabii bu tür sorulara şu şekilde cevap verenler de çıkabilir: Neden olması? Bu dünya bir dikiş makinasının, bir pisuarın, bir ütünün bile sanat eseri olarak sergilendiği günlerden geçti. Ancak bir şey var: Bütün bunları söylemek, yapay zekânın ürettiği bir eserin sanat eseri olduğunu kanıtladığımız, felsefi olarak gerekçelendirdiğimiz anlamına gelmez yine de.

-İki farklı alan gibi görünmesine rağmen edebiyat ve felsefe birbirini besler diyebilir miyiz? Edebiyat ile felsefe nerede birbirine yaklaşır ya da nerede birbirinden ayrışır? Bu konudaki tecrübelerinizden, çalışmalarınızdan söz edebilir misiniz?

-Sorunuzun cevabı, tamamen felsefe ve edebiyata verdiğimiz anlamla ilgili. Bir felsefe hocamız vardı, hayatında yalnızca üç tane roman okumuş olmakla övünürdü; bu uyduruk ve değersiz şeylerle vaktimi öldürmedim, demek isterdi galiba. Bu iki farklı alan arasındaki ilişkiyi araştırmak için öncelikle ve özellikle felsefe tanımımızı netleştirmemiz gerekir. Aşırı, indirgemeci bir tanımın, bu ikisi arasında anlamlı ve doğal bir ilişkiye yer açmayacağını düşünüyorum.

Daha liseden itibaren Peyami Safa ve Cemil Meriç, Mevlana ve Yunus okumaları yaptım. Dostoyevski ve Tolstoy okumalarım

zamanla edebî bir metinde felsefe bulunabileceği yönündeki görüşlerimi; Platon, Augustinus, Rousseau, Kierkegaard, Nietzsche okumalarım da felsefi bir metinde edebiyat bulunabileceği yönündeki görüşlerimi geliştirdi. Varoluş felsefeleri bağlamında yaptığım Jaspers, Heidegger, Sartre, Camus okumaları daha esnek bir felsefe tasavvuru kazanmamı sağladı. Montaigne'i okurken aslında filozofların da belirli bir ulusal dilde, kendilerine özgü bir pencereden dünyayı ve hayatı seyrettikleri, bu yönde bir bakış geliştirdikleri, bunun da bir tür deneme olduğu görüşünü kazandım. Bu iki alanın bir "personalite" dâhilinde (belirli bir kişinin üslup ve bakış açısı ile) ve bir ulusal dilde varlık kazanmaları gözümde onlar arasındaki bağı daha da güçlendirdi. Dahası ikisi arasında birbirinin diline "çevrilebilirlik özelliği" olduğunu düşündüm. Yüksek lisansımı varoluşçuluk ve edebiyat etkileşimi konusunda yaptım. Dostoyevski'yi, Sartre'ı, Camus'yü, Kafka'yı, Oğuz Atay'ı felsefi olarak okumanın imkânı üzerinde durdum. Daha sonra buna Yunus Emre, Mevlana, Rilke, Beckett, Yahya Kemal, Necip Fazıl, Sezai Karakoç gibi şair ve yazarları da ekledim. En son Yahya Kemal'i felsefi antropoloji, Cengiz Aytmatov'un *Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek* isimli hikâyesini felsefenin imkânları ile okumaya çalıştım. Edebiyat ve felsefe ilişkisi sürekli gündemimde oldu diyebilirim. Doktora tezimin konusunu oluşturan Kierkegaard felsefesi de tam

anlamıyla "varoluş" kavramı üzerinde, bir yönüyle felsefe, bir yönüyle edebiyat, bir yönüyle kuram, bir yönüyle şiir-deneme; çağdaş dünyanın ruhunu etkilemiş güçlü bir kaynak. İster istemez dönüp dolaştım edebiyat ve felsefenin ekseninde. "Çevirilebilirlik kavramı" çerçevesinde edebî bir metni felsefi olarak okumanın imkânını araştırdım. Birey ve Tanrı ilişkisi bağlamında Mevlana ve Kierkegaard'u, "iç-ben" kavramı çerçevesinde Augustinus ve Yunus Emre'yi, sevgi ve güzellik felsefeleri bağlamında Fuzûlî ile Platon'u, adların anlamı konusunda Dede Korkut ile Platon'u, varoluşun anlamı bağlamında Nuri Pakdil ve Samuel Beckett'i, bir inşa biçimi olarak şiir konusunda Rilke ve Hilmi Yavuz'un poetikalarını karşılaştırdım. *Dîvânü Lîgâtî't-Türk'ü*, *Kutadgu Bilig'i*, *Kâmûsül A'lam'ı*, felsefi içerikleri açısından okumaya ve karşılaştırmaya çalıştım. Ve daha burada sayamadığım başka çalışmalar... Bütün bunların esasta bir tür "edebiyat felsefesi", dahası edebiyat eserinin ontolojisini sorgulayan denemeler olduğunu düşünüyorum. Hepsinde ortak olan fikir şu: Biz istesek de istemesek de felsefe bir duygu, varoluşsal bir durum olarak bizde içkin olarak var, herkeste var: biz ilgilensek de ilgilenmesek de hayatımızda var, düşüncelerimizde var, insanda ve insanın olduğu her yerde var; tıpkı zeytinde yağın, havada oksijenin olması gibi.

-Kişilerde yazma yeteneğinin doğuştan olduğu, okumalar ve çevresel etkenlerle geliştiği genel kabuldür. Felsefeye ve edebiyata ilginizin ortaya çıkmasında hangi yazar ya da düşünürler etkili oldu? Felsefe kariyeriniz edebî metinlerinizi nasıl etkiledi?

-Ben de yazma yeteneği var mıydı yok muydu bilmiyorum, ancak dünyanın ve hayatın dilde, bir sanat eserinde, şiirde, resimde, müzikte, güzel sanatlarda ifadesi

beni heyecanlandırıyordu. Tabiatın ve hayatın güzelliklerini kelimelerde, renklerde, seslerde keşfetmek bana sevinç ve yaşama duygusu veriyordu. İçimde cıvıl cıvıl bir şeydi bu. Tabiatıta hiçbir şey kendiliğinden olmuyor, hiçbir hareket kendiliğinden başlamıyor; bir etkiye, dışarıdan gelecek bir dokunuşa ihtiyaç duyuyor. Etki ve dokunuş, hareketin tanımında var; bir yönüyle fiziksel, bir yönüyle psikolojik. İnsanın belirli bir şekilde bir yola girebilmesi belirli koşulların olgunlaşmasına bağlı. Bu tür etki ve etkilenmelerin ilkokul, özellikle de ortaokul ve lise yıllarında ortaya çıktığını ve geliştiğini düşünüyorum. Çevrenizdeki arkadaşlar, size rehberlik edebilecek öğretmenler bu konuda çok önemli. Bazen de farklı şeyler olur: Eğer hayat yolunda, belirli kırgınlıklar, incinmeler yaşarsanız, yol sizi doğrudan kitaplara doğru alıp götürür. Bende de öyle oldu. Okumaya, hatta yazmaya meraklı arkadaşlarım vardı, aynı zamanda az da olsa hayatıma dokunacak öğretmenlerim vardı. Belki de asıl söz etmem gereken şey, annemin vefatıyla başlayan süreçte içimde beni hiç bırakmayan bir acı vardı.

-Ayrıntılı cevaplarımız için Yitiksöz dergisi adına teşekkür ederim.

-Ben de bu güzel sorular için size teşekkür ederim.

| ASİYE CEYLAN

Çınlayan Gün

Mürdüm eriği ve kırlangıç
İkisinin umudunu yan yana koymuşlar
Bir avuç gökyüzü olmuş
Çekirdek ve tüy
Bahse tutuşmuş
Bulut ne kadar dost ise
Ağaç o kadar kardeş
İkisi de yeni yetme genç

Pergünt üçgenine ters bu ilişki
Çünkü;
Bütün şairler biraz hüznü biraz yalnız
En çok da umutlu
Tesadüfi ya da olağan
Temiz kadar kirli
Uçtan uca sonsuz iyilik
İkisi de biraz ihtiyarî

| MEHMET ULUKÜTÜK

Hermeneutiğin Yurdunda Vefalı Bir Misafir: Vefa Taşdelen'in Hermeneutik Bakiyesi

İnsana özgü düşünme biçimi olarak felsefenin insandaki tezahürü genellikle bir anlam arayışı, varlık idraki, tarihsel farkındalık ve varoluşsal kaygı olarak tebarüz ettiği söylenebilir. İnsanî arayışın sahih ve sıhhatli bir zeminde gerçekleşmesi sadece düşünme ve felsefe yapmakla değil, buna eşlik ve ortam teşkil eden felsefi bir kültürün varlığı ve sürekliliği ile mümkündür. Felsefe ve felsefi kültür senkronik bir şekilde birbirini var eden, birbirini gerektiren ve karşılıklı olarak birbirini inşa eden çabaların adıdır. Felsefe kültürünün oluşmasında felsefi kanonların etkisi büyüktür. Bununla birlikte felsefi kanonların yanı sıra bu kanonların etrafında ve yanında, altında ve kenarındaki metinlerin de ciddi bir rolü vardır. Bu anlamda hermeneutik felsefenin tarihsel süreçte önemli kanonları oluşmuştur. *Vico'nun Yeni Bilim'i*, *Meister'in Yorum Üzerine Tez'i*, *Chladenius'un Makul Söz ve Yazıların Doğru Yorumuna Giriş'i*, *Scheiermacher'in Hermeneutik ve Eleştiri'si*, *Dilthey'in Tarihsel Dünyanın Tın Bilimlerinde Kurulumu*, *Heidegger'in Varlık ve Zaman'ı*, *Gadamer'in Hakikat ve Yöntem'i* hermeneutiğin kanonik metinleri arasında sayılabilir. Ancak bu kanonik metinlerin anlaşılması ve yorumlanması bu kanonların etrafında ve yanında, altında ve kenarındaki metinlerin gayreti ve yardımı ile mümkündür.

Hermeneutik bağlamda Vefa Taşdelen ismi yukarıda belirttiğimiz kanonik metinlerin ve kurucu teorilerin aktarımı, anlaşılması, yorumlanması ve kendi anadilinin şiirselliği ve tınısı ile dile getirebilme becerisinde ortaya çıkar. Yalnız Vefa Taşdelen akademik uzmanlaşmanın gerektirdiği katı ayrımlara bağlı olarak bütün enerjisini ve ilgisini hermeneutik felsefeye hasretmemiştir. Anlam arayışında hermeneutik felsefenin yurdunda bir müddet misafir olmuş, hermeneutikle tanış olmuş, meyvelerini tatmış ve yazılarıyla etrafına ve taliplilerine de ikram ederek tattırmak istemiştir. Vefası ise sadece doğumunda kulağına fısıldanan isminde değil, misafir olduğu hermeneutik yurdunda ruhuna nakşolunan desenleri farklı motiflerle yazılarına sirayet ettirmesinde aranmalıdır. Nihayetinde arkasında hermeneutiğe dair önemli ve değerli bir bakiye bırakmıştır. Anlaşılan o ki, hermeneutik bakiyesi bundan sonra da bereketlenerek devam edecektir.

Taşdelen hermeneutik yurdun kapılarını *Varoluşçuluk ve Edebiyat Etkileşimi* adlı yüksek lisans tezinde bir kez çalmış içeriden istediği sesi alamayınca bir kez de *Sören Kierkegaard'un Varoluş Alanlarında Benliğin Oluşamaması Sorunu ve Bir Çözüm Önerisi Olarak Sevgi Alamı* (2004) adlı tezi

ile çalmış ve bu sefer istediği tepkiyi almış olacak ki en sonunda *Eğitim Hermeneutiği Sorunsalı Üzerine Felsefi Bir Araştırma* (2006) ile hermeneutik yurduna misafir olarak girmeyi başarmıştır. Hermeneutik yurdunun sakinleri ise onu bir misafir olarak değil aradıkları bir dosta kavuşmanın sevinci ile karşılamışlardır. Hakikati epistemolojik süreçlerin matematiksel ve mekaniksel bir toplamı olarak gören katı pozitivist ve kuru mantıksal bilimin sınırları dışında sanatsal bir ruh ve formda ifşa ve inşa olarak gören Taşdelen'in hermeneutik tarafından aranan bir dost şeklinde karşılanması doğaldır. Taşdelen'in hermeneutik misafirlik sürecini taçlandıran ise *Hermeneutiğin Evrimi* (2008) adlı eser olmuştur. Taşdelen çalışmalarını yaparken, ömrün baharını yazını yaşamış; onlardan hayata, hayattan onlara bakmıştır. Okuyucular da onlarda kendilerinden bir ses bulabilirlerse Taşdelen için bu mutluluk vesilesi olacaktır.

Taşdelen'in hermeneutik yurdundaki misafirliğinin ayrıntılarına geçmeden önce hermeneutiğin Türkiye'de ve Türkçedeki misafirliğine dair kısa bir girizgâh yapmak iyi olabilir. Tanzimat'la başlayan resmî ve programlı, devlet destekli, araçsal ama stratejik ve konjonktürel modernleşme sürecinde Batı felsefelerinden daha ziyade pozitivist, rasyonel, ve materyalist felsefe akımlarına rağbet olmuş, bu süreçte gelenek, tarihsellik ve dilsellik meselelerine mesafeli bir tutum benimsenmiştir. Bu ortamda hermeneutik çağrışimli felsefeler eskiyi muhafaza etmeye çalışan gelenekçilik ve gericilik damgası vurulmuştur. Hâl-buki Yahya Kemal ve Ahmet Hamdi Tanpınar gibi özellikle edebiyat kanalıyla gelenek için modernitenin değişim iddiası ancak süreklilik düşüncesi varsa anlamlı

olabilirdi. Epistemolojik olarak bilme, bilmeye konu edinilen nesneyi tüm yönleriyle ihata etmeye çalışmakla mümkün olabilirdi ama bir kişinin karşısında duran nesneyi bilebilmesi kendisini ne kadar bildiği ile mümkün olabilirdi. Kendilik bilinci olmayanın, nesneye dair bilgisi her durumda ne bildiği ve ne kadar bildiği konusunda farkındalık taşımayan bir bilgi olabilirdi. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş süresinde kendine özgü Hermeneutik dairesini inşa edememiş münevverlerimizin kahir ekseriyeti söz konusu farkındalıktan mahrum kalmışlardır. Sonuç olarak reflektif bilinç sorunu ve kendini anlayamama sorunu ciddi şekilde baş göstermiştir.

Türkiye'de Kamuran Birand ile başlayan süreç zaman içinde Önay Sözer, Nermi Uygur, Doğan Özlem, Burhanettin Tatar, Hüsamettin Arslan, Yasin Aktay, Zeki Özcan, Tahsin Görgün, Osman Bilen, Şevket Kotan, Vefa Taşdelen, Metin Toprak, Zeynep Gemuhluoğlu, Selami Varlık ve Recep Alpyağlı gibi düşünür ve araştırmacılarla gelişerek zenginleşmiş ve önemli bir hermeneutik literatürün oluşmasını sağlamıştır. Bunların yanına söz konusu literatürün zenginleşmesine ve çeşitlenmesine katkıda bulunan başka düşünür ve araştırmacılar da eklenebilir. Taşdelen, Türkiye'de ilk kez Kamuran Birand'ın Diltheyci anlama ve manevi bilimler sorununu ele almasıyla filizlenen hermeneutik farkındalık geleneğine kendine özgü eklerle önemli katkılarda bulunmuştur. *Eğitim Hermeneutiği Sorunsalı Üzerine Felsefi Bir Araştırma* (2006) adlı ikinci doktora tezi bu adımın resmî ilanı olsa da bu çalışmanın öncesinde ve sonrasında yazdıklarıyla adını her durumda hermeneutik olarak isimlendirmese de

hermeneutik bilinci yüksek metinler ortaya koymuştur. Bu bağlamda, tercüme ettiği Helmut Danner'inden "Eğitimsel Söylemde Hermeneutik: Temeller" (2000) ve Michael Kissack'tan "Hermeneutik ve Eğitim: İnsan Bilimleri Öğretmenleri için Düşünceler" (2002) adlı makaleler tercümeninin hermeneutik doğasına da münasip hazırlayıcı metinlerdir. "Eğitimde Kuram ve Uygulama Bağının Kurulmasına Yönelik Felsefi Bir Araştırma" (2003), "Edebiyat Eğitimi: Hermeneutik Bir Yaklaşım" (2006), "Bir İyileştirme Etkinliği Olarak Eğitim" (2007), "Eğitimde Anlama Sorunu: Öğretmenim Nasıl Anlayabilirim?" (2007), "Postmodernizm ve Hermeneutik" (2008), "Çağdaş Hermeneutiğe Doğru: Schleiermacher ve Genel Hermeneutik" (2008) adlı makaleler hem *Hermeneutiğin Evrimi* (2008) adlı kitap çalışmasını hem de *Eğitim Hermeneutiği Sorunsalı Üzerine Felsefi Bir Araştırma* (2006) adlı ikinci doktora tezinin hazırlığı, zemini ve meyveleri hükmündeki metinlerdir.

Taşdelen'e göre eğitim hermeneutiği, "Anlamayı temele alan bir yaklaşımdır. Eğitim hermeneutiği, hermeneutiğin eğitime, eğitim sorularına uygulanması, eğitimin konu ve sorunlarına yorumcu bir yaklaşım getirmektir. Eğitim hermeneutiği adlandırmasını karşılayan, içeriğini oluşturan ana bir zemin "anlama kavramı"dır. Eğitim hermeneutiği, eğitimin gündemine, anlama kavramının epistemolojik, felsefi ve varoluşsal (Dilthey, Schleiermacher, Heidegger, Gadamer, vb. hermeneutik filozofların anlama kuramları bağlamında) bir sorun olarak getirilmesini amaçlar. Eğitim hermeneutiği, eğitimde anlamının nasıl bir yere ve öneme sahip olduğunu, nasıl bir karşılık bulduğunu felsefi olarak

araştırır." (Eğitim Hermeneutiği Üzerine Felsefi Bir Araştırma, s. 136-137) Hermeneutik anlamının epistemolojik bilme ve öğrenme karşısında dışlandığı pozitivist eğitim paradigmasında eğitimin merkezine anlamayı yerleştirmek değerli bir tercihtir. Buna göre anlam, anlam verme ve anlama faaliyetleri tüm eğitim-öğretim süreçlerinin kalbini oluşturur. Anlam ve anlamının eğitimdeki rolünü Taşdelen şöyle ifade eder: "Eğitimdeki anlam, anlam verme, anlamı üretme, iletme ve öğretme etkinliklerinde ortaya çıkar. Eğitim hermeneutiği, bu bağlamda, "anlamı nedir?" sorusunu cevaplar, "anlamı nasıl anlayabiliriz", "nasıl öğretebiliriz", bu öğrenmeyi nasıl ölçüp değerlendirebiliriz, bunun için nasıl bir program uygulayabiliriz sorularına yönelir. Anlamı ve anlamayı bir sorun haline getiren, onu öğretmek, aktarmak ve irdelemek isteyen her çalışma, ister istemez kendini eğitim hermeneutiğinin içinde bulur. Eğitimde anlama sorunu, "eğitim hermeneutiği" fikrinin başlıca doğuş gerekçesini oluşturur. İkinci olarak da, eğitimin pratik sorunlarına çözüm üretmeyi amaçlayan, eğitimin somut dünyasına giren uygulamaya yönelik bir kuramdır." (*Eğitim Hermeneutiği Üzerine Felsefi Bir Araştırma*, s. 140) Taşdelen anlama faaliyetinin karşısına "ezberleme" dayatmasını koyar. Anlamak ve ezberlemek birbirinden farklı şeylerdir. Ezberin merkezde olduğu bir eğitim süreci homojenleştirici, standardize edici, teknik ve epistemolojik bir eğme ve eğdirme sürecidir. "Ezberleme, kişiye özgü olanı yok ederek onu diğerleriyle benzeştirir; aynı şekilde düşünmeye, aynı şekilde algılamaya yönlendirir. Bireysel farklılıkları ve yorumları hoş karşılamaz. Bireyi, farklı olanı üretmeye değil, benzer

olan içinde yok olmaya çağırır. Anlamak yenilen besinlerin bünyeye karışması gibidir. Başkalarının yediği besinlerin tadını alamadığımız, onlardan yararlanamadığımız gibi, kimi bilgi ve ifadeleri tekrarlamamız da onları anladığımız anlamına gelmez. Anlamak özümsemektir, kendi bünyemize katmaktır. Ancak bu şekilde öğrendiklerimiz bireysel özelliklerimizin, kişisel yetilerimizin gelişmesine katkıda bulunabilir. Anlamacı eğitim yeni değerler, yeni yetenekler yetiştirmeyi amaçlarken ezberci eğitim kendine tartışılmaz ve sorgulanmaz otoriteler bulur, onlara bağlılığı eğitimin öncelikli hedefi haline getirir.” (Taşdelen, “Eğitimde Ezberleme ve Anlama”, s. 155).

“Anlamak bir şeyin gerçekte ne olduğunu değil, bana nasıl görüldüğünü fark etme sürecidir. Bunun için kişinin eğitim sürecinin merkezinde olması gerekir. Zira “Kendi gözü ile görmeye, kendi dili ile konuşmaya, kendi aklı ile anlamaya başlamak, hermeneutik bir süreçtir. Bu eğitim sürecinde, kişinin varlığa, varlığın anlamına ilişkin düşünce ve tecrübeleri de olgunlaşır. Kendi anlamasını gerçekleştirmek, kendi bakış açısını bulmak ve kendi hermeneutik dairesi içinde kendi yorumunu yapmak için bu eğitim sürecine gereksinim duyar. Zira öz bakış, başkalarının bakışına ve görüşüne ihtiyaç duyar. (Taşdelen, Felsefe Kültürü, s. 163). Hakikat arayışı olarak felsefenin belli bir mekân ve zaman sınırları içinde bir müfredat dâhilinde öğretilme süreci de ancak Hermeneutik bir ruh ve tını bağlamında anlamlı ve mümkün hâle gelebilir. “Hermeneutiğin felsefe eğitimine katkısı, kişinin kendi anlama ve ifade etme yetisini etkin hale getirmesi konusunda yaptığı vurgu

üzerinde gerçekleşir. Bu da kendi dilini kullanmakla, kendi varoluş koşullarını anlamaya katmakla, kendi sorularını sormak ve kendi cevaplarını vermekle gerçekleşir. Bu anlamda felsefe yapmak, bir dünya kurmaktır. Ama bu söylenenler kabul edilirse, tarihsel ve kültürel koşullarıyla ancak bir dünyası olanların, hermeneutik bir daire içinde bulunanların felsefe yapabilecekleri sonucu da ortaya çıkar. Bu nedenle felsefe yapmak, Hermeneutik bir etkinliktir. Felsefe metinlerini anlamak, felsefenin eğitimini ve öğretimini görmek de bu hermeneutik etkinliğe dâhidir.” (Taşdelen, Felsefe Kültürü, s. 148). Anlama kavramının ve olgusunun olduğu yerde ise benzerlikten ve kesinlikten söz etmek mümkün değildir. Ancak Kuhncu anlamda olağan bilim sürecinin tecessüm etmiş hâli olan resmî, zorunlu, senkronik ve standart eğitim sürecinde öğrencilere dayatılan “ders kitapları”, anlama ve yorumlamaya çok da imkân tanımayan “kapalı metinler”dir. “Chladenius, anlamı kesin olan metinleri “açık metinler”, anlamı belirsiz, muğlak olan metinler ise “kapalı metinler” olarak niteler. Kapalı metinlerde bir anlama sorunu her zaman söz konusu olur. Açık metinler ise anlamının ortaya çıktığı metinlerdir. Bunların dışında bir metin türü daha vardır ki Chladenius ona yaratıcı ve üretici metinler gözüyle bakar. Bu metinler, bizdeki düşünceleri ortaya çıkarır, bize kendi düşüncemizi ve anlayışımızı ortaya koyma fırsatı verir. Okunan metinler kişide hiçbir his ve anlam oluşturmuyorsa, verimsiz, kısır metinlerdir. Geleneksel hermeneutik, daha çok kapalı metinlerde kullanılmış, bu şekilde belirsizlik ve kapalılık durumu ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Buna göre hermeneutik, bir “yorum sanatı” olarak, “ancak, dinleyici ve okuyucu bir ya da

daha çok pasajı anlayamadığında ortaya çıkabilir.” İşte hermeneutik, anlamamanın çeşitli nedenlerden dolayı (bunlardan en önemlisi okuyucudaki yetersizlik ve metindeki kapalılıktır) ortaya çıkan anlamamama durumunda kendini gösterir ve amacı okuyucuyu gereksinim duyduğu kavram ve bilgiler konusunda donanımlı hale getirerek, anlamayı kılavuzlamak, karşılaştığı engelden kurtarmaktır. Anladığımızda değil, anlayamadığımızda, anlamamanın engellenmesi durumunda işlevsel hale gelir. Anlama ne zaman doğal olarak gerçekleşmezse, o zaman yoruma ihtiyaç duyarız. Bu durum Schleiermacher’le değişir ve anlama değil anlamamama normal bir durum haline gelir.” (Taşdelen, *Hermeneutiğin Evrimi*, ss. 58-59)

Hermeneutiğin kurucu düşünürleri de felsefelerinin merkezine “anlama” kavramını yerleştirmişlerdir. Anlama ise bilimin mantık ve matematiksel dilinin yanında ve ötesinde retorik ve figüratif bir dilin keşfi ile mümkün hâle gelir. “Schleiermacher, bir “anlama bilimi” olarak kurmaya çalıştığı hermeneutiği, mantık ve retorikle karşılaştırır. Mantık nasıl ki düşüncenin ve insan aklının ilkelerini tespiti çalışıyorsa, aynı şekilde hermeneutik de anlamamanın ilkelerine ulaşmaya çalışır. Retorik nasıl ki düşüncelerin uygun ve etkili bir şekilde ifadesi ile ilgileniyorsa, hermeneutik de düşüncelerin anlaşılması ile ilgilenir. Retorik konuşmanın kurallarını belirleyen bir sanat olarak düşüncenin dış yanıyla, nasıl ifade edileceği ile ilgilenir. Düşünme içsel bir süreçtir, bu sürecin ifade bulması düşüncüyü oluşturur ve bu retorüğün, yani ifade etme sanatının işidir. Sonuçta retorik ve hermeneutik, her ikisi de diyalektiğe dayanır. Düşünmenin kuralları mantık

tarafından belirlenir. Anlama ise bir başka bilimin, bir başka sanatın ilgi alanına girer. Hermeneutik, anlamayı ortaya çıkarma ve bunun kurallarını tespit etme sanatıdır. Bununla birlikte hermeneutik düşünce ile ilgili olduğundan, aynı zamanda felsefidir de. (Taşdelen, “Çağdaş Hermeneutiğe Doğru”, ss. 191-912)

Taşdelen’in hermeneutik alanında muhalled eseri hiç şüphesiz *Hermeneutiğin Evrimi* adlı eseridir. Bu eserin kendisinin ifadesiyle alanında benzer çalışmalardan ayrılan bazı özellikleri vardır: “(1) Kesitler olmasının bir gereği olarak, konulara değinip geçmek yerine kendi alanlarının temsilcisi olabilecek filozoflar üzerinde durulmuştur. Bu da değinip geçmek yerine, derinleşme imkânı sağlamıştır. (2) Johann Martin Chladenius’un hermeneutik anlayışı üzerine yazılmış iki makale, bu konuda Türkçede üretilen ilk yazılardır. Chladenius, bu yazılarla ilk kez Türkçede ifade bulmuştur. (3) Schleiermacher’in hermeneutik anlayışı çalışmamız içinde geniş bir şekilde yer almıştır. (4) Postmodernizm ve Hermeneutik konusuna bir bölüm ayrılmıştır. (5) Mümkün olduğu kadar anlaşılır olmaya, anlaşılır bir dil kullanmaya özen gösterilmiştir.” (s. 11) Eserde hermeneutik konusunda genel bir bakış açısı vermeyi değil, daha çok ele aldığı örneklerle bu süreçten kesitler sunmayı amaçlıyor. Ele alınan kesitlerin, hermeneutiğin günümüze doğru evrimini yansıtacak örneklerden seçilmesine özen gösterilmiştir. Bu kapsamda etimolojik ve tarihsel bir bakıştan sonra ele aldığı hermeneutik düşünürlerle hermeneutiğin tarih içindeki seyrini yansıtmayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda insani-tarihsel alanı, çağdaş bilimin gündemine metodolojik

bir sorun olarak getiren Vico'nun tarih anlayışı, Chladenius'un rasyonel hermeneutiği, Schleiermacher'ın genel Hermeneutiği (romantik hermeneutik), Dilthey'in Metodolojik hermeneutiği, Heidegger'in Varoluşçu hermeneutiği, Gadamer'in felsefi hermeneutiği, Habermas'ın eleştirel hermeneutiği çalışma içinde yer almakta, son olarak da postmodernizm ve hermeneutik ilişkisi incelenmektedir. Hermeneutiğin Evrimi yayımlandığı yıl olan 2008'e göre gayet kapsamlı ve akıcıdır. Bununla birlikte Taşdelen çoğu zaman hermenutik tarihinden ele aldığı kesitler karşısında kendi konumunu belirtme hususunda çekingen, ele aldığı hermeneutik teorileri karşılaştırma konusunda da mütereddit bir tavır sergilemektedir. Hatta kendine özgü bir hermeneutik yaklaşımı, içinden çıktığı gelenekten ilhamla inşa etmeye muktedir iken belki de bir açıdan bakılırsa mükellef iken kayıtsız kalmaktadır. Bunun yanında Batı hermeneutik geleneğinden bağımsız bir şekilde fenomenolojik düzlemde anlama ve yorumlama faaliyetinin İslamî ilimlerdeki, İslam-felsefe bilim geleneğindeki derin kökleri konusunda kayıtsız kalmaktadır. Tefsir, te'vil, şerh, haşiye, ta'likât, fıkıh, idrak, mananın manası (mane'l-manâ), zahir-batın, lafız-mana, mantık-gramer tartışması, kastı mütekellim, siyak-sıbak, delalet, belegat gibi kavram dağarcığına sahip bir gelenekten ve müktesebattan istifade etmemesi şaşırtıcıdır. Aslında bu durum sadece Taşdelen'e özgü bir durum değildir. Türkiye'de hermeneutikle iştigal eden hemen herkesin ortak sorunudur. Bu sorunun altında yatan en önemli sebep de genel olarak felsefenin özel olarak ise hermeneutiğin bizde Babanzâde Ahmed Naim'in ifadesiyle nevzuhur bir ilim olduğu varsayımdır. Heidegger'in

“hermeneutik durumlandırma” dediği bu durum yorumlama faaliyetinin kalık noktasına işaret eden bir kavramdır. Çünkü her yorumlama bir varsayımdan yola çıkar. Türkiye'de hermeneutiğe bakışın altında da böylesi bir ön-anlamanın, önyargının olduğu kanaatindeyim. Hermeneutik açıdan bakılacak olursa söz konusu bu ön-anlama ve önyargı kendisinden kurtulacak bir durum olmayıp bilakis anlamayı mümkün kılan, onun zeminini oluşturan bir durumdur. Ancak Türkiye'de bu ön-anlama ve önyargı maalesef bir anlama faaliyetine dönüşmemektedir.

Taşdelen, varoluşun hermeneutiğini, edebiyat, felsefe ve eğitimin kavşağında, dilin ufkunda, anlamanın dünyasında, yorumlamanın sınırları içinde düşünmektedir. Akademik bir dünyanın içinden hermeneutik konulara ve sorunlara ilgi gösterse de dili ve yaklaşımı akademinin tatsız tuzsuz sıkcılığından uzak, Türkçenin bütün güzelliklerine açık, edebiyatın sıcaklığı ile iç içedir. Türkiye'de hermeneutikle uğraşan pek çok kişinin düşünce ve araştırmalarını âdeta dille savaşılarak icra ettikleri bir mahfilde Taşdelen içine doğduğu dilin kendisine sunduğu bütün imkânlarına kucak açmak istemektedir. Meramını anlaşılır ve akıcı bir Türkçeyle basitlikten uzak bir sadelik içinde gerçekleştirmektedir. Türkçede hermenetik başta olmak üzere eğitim, felsefe ve edebiyatın nasıl suhulet ve sahihlik içinde icra edileceğinin güzel bir misalidir Taşdelen.

| ÇAĞRI TAŞGETİREN

Vefa Taşdelen'in Bakışıyla Kierkegaard'da Benlik ve Varoluş

Felsefe tarihinde, hem hayatıyla hem de düşünceleriyle sıra dışı pek çok filozofa rastlamak mümkündür. 19. yüzyılda yaşamış Danimarkalı filozof Søren Kierkegaard, hayatı ve felsefesi iç içe geçmiş, bu iç içelikten derinlikli felsefi ve psikolojik analizler ortaya koymuş, 42 yıllık kısa ömrüne pek çok eser sığdırmış nevi şahsına münhasır bir düşünürdür. Felsefi analizlerinde bireyi merkeze alan Kierkegaard, somut varoluşun felsefesini yapmış ve hakikat arayışının ancak öznel bir tutumla olabileceğini savunmuştur.

Kierkegaard'ın düşüncesinin temelinde benlik ve varoluş sorgulaması yer alır. İnsanı, hayatının anlamını sorgulamaya çağırması, ona "Danimarkalı Sokrates" unvanını kazandırmıştır. Somut varoluşu, bireyi ve özgürlüğü problematize eden yaklaşımıyla "varoluşçuluğun babası" olarak anılır. Sartre ile Heidegger gibi düşünürler üzerinde derin etkiler bırakmıştır. Felsefenin yanı sıra teoloji, psikoloji, edebiyat ve sanat alanlarında da önemli tesirleri vardır.

Kierkegaard, benliği ve varoluşu sorgularken bunu kuru bir mantıksal argümantasyon zinciri içinde değil, edebî, sanatsal ve belagat yönü güçlü bir dille yapmıştır. Onun felsefesi, varoluşun tanıklığını üstlenmek, hayattaki anlam arayışını, varoluşsal kaygılarını, ruh hallerini, hüznünü ve melankolisini samimi bir şekilde paylaşmaktır. Farklı müstear isimlerle kaleme aldığı eserlerinde, çeşitli karakterler aracılığıyla özgürlük, kaygı, kader, inanç gibi

birçok konuyu tartışır. Bu yüzden, onun metinlerinde alışılmış bir felsefi söylemle karşılaşmayız. Kierkegaard okumak keyiflidir; edebî ve sanatsal bir tat sunar. Ancak aynı zamanda zorludur; anlatının içinde kimin konuştuğunu ayırt etmek, sistematik bir analiz yapmak güçtür.

Vefa Taşdelen'in "Benlik ve Varoluş – Kierkegaard Felsefesi Üzerine Bir İnceleme" adlı eseri, kalıplara sığmayan ve anlaşılması güç bu önemli filozofun felsefesine dair hem bütüncül bir bakış sunuyor hem de özel olarak onun benlik ve varoluş konusundaki düşüncelerinden yola çıkarak özgün tespitler ortaya koyuyor. Bu yönleriyle kitabı, Türkçede Kierkegaard felsefesini en geniş şekilde açıklayan eser sayabiliriz. Kitabın ele aldığı temel problem, Kierkegaard'ın varoluşun gayesi olarak gördüğü benliğin, onun varoluş alanları olarak tanımladığı estetik, etik ve dinsel alanlarda ortaya çıkıp çıkmadığının araştırılmasıdır.

Kitap dört bölümden oluşuyor. Taşdelen, birinci bölümde varoluş alanlarında felsefi söylemin nasıl kurulduğuna dair bir analiz yapıyor ve Kierkegaard'ın felsefe yapma tarzını hem biçimsel hem de içeriksel olarak değerlendiriyor. İkinci bölüm, benlik ve varoluş üzerine odaklanıyor; insanın yeryüzündeki ödevi olan "ben olma"nın ne anlama geldiğini ve Kierkegaard felsefesinde benliğin bir sentez olduğu düşüncesini ele alıyor. Üçüncü bölümde, Kierkegaard'ın estetik, etik ve teo-

lojik olarak adlandırdığı varoluş alanlarında benliğin ortaya çıkma imkânı sorgulanıyor. Dördüncü bölümde ise Taşdelen, kitabın en önemli ve özgün tezi olarak, Kierkegaard'ın az bilinen eseri "Sevginin Eserleri"nden yola çıkarak bir varoluş alanı olarak "sevgi alanı" yaklaşımını öne sürüyor.

Taşdelen, ilk bölümde Kierkegaard'ın felsefesinin bir tepki felsefesi olarak ortaya çıktığını vurgulayarak bu tepkileri üç gruba ayırıyor: Başta Hegel olmak üzere spekülâtif felsefeye ve sistem düşüncesine tepki, Hristiyanlığın rasyonalize edilerek spekülâtif felsefeyle uzlaştırılmasına tepki ve nesnel düşünce uğruna bireyselliğini kaybeden modern insanın durumuna yönelik tepki. Bu üç tepkinin de çıkış noktası bireydir. Kierkegaard, yaşadığı çağı "tutkudan yoksun, akıl ve tefekkür çağı" ve "öznesi olmayan çağ" olarak tanımlayarak insanlara, kitle içinde erimemeleri, her zaman birey olduklarını hatırlamaları ve varoluş sorumluluğunu üstlenmeleri çağrısında bulunuyor. Taşdelen, filozofun felsefe yapma yöntemini biçimsel planda da ele alıyor. "Kierkegaard filozof mudur, yaptığı felsefe midir?" alt başlığındaki soru ifadesi Kierkegaard'ın kullandığı öyküleyici, sanatsal üslubun felsefede neye tekabül ettiğini sorgulaması açısından ilginç bir başlık özelliği taşıyor. Bu bölümde spekülâtif düşünceye, kuramsallaştırmaya ve sisteme karşı olan bir filozofun varoluşun duyguları, heyecanları da içeren çok sesli doğasını anlamaya çalışırken sanat diliyle felsefe dilini birleştirdiğinin altı çiziliyor.

Kitap iki ana tema üzerinde yoğunlaşıyor: benlik ve varoluş. Taşdelen, Kierkegaard'da benliğin neden bu kadar önemli olduğunu geniş bir biçimde açıklıyor. Kierkegaard, ben olmayı insan olmanın ve varoluşun en yüksek gayesi olarak görüyor. Varoluş alanları felsefesinin temel amacı da insanın bir benlik

olarak ortaya çıkma imkânını sorgulamak anlamına geliyor. Ben olmak, kişinin diğer insanlarla ve Tanrı'yla ilişkisini kuran, aynı zamanda kendisini bunlar karşısında otonom bir varlık olarak görmesini sağlayan temel unsurlardan biri olarak karşımıza çıkıyor.

Kierkegaard, burada Sokrates'in "kendini bil" çağrısına atıfta bulunarak, Grek felsefesindeki benlik tasavvuruna Hristiyan bileşenleri ekliyor ve benliği spekülâtif felsefedeki aşkın ya da metafizik bir düzlemde değil, somut bir biçimde yeniden ortaya koymaya çalışıyor. Ben olmak, insanın başlıca varoluş gayesi olsa da önünde pek çok zorluk bulunuyor. Bunların en başında, kişinin ben olmak yerine kitlenin bir parçası olmayı tercih etmesi geliyor. Kamusal yaşantı içinde anonim bir şahıs olmayı seçen insan, aslında kendi benliğini kaybediyor. Kierkegaard, bunu en büyük tehlike olarak değerlendiriyor. Ben olmak aslında bir bilinç durumunu ifade ediyor. Özgür iradesinin farkında olan, her an mevcut seçenekler arasında yaptığı seçimlerle hayatını inşa eden ve benliğini oluşturan birey, gerçek anlamda benliğine ulaşmış oluyor. Her seçim, aslında varoluşsal bir seçim anlamı taşıyor. Bu yönüyle kitabın birçok bölümünde bireyin kitle karşısında öncelenmesine ve iradesine güçlü bir vurgu yapıyor.

Taşdelen, ikinci bölümde Kierkegaard düşüncesinde büyük önem taşıyan insanın bir sentez olduğu görüşünü tahlil ediyor. Kierkegaard'a göre insan, ruhun ve bedeninin, sonlunun ve sonsuzun, özgürlüğün ve zorunluluğun bir sentezidir. Bu sentezin kuruluşunda filozofun Tanrı inancı belirleyici faktörlerden biri oluyor. Ruh, dinsel anlamda insanın Tanrı'yla ve sonsuzla ilişkisini kuran bir kavram olarak ortaya çıkıyor. Sonsuzluğu, yani ruhun ölümsüzlüğünü ben olmanın olmazsa olmaz şartı olarak görüyor ve bu ögenin etkisiz hâle gelme-

si benliğin dağılışına neden oluyor. Kierkegaard bunu umutsuzluk ve ölümcül hastalık şeklinde değerlendiriyor.

Sentezin üçüncü bileşeni özgürlük sorununda da Kierkegaard günümüzde çağdaş psikolojiyi de derinden etkilemiş olan özgürlük ve kaygı arasındaki ilişkiyi değerlendiriyor. Bir özgürlük varlığı olan insan her seçimde önündeki olasılıkların ve imkânların farkına varıyor. Özgürlük her ne kadar başta pozitif bir imkân gibi görünse de her adımın yeni bir varoluşsal hamle olması ve getireceği sonuçların öngörülemezliği bu arada da bulunan güvenli pozisyonun kaybedilmesi insanda doğal varoluşsal bir kaygı uyandırıyor. Kierkegaard'ın ifadesiyle, kaygı, özgürlüğün baş dönmesi oluyor. Bu, patolojik bir durumdan ziyade bir bilinçlilik hâli anlamına geliyor. Özgürlük imkânına dair farkındalık kaygı doğuruyor. İnsan bu kaygıyı aşp bilinçli seçimler yaptığında ben ödevini yerine getirmiş oluyor.

Taşdelen, insanın bir sentez olduğuna ilişkin analizden sonra benliğin Kierkegaard'ın varoluş alanları olarak tanımladığı sırasıyla estetik, etik ve teolojik alanları değerlendiriyor. Bu alanları olası varoluş biçimleri, varoluş temsilleri, varoluş yorumları, varoluş aşamaları olarak Kierkegaard düşüncesinin temelinde görüyor. Bunların tedrici bir şekilde ilerleyip ilerlemediği sorusuna Kierkegaard'ın “Tanrıyı olmayanın beni de olmayacağı” argümanından hareketle teolojik alanın en ileri aşama olduğu sonucuna varıyor. Ancak teolojik alan dâhil her aşamada bir irade sonucu bulunduğunu kabul etmemiz gerektiğini ifade ediyor.

Birinci sırada estetik alanda insanı belirleyen tensel ihtiyaçlar ve içgüdüsel etkenler oluyor. Bu varoluş alanı insanın aklını ve iradesini yeterince kullanmadan kendini içgüdülere ve doğal hazzlara bırakması sonucu ortaya çıkıyor.

Toplumsallaşmamış, kendini ilkel içgüdülerine teslim eden insan kendisini bağlayıcı herhangi bir sorumluluk altına girmeyi de istemiyor. Herhangi bir ahlaki norm tarafından da kısıtlanmak istemeyen birey hazzı merkeze alıyor. Benliğin ruh, özgürlük, sonsuzluk öğeleriyle ilişkisini kesen estetikçiye bekleyen can sıkıntısı ve ümitsizlik oluyor. Haz ve acının kısır döngüsünde yaşayan estetikçi, benlikten yoksun bir şekilde umutsuzluğa mahkûm oluyor.

İkinci olan etik varoluş alanı toplumsal bene tekabül ediyor. Etik varoluş alanı aynı zamanda estetik alanın toplum dışı ve ahlak dışı oluşuna da bir tepki olarak doğuyor. Burada öncelikli olan bireyin toplumsallaşmasıdır. Etik, nesnel ve evrensel nitelikte ortaya çıkıyor. Bu alandaki problemlerden biri Tanrı'yla etik ilişkisinin nasıl kurulacağı noktasında doğuyor. Taşdelen burada, Kierkegaard'ın dinin sosyal ahlaka indirgenemeyeceği şeklindeki itirazını ifade ediyor. Tanrı'yı sosyal ahlakın düzenleyicisi pozisyonuna indirmek filozofa göre inanç tanrısı olma özelliğini ikinci plana atmaktır. Bu durumda Tanrı yalnızca ahlakın gözcüsü, bekçisi durumuna düşer. Kierkegaard'a göre birey Tanrı'yla doğrudan, kalbe dayalı bir ilişki kurmalıdır. Tanrı'yı etiğin bekçisi hâline getirmek bu doğal ilişkiye zarar verir. Taşdelen, “Korku ve Titreme”de geçen İbrahim kıssasını da etik ve teolojik olan arasındaki ilişki bağlamında ele alır. Buradaki soru şudur: İnsanın Tanrı'ya karşı vazifesi etik olanı askıya alır mı? Kierkegaard burada etik olanla teolojik olanı bir karşıtlık zemininde değerlendirmiştir. İbrahim'in eylemi ancak dinin ahlak karşısında aşkın olduğunun kabulü ve buradan hareketle teolojik ödevin ahlaki ödevi askıya almasıyla izah edilebilir.

Dinsel varoluş alanında Kierkegaard din felsefesinde birey-Tanrı ilişkisine dair ilginç tespitler yapar. Taşdelen, Kierkegaard'ın dün-

yasının Tanrı merkezli bir dünya olduğunun altını çizer. Burada önemli olan nokta kişinin bireysel olarak Tanrı'yla nasıl ilişki kuracağı, nasıl iyi bir Hristiyan olacağıdır. İslam düşüncesindeki taklidi-tahkiki iman karşılaştırmasına benzer bir şekilde Kierkegaard da kültürel, geleneksel, miras alınmış inancı bilinçli bir tutum olarak görmez. Taşdelen, Kierkegaard'ın "Hristiyan olmak" ifadesini vurgulayarak birey olarak bilinçli bir imanın zorluğunu ifade eder. Kierkegaard'ın imanı kalıtsal, zorunlu bir imanı değil, bir özgürlük eseri olan bilinçli imanı öngörür. İmanı değerli yapan bilinçli bir seçim sonucu olmasıdır.

Dinsel varoluş alanında bir diğer tartışma konusu inanç alanında aklın yetersiz kaldığı durumlardır. Kierkegaard bu durumda imanın akla öncelenmesi taraftardır. Ona göre absürd ve paradoks da inancın içindedir. Tanrı, kanıtlanarak ulaşılan bir kavram ya da bir düşünce değildir. Ya da sosyal siyasal boyutları olan Hegelci sistem düşüncesini tamamlayan bir unsur da değildir. İnanca, anlamının sınırlarını aşarak bir sıçrama edimiyle varılır. Tanrı bilinecek, kanıtlanacak bir varlık değil, gönülden, sevgiyle iman edilecek bir varlıktır. Tanrı'yla ilişki rasyonel bir ilişki değil, aşkla ona yönelme, bağlanma ilişkisidir.

Kierkegaard'un bu üç varoluş alanı felsefe tarihinde hemen hemen tüm Kierkegaard anlatımlarında yer alan, bilinen ve çok tartışılan konular arasındadır. Taşdelen'in kitabını ön plana çıkaran tezi, iddiası bir çözüm önerisi olarak sevgi alanıdır. Taşdelen burada, Kierkegaard'ın az bilinen ve kendi adıyla yayınladığı bir eseri olan Sevginin Eserleri'nden yola çıkar. Bu kitapta İncil'den yapılan bir alıntı kitabın temel tezlerinden birini ifade eder. "Kim ki, Tanrı'yı seviyorum der de kardeşinden nefret ederse, o bir yalancıdır; çünkü kardeşini gördüğü halde sevmeyen, Tanrı'yı görmediği halde

nasıl sevebilir?" Böylece Tanrı'yı sevmenin ön şartı insanları sevmek olur. Yine İncil'deki "komşu sevgisi" ifadesindeki "komşu" anlam genişlemesiyle "başkası"na yani bütün insanlara doğru genişler. Taşdelen'e göre Kierkegaard Tanrı'dan insana, insandan diğer insanlara ve sonra tekrar Tanrı'ya dönen ve tüm varlığı kuşatan bir sevgi anlayışı ortaya koymuştur. Bu yaklaşım etik ve dinsel varoluş alanlarında ortaya çıkan problemleri de ortadan kaldıracak niteliktedir.

Kierkegaard'ı tek kelimeyle özetlemek gerekirse o bir "birey"dir. Bir insan varlığı, bir özgürlük varlığı olarak varoluşun gayesini, hayatın anlamını sorgulamış ben olma ödevini hayatın en yüksek gayesi olarak görmüştür. Kim bilir belki melankolik, içedönük mizacı yaratıcılığına katkıda bulunmuştur. O, varoluşa tanık olan bir filozof olarak hem duygularını hem de düşüncelerini bizlerle paylaşmıştır. Kierkegaard okumak hem zordur, hem keyiflidir, hem de insanda varoluşsal açıdan sarsıcı etkiler yapar. Felsefeyle meşgul olmayı bir varoluş sorgulaması olarak gören biri için Kierkegaard çok önemli bir filozoftur. Felsefeci akademik kimliğinin yanında sanat ve edebiyatla da yakın ilgisi olan Vefa Taşdelen'in bu Kierkegaard değerlendirmesi Kierkegaard düşüncesine bütüncül bakma açısından oldukça önemlidir, çok kıymetlidir. Kierkegaard'ın etki gücü belki de samimiyetindendir. Vefa Taşdelen kitabın önsözünde bunu şu şekilde ifade etmiştir: "Kierkegaard üzerine çalışmak salt akademik bir ilginin ötesine geçer. Onu anlamaya çalışmanın her zaman kişide bir karşılığı vardır. Bu karşılık bir içtenlik durumuyula ifade edilebilir. Kierkegaard'ı anlamaya çalışmak, kişinin kendi kişisel menkıbesiyle alakalı bir arayıştır. Arayış bittiğinde menkıbe de biter." Bitirirken şunu söylemek isterim: Taşdelen'in bu özgün çalışması Kierkegaard'ı okuma ve anlamada bir anahtar olarak değerlendirilebilir.

| NİGAR GİZEM ÜNAL

Vefa Taşdelen’de Edebiyat ve Felsefenin Bütünleştirici Gücü

Felsefe ve edebiyat üzerine düşünen ve düşüncelerini yazan ve yeri geldikçe de konuşan Vefa Taşdelen’in *Felsefe Kültürü*, *Felsefeden Edebiyata*, *Edebiyat Dili ve Söz Durumları* adlı eserleri fikirlerini çeşitli açılardan okura sunduğu yazılar toplamıdır. Taşdelen’in yayımlanan eserleri elbette bu dört kitapla da sınırlı değildir. Bu eserleri bir arada yazı konusu etmemin sebepleri arasında bu dört kitabı oluşturan metinlerdeki felsefe ve edebiyatın iç içeliği gösterilebilir. Bu yazılar hem birbirini açıklayıcı hem de birbirini bütünleyici özellikler arz etmektedir. Bundan dolayı yazıda bu dört eser üzerine değerlendirmelerde bulundum.

Taşdelen’in *Felsefe Kültürü* adlı eseri, **Sözlü Gelenek ve Felsefe Kültürü, Bir Felsefe Dili Olarak Türkçe, Çocuklarla Felsefe, Felsefe Eğitimi, Entelektüelin Portresi, Felsefe Defteri ve Hikmet Üzerine** başlıkları altında yedi bölümden oluşur. Yazar giriş kısmında, **Felsefe Kültürü ve Ortamı**, başlığı altında: bilgi, eğitim, dil ve gelenek, alt başlıklarıyla konuya genel bir giriş yapar. Birinci bölümde, **Felsefe Kültürü ve Sözlü Gelenek** başlığı altında alt başlıklarıyla konu zenginleştirilir. Daha sonra **"Felsefe ve Masal"**, **"Felsefe İçinde Masal"**, **"Masal İçinde Felsefe ve Van Masalları Örneği"** başlıklarıyla konu ayrıntılı olarak irdelenir.

Felsefe Kültürü’nün **"Bir Felsefe Dili Olarak Türkçe"** ve **"Çocuklarla Felsefe"** başlıklarını taşıyan ikinci ve üçüncü bölümleri özellikle dikkat çekici, okuyucunun ilgisini kışkırtıcı metinler olarak hafızalarda yerini alır. Günümüzde Türkçe’nin bir felsefe dili olup olamayacağının, Türkçe ile felsefe yapılıp yapılamayacağının tartışılıyor olması hem düşündürücü hem de ilginç bir durum olsa gerektir. Ayrıca üçüncü bölümde yer alan **Çocuklar İçin Felsefe (P4C)** konusunun da bir bakıma herkesin ilgi alanına girdiği kanaatindeyim. Özellikle *Felsefe Kültürü*’nü oluşturan bu iki bölüm üzerinde düşünülmesi gerektiğini belirtmek gerekir.

Bir Felsefe Dili Olarak Türkçe’nin İmkânları başlıklı metinde yazar, konunun önemini şu cümlelerle vurgular: "Öncelikle söylemek gerekir ki, felsefe kendisini tümüyle dil alanında kuran, dil alanında üreten bir etkinliktir. Her felsefe bir dil üzerinden ve bir dilin imkânları ile ortaya çıkar. Zira felsefe doğrudan gerçekle değil gerçeğin zihindeki yapısıyla ilgilenir daha çok varlığı dil alanında kurmaya ve kavramaya çalışır. Onun, dilin dışında bir varlık alanı yoktur. Bu nedenle felsefe yapmak yapılmış felsefelerle ilgilenmek, tümüyle bir dilin imkânları üzerinden gerçekleşir." Dil ve felsefe arasındaki iliş-

kinin önemine de dikkat çeken Taşdelen'e göre "Bir felsefe dili olarak tarihçesine baktığımızda, Türkçe'nin on ve on birinci yüzyıllarda bu yönde bir derinlik kazanmaya başladığını söyleyebiliriz." Yazara göre Türkçe, felsefe dili olma noktasında yeterlidir. "Türklerin felsefedeki verimsizliği aslında Türkçenin ifade imkânlarının yetersizliğinden değil, bu alanda özgün girişimlerin olmamasından kaynaklanır, Türkçe iyi ve yaratıcı bir tarzda kullanıldığında güçlü eserler verebilecek bir dildir. Yunus Emre ve Fuzuli bunun en güzel örneklerindendir." (Taşdelen, 2015:87)

Taşdelen, yazısının devamında "Türkçe'nin Biçimsel imkânları" ve "Türkçe'nin İçeriksel İmkânları" üzerinde durarak "Her dilin içinden bir zihniyet bakar. Dilin içindeki zihniyet, o dili konuşan halkın zihniyettir. Türkçe de varlığa, insana, dünyaya kendisini konuşan ve işleyen insanların zihniyeti ile bakar. Yazara göre eğer "İngiliz Felsefesi" "Fransız Felsefesi" "Alman Felsefesi" "İtalyan Felsefesi", "İspanyol Felsefesi gibi bir "Türk Felsefesi"nden söz edilecekse, Türkçe, bu adlandırmanın en önemli gerekçesini oluşturacaktır." Taşdelen, Türkçe'nin kendisiyle felsefe yapmak isteyenler için bir engel değil, biçim ve içerik açısından bir imkân olduğu kanaatindedir. Oysa Türkçe ile felsefe yapılıp yapılamayacağı meselesi günümüzde hâlâ tartışılmaya devam etmektedir. İlgilileri için Taşdelen yazısında Türkçe ile felsefe yapılıp yapılamayacağı konusunda doyurucu bir cevap verir. (Taşdelen, 2015:107)

Çocuklar İçin Felsefe (P4C) konusu son yıllarda birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de ilgi çekmektedir. Taşdelen, *Felsefe Kültürü* adlı kitabının ikinci bölümünü

ise "Çocuklarla Felsefe" konusuna ayırır. Konuyu **Çocuklarla Felsefe: İmkânlar, Sorunlar ve Yöntemler** başlığı altında ele alan yazara göre "Çocukluk, bilişsel gelişimin en üst seviyede olduğu düşünme ve yaşama becerilerinin kazanıldığı bir dönemdir. Bu dönemde bir dil, dille birlikte dünya öğrenilir; hayata ilişkin izlenimler oluşur. Bu olağan sürecin bir üst düzeye evrilerek zihnin eleştirel, yaratıcı, etraflı ve derinlikli düşünme tutumları kazanabilmesi için, 1960'lı yıllardan itibaren çocuklar için felsefe ya da çocuk felsefesi konusunda çalışmalar yapılmıştır." (Taşdelen, 2015:115) Taşdelen bu yazısında, çocuk felsefesinin ortaya çıkış sürecinin yanı sıra faaliyet alanının gerekçeleri üzerinde de durarak konuya ilişkin sorunları ele alır.

Felsefe Kültürü'nün dördüncü bölümü ise **"Felsefe Eğitimi"** başlığını taşır. Bu bölümde yazar, **Düşünme Eğitimi ve İyi Hayat Kavramı** alt başlığı altında düşünme eğitiminin tarihçesine ve önemine dikkat çekerek Sokrates, Platon, Aristoteles, Augustinus, Mevlâna, Yunus Emre, Locke, Rousseau ve Kant'ın görüşlerini irdeler. Düşünme nedir sorusunu cevapladıktan sonra düşünme eğitiminin önemine vurguda bulunur. **Felsefe Eğitimi: Bir Yaşantının Peşinde** alt başlığında ise pek çok düşünürün görüşleri ışığında felsefe eğitiminin ve felsefe yapmayı öğrenmenin önemini vurgular. **Yeniden Üretim Süreci Olarak Felsefe Dersi: Hermeneutik Bir Yaklaşım** alt başlıklı yazıda ise Taşdelen, okurlarına farklı bir pencere açarak farklı okuma yöntemlerinin de olabileceğini gündeme getirir.

Beşinci bölüm ise **Entelektüelin Portresi** başlığını taşır. Bu bölümde Sağ-

duyunun Temsilcisi Olarak Entelektüelin Portresi başlıklı bir yazı yer alır. Yazara göre, “Entelektüel olma durumu, bir zihniyet biçimidir. Kendine göre mantığı, düşünme biçimi, algılama tarzı ve kategorileri vardır. En belirgin özelliği sağduyudan hareket etmesidir. Sağduyu, *insanlık için akıl*’dır.” (Taşdelen, 2015: 210) Altıncı bölümün başlığıysa **Felsefe Defteri**’dir. Bu bölümde yazar, felsefe yolculuğundaki aşamaları maddeler hâlinde sıralar. Vefa Taşdelen’e göre felsefe bir yoldur, yolculuktur çünkü. Taşdelen yazısında bu yoldaki yolculuğunu anlatır. Kitabın yedinci ve son bölümü ise **"Hikmet Üzerine"** başlığını taşır. Bu bölümde de **Kitap ve Hikmet Üzerine** başlıklı bir yazı yer alır. Yazara göre “Hikmet, her ne kadar felsefenin karşılığı olarak kullanılmış olsa da, felsefe gibi seçkin ve entelektüel bir sınıfın değil, hemen her sınıftan, her milletten, her meslekten ve her yaştan kişinin kullandığı, kullanabileceği, kendisiyle kendisini ifade edebileceği bir kavramdır.” (Taşdelen, 2015:250)

Sonuç Yerine: Felsefe Yapmanın Yerli imkânları başlığını taşıyan bir değerlendirme bölümüyle *Felsefe Kültürü* tamamlanır. Taşdelen, bu bölümde de Felsefe yapmanın yerli imkânları üzerinde durur. Yazara göre “Yerli unsur, felsefe yapmanın gerekçesidir. Zira filozof başkaları için felsefe yapmaz, öncelikle kendisi için, kendi sorularını cevaplamak ve merakını gidermek için yapar. Soruyu bütün insanları ilgilendirecek şekilde sorsa da, sonuçta kendisi için ve yalnız kendi adına cevaplar.” (Taşdelen, 1025:270)

Taşdelen’in *"Felsefeden Edebiyata"* adlı kitabı, **Edebiyat ve Varoluş, Felsefe ve Edebiyat, Türler ve İfade Biçimleri**

ile **Edebiyat Eğitimi** ve **Basitin Poetikası** başlıklarını taşıyan beş bölümden oluşur. Yazar bu eserinde de felsefe ile edebiyat arasındaki ilişkiyi irdelleyen yazılarını bir araya getirir. *Felsefeden Edebiyata*’da yer alan metinleri yazmasının sebebini ise "yazma" ve "deneme sevgisiyle" açıklar. Yazarın aynı zamanda bir akademisyen olması, metinlerde yeri geldikçe akademik bir yaklaşım görülse de *Felsefeden Edebiyata* ağırlıklı olarak deneme tarzındaki yazılardan oluşur. Metinlerde felsefeden edebiyata yönelen ortak ruh okuyucuya felsefi bilginin derinliğinin yanı sıra edebî bir metni okumanın hazzını da yaşatır. Yazara göre "Felsefe ve edebiyat, Zihnin iki farklı tutumu olarak ortaya çıkar; bir tutum şiiri, öyküyü, romanı üretirken, diğeri düşünceyi ve felsefeyi üretir. Bunlar birbirini dışlayan değil, tamamlayan, destekleyen ve kimi durumlarda içeren tutumlardır. Bunun bir ürünü olarak felsefede edebiyat, edebiyatta da felsefe bulunur; kimi durumda şair filozof, filozof da şair olarak ortaya çıkar. Dikkatle bakıldığında büyük filozofların eserlerinde bir ifade gücü olarak edebiyat, büyük edebiyatçıların eserlerinde de bir derinlik olarak felsefe bulunur.” Taşdelen’e göre tüm sanat dalları içinde felsefeye en yakın olanı ise edebiyattır. Bunun nedeniyse her ikisinin de dilde ve dil ile varlık kazanıyor oluşundandır (Taşdelen, 2013:9). Bunun yanında sözü güzel söylemek önemlidir. Zira edebiyatta ele alınan her konu güzel değildir. Hatta çoğu zaman, ölüm, ayrılık gibi can sıkıcı konular da ele alınır. Edebiyat eserini kaliteli yapan durum ise sözün güzel söylenmiş olmasıdır.

Vefa Taşdelen *Felsefeden Edebiyata*’nın ilk bölümündeki **Yazmak Eylemi: Va-**

roluşun Kendine Dönüşü başlıklı metinde edebiyat ve yazma edimini gündeme alarak; "Yazma edimi, yalnız söz söyleme sanatı değil, sözü güzel söyleme, adabına ve usulüne uygun söyleme sanatıdır da. Bu söyleme her haliyle "güzel" olmalıdır. Edebiyatın bütün anlamı, sözü güzel söylemede ortaya çıkar. Edebiyat güzel sözdür, ama aynı zamanda "edeptir" de. Edebiyatın hakikati bu iki değerden oluşur. Güzel söz, söyleyişteki güzelliği içermekle kalmaz, yaşayıştaki güzelliği de içerir. Bunun için "edebiyat"tır. Bilimin gücü ve gündelik hayatın gereksinimleri ile evrene açılan insan, yazının çağırın ve toplayan gücüyle yeniden varoluşa döner." (Taşdelen, 2013:29) düşüncelerini açıklar.

Yazara göre edebiyat, hayatı yeniden üretmenin aracıdır. Bu görüşünü, Camus'un "Yazmak iki kez yaşamaktır." sözüyle destekler. İnsan yazarken; hayatı, bilincinde, gönlünde, kendi iç evreninde yeniden üretir. Bu üretim, hayatı daha derinden kavramayı sağlar. Okuyucular yazarın hayatına dâhil olur ve katıldıkları hayat hakkında da bilinç sahibi olurlar (Taşdelen, 2013:29)

Edebiyat ve felsefenin birleştiği noktaların yanı sıra elbette ayrıştığı pek çok nokta da vardır. Taşdelen kitabın ikinci bölümünde edebiyat ve felsefenin birleştiği ve ayrıştığı noktaları **Felsefe ve Edebiyat** başlığı altında ele alır. **Felsefe-Felsefedeki Edebiyat** başlıklı yazısında öncelikle felsefe ve edebiyat arasındaki ortak yönleri inceler. Sonrasında da felsefe ve edebiyat arasındaki farklılıklara odaklanır. Felsefe ile edebiyatın ayrıştığı noktalara, "Felsefi dil gündelik dilden uzaklaşarak ortaya çıkar. Edebiyatın dili "güzelleştirilmiş" "sanatsal hale getirilmiş"

bir dil olmasına karşın yine de gündelik bir dildir. Onun güzelliği, bu onun gündelik bir dil olmasının anlamı, kendini gündelik yaşantıda, yapıp etmeler alanında, pratiğin dünyasında bulmasıdır; yaşayan ve yaşanan varoluşu kuran, anlatan ve anlamlandıran bir dil olmasıdır. Edebiyat ve felsefe arasındaki ilişki bu denklem üzerinden kurulur." (Taşdelen, 2013:88) cümleleriyle dikkat çeker.

Türler ve İfade Biçimleri'i başlıklı üçüncü bölümde ise şiir, masal, biyografi ve ironi üzerinden edebiyat ve felsefe arasındaki ilişkiyi eşeler. Kitabın dördüncü bölümüyse **Edebiyat Eğitimi** başlığını taşır. Bu bölümde **Edebiyat Eğitimi: Hermeneutik Bir Yaklaşım** başlığını taşıyan bir makale yer alır. Taşdelen'e göre, "Edebiyat, insanın ortaya koyduğu en eski sanat dallarından biridir. İnsan kendini bildi bileli güzel söz söyleme eğilimli olmuştur. İlk yazılı metinlerin ve hatta (bazı iddialara göre) ilk konuşmaların şiir formunda olması şiir dilinin konuşma dilini öncelenmesi" bu eğilimin göstergesidir. Güzel söz söyleme eğilimi, insanın güzele eğiliminden kaynaklanır. Platon'un Şölen diyalogunda, güzellik ve güzel söz söyleme kavramları arasında kurduğu ilgi, edebiyatı ortaya çıkaran gücün anlaşılmasına katkı sağlayabilir." (Taşdelen, 2013:229) Yazar, burada edebiyat eğitimine felsefe çerçevesinden bakarak farklı bir bakış açısı sunar. Ona göre "edebiyat eğitimi öncelikle bir sanat eğitimidir. Öğrencinin birtakım bilgilerin yanında, okuma sevgisini, orijinal eserlerle yüzleşme bilincini, bu şekilde kendi edebiyat bilgisini üretebilme yetkinliğini kazanmasını ifade eder." (Taşdelen, 2013:245)

Beşinci bölümün başlığı **Basitin Poetikası**'dır. Bu bölümde **Çocuk Edebiyatı: Çocuğu Anlayan Edebiyat** başlığı altında yazar "Çocukluk büyüklerin giderek yabancılaştığı "farklı bir dünya" ise, yazarın bir yetişkin olarak, bu yabancılığın üstesinden gelerek çocukluğa ulaşması ve onu anlaması nasıl mümkün olacaktır?" (Taşdelen, 2013:249) sorusunun cevabını arar. **Yeni Teknolojilerin Çocuk Edebiyatı Üzerindeki Etkileri: Eleştirel Bir Yaklaşım** başlığını taşıyan yazıda ise teknoloji ve edebiyat bağlamında güncel bir konuyu dikkat çeker.

Yazar, Edebiyat Dili adlı eserin daha önce yayımlanan Felsefeden Edebiyata'nın devamı olarak da değerlendirilebileceğini vurgular. Her iki kitapta da felsefe ile edebiyat iç içe geçmiş durumda olup felsefe ile edebiyatın ortak alanları ve kesişim noktaları üzerinde durulur. Felsefeden Edebiyata ile Edebiyat Dili temel farkın ise Edebiyat Dili'nde edebiyatın daha merkezî konumda olmasının yanı sıra eserde makaleden çok deneme dilinin hâkim olmasıdır.

Kitabın ilk makalesi olan **Edeb, Edebiyat, Medeniyet** kitabın tümünün zeminini oluşturacak şekilde özenle seçilmiş. Yazıda; "edeb" sözcüğünün, insan ve toplum için önemi vurgulanmakta olup insanların yaratılış itibarıyla bir arada yaşamak zorunda oluşuna dikkat çekilmektedir. Aynı zamanda doğasında vahşilik, kıskançlık ve bencillik olan insan, bir arada yaşayabilmek için doğasındaki bu kaba duyguları eğitip terbiye etmek zorundadır. Bunu başarmanın yolu ise edepten geçer. Vefa Taşdelen; "edep öteki bilincidir: başkası ile birlikte yaşayabilme, başkası ile bir arada olma duygusudur."

"Edep beni kendi dar çerçeveden çıkarır; varlıkla karşılaştırır." (Taşdelen, 2018:18) demek suretiyle edebini kişiye öteki bilincini kazandırarak bir arada yaşama yetkinliğine yükselteceğini vurgular.

Taşdelen'nin bakışıyla "Edep, insanı medenileştiren, kaba ve ham hâlden kurtaran, duygularını ve aklını işleyen bir terbiye; insanı bütün eylemleriyle kuşatan bir "kök değer", durumudur; "fıtratır" "yaratılıştır" "yaratılıştaki iyilik" tir." (Taşdelen, 2018:29)

Taşdelen, dili güzel kullanmaya gösterdiği özeni, eserindeki **Lisan-ı Kesbi** başlıklı yazısında örtük olarak gerekçelendirir. Dili işlemeyi, sözü güzel söylemeyi kendisine ödev edindiğini belirterek "Dilin işlenmesi öncelikle edebiyatçılar ve düşünürler tarafından gerçekleştirilir. Dilin gücü edebiyatçı ve filozofun gücüdür, ancak edebiyatçı ve filozofun gücü de giderek doğal dilin gücüne katılmaya başlar. Bütün bu cümlelerin sonunda şu söylenebilir: Lisan-kesbi, bir milletin kendine karşı ödevidir; ama tüm insanlığa karşı da ödevidir; kendine dönük dilidir, ama tüm insanlığa dönük de dilidir. O, bir milletin öz dilinin medeniyet diline çevirisiyle giderek evrensel bir nitelik kazanmasıdır." (Taşdelen, 2018:45) Dilin, edebiyatçılarca işlenmesi sonucu evrensel bir nitelik kazanacağını bilincinde olan Taşdelen, dilin edebiyatçı ve filozofun gücünü ifade edeceğini belirtir.

Yazar, **Sanat ve Hafıza** başlıklı yazısında da her sanatçının eserlerinin kendi yaşadığı dönemden izler taşıdığına dikkat çeker. Bu durum, bir filozofun yaşadığı dönemdeki sorunları kavrayarak dönemini aşacak çözümleri üretme çabası

sayesinde adını tarihe yazdırmasına benzer. Yazara göre sanat, muhafaza edici bir niteliğe sahiptir. Taşdelen; “Sanat, sözlü ve yazılı boyutuyla, bizzat “muhafaza” edici bir niteliğe sahiptir. Geçmiş, geçmiş yaşantıları, hadiseleri, adet ve alışkanlıkları, hatta mekânları muhafaza eder. Ne kadar ilgisiz de olsa, zaman ve mekân, fiziksel ve sosyal yapı, kokunun giysiye sindiği gibi siner sanat eserine.” (Taşdelen, 2018:109) cümleleriyle sanatın muhafaza edici yanını göz önünde bulundurarak geçmişteki yaşantının, olay ve olguların sanat eserinde işlendiği gibi mekâna da sineceğini anlatır. Ki her hâlükârda sanat eseri ortaya çıktığı zamanın, ortamın izlerini taşır. Sanatçı eseriyle dönemini ölümsüzleştirir.

Edebiyat ve Gerçeklik bölümündeki **Düşten Düşe Edebiyat** başlıklı ilk bölümde ise yazar, insanın çok yönlülüğüne dikkat çeker. Yazara göre insan, ruhun ve bedeninin sentezi olmasının yanı sıra, özgürlüğün ve zorunluluğun, sonlunun ve sonsuzun da sentezidir. Her bakımdan insan çok yönlüdür. Bilimi üretirken, sanatı üretirken, felsefeyi üretirken farklı farklı özellikleri öne çıkar.

Edebiyat ve gerçeklik konusunda da Taşdelen; “İnsan bir gerçeklik evreni içine doğar, orada yaşar ve ölür. Bu evrenin bilinmesi ve anlaşılmasından bilimlerin sanatlar ve felsefe doğar. Gerçeğin ne olduğu filozofların başlıca konusu olmuştur. Ama yalnızca filozoflar değil, din adamları, ahlakçılar ve siyasetçiler de onunla ilgilenmişlerdir. Sahi nedir gerçeklik? İşte yolların çatallandığı nokta; hangi gerçeklik, ne tür gerçeklik, kimin gerçekliği ne kadar gerçeklik? Dinlerin gerçekliği ile bilimlerin gerçekliği birbirinden farklıdır.

İdealizmle realizmin, materyalizmle spirüalizmin gerçekliği de birbirinden farklıdır.” (Taşdelen, 2018:185) açıklamasının ardından edebiyat gerçekliğinin neresindedir sorusunu sorar? Yazara göre, insan bir gerçeklik evreni içinde yaşamasının yanında yeni bir gerçeklik evreni de oluşur. Edebiyatın asıl işlevi belki de kendi gerçekliğini ortaya çıkarmasıyla vuzuha kavuşur. Yalnızca gerçekliği dile getiren bir edebiyat eserinin eksik olmasının yanı sıra kusurlu olacağı sonucu da ortaya çıkar. Burada edebiyat eserini sanat yapan şey, yeni bir gerçeklik alanı inşa etmesinde gizlidir diyebilmek mümkün olur.

Taşdelen, Edebiyat Dili’nde edebiyata dair kimi meseleleri edebiyat dili çatısı altında toplar. **Sosyal Medya ve Edebiyat** başlıklı yazıda, günümüzün önemli sorunlarından sosyal medya-edebiyat ve insan ilişkilerini gündemine alarak iletişim ve etkileşime gereksinim duyan insanın durumunu dikkatlere sunar. Bu yönüyle insan Aristoteles’in “insan toplumsal bir hayvandır” tanımının da gerekçesidir. Yazara göre “Kişinin kendini ifade etme ve başkasına ulaşma isteği, içinde yaşadığı zamanın teknik imkânlarına göre biçim kazanır.” (Taşdelen, 2018:195) Günümüzde sosyal medyadan soyutlanmış bir hayat sürdürebilmek, neredeyse imkânsız. Sosyal medya yaşamımızın her alanını etkiler bir durum kazanmıştır. Taşdelen, sosyal medyayı merkeze alarak; “sosyal medya ve edebiyat arasında nasıl bir ilişki kurulabilir: sosyal medya, “edebiyat olayı”nı, yazar, okuyucu ve metin bağlamında nasıl etkiler? Sosyal medya edebiyat için bir imkân mıdır, yoksa edebiyatın kendini tükettiği bir elverişsiz ortam mı?” (Taşdelen, 2018:196) sorularına yanıt arar.

Kimlik ve Edebiyat başlığı Edebiyat Dili'nin beşinci bölümüdür. Bu başlığın aynı zamanda bölümün ilk metninin de başlığı olduğu görülür. Bu yazı, bir yazarın kendi varoluşunu kurma çabası olarak da okunabilir. Taşdelen, yazısının sonunda insanlığın kimliğinin edebiyatla ortaya çıktığı gibi insanlığın yüzünün de edebiyatla güldüğü sonucuna ulaşır. Çünkü Taşdelen'e göre "Edebiyat insanlığın sağduyunun, vicdanın ortak dilini konuşuyor. Başkasıyla karşılaşmamı, kucaklaşmamı kolaylaştırıyor. Bana insanı anlatıyor, insanın öykülerini anlatıyor. Edebiyatla kendi bedenimin kendi mekânımın, kendi zamanımın üstüne çıkıyorum; kendimi insanlık sahnesinde seyrederim, kimliğim beni hem ayırıyor hem birleştiriyor. Ancak ayırsa da birleştirse de bir kötülük yok bunda: bizi dost ve aşına kılıyor. Bizi bize getiriyor. Bizi bize tanıtıyor. O da erme yollarından, kavuşma yollarından biri..." (Taşdelen, 2018:224)

Kitabın altıncı bölümü ise **Psikoloji ve Edebiyat** başlığını taşır. Taşdelen bu bölümde, insanın kendini görme, kendi davranış ve duygularını anlama isteğinin bir ürünü olan edebiyatın kaçınılmaz bir biçimde psikolojik olduğuna dikkatleri çeker. Yazara göre bilimlerin içinde edebiyata en yakın olanı edebiyatla en çok içli dışlı olanı psikolojidir. Bunun nedeni ise her ikisinin de insanın davranışlarını, duygusal ve zihinsel süreçlerini izliyor olmasıdır. Bu bölümün dikkat çeken bir başka yazısı da **Hastalık Durumları ve Şifa Olarak Söz** başlığını taşır. Yazısında hastalık ve edebiyat ilişkisini irdeleyen yazarın bakışıyla edebiyat; "Yaşamın değeri ve ölümün insanlığı konusunda bizi

eğitir. İnsan derdi ile birlikte insan olur, derdi ile birlikte kemale erer. Hastalığın dert hâline gelmesiyle sözün, edebiyatın ve insanlığın önünde geniş ufuklar açılır." (Taşdelen, 2018:269)

Edebiyat Dili'nin yedinci bölümü ise **Söylem Dili** başlığını taşır. Yazar bu bölümde edebiyatın gücünü Doğulu ve Batılı filozofların ve düşünürlerin şahitliklerinde gözler önüne serer. Bir söz sanatı olan edebiyatın insanı anlama ve kurma noktasında imkânlar taşıdığı düşüncesine açıklık getirir.

Çevrilebilirlik Kavramı başlığını taşıyan son bölümde de **Çevrilebilirlik Kavramı Açısından Felsefe ve Edebiyat İlişkisi** eşelenir. Taşdelen, felsefe ve edebiyat arasında bir çevrilebilirlik ilişkisinin mümkün olduğuna dikkat çekerek çeşitli alıntı ve açıklamalarla konuyu örneklendirir.

Söz Durumları'nda da diğer üç kitapta olduğu gibi edebiyat ve felsefe sorunsalı bağlamında bakış açıları ortaya konur. **Deneme Boyunca Felsefe, Felsefe Boyunca Deneme, Sanatsal Yaratıcılığın Sırrı, Marksist Estetik üzerine Değiniler, Yunus Emre'de Dil, Söz ve Şiir, Varoluşçu Edebiyat: Dostoyevski Örneği, Bir İnşa Biçimi Olarak Şiir: Rainer Maria Rilke ve Hilmi Yavuz Örneği, Umudun Metafiziği, Yahya Kemal'in Şiirlerinde Mekân ve Daha İyi Bir Dünya İçin Denemeler** başlıklarını taşıyan metinler toplamı "felsefe ve edebiyat arasında, bu uzun sınırda kısa gezintiler olarak görülebilir." (Taşdelen, 2024:8) Taşdelen,

Söz Durumları'ndaki metinlerin de diğer kitaplarındaki metinler gibi deneme olarak değerlendirilmesi arzusundadır. Zira yazara göre “deneme felsefenin en güzel ifade imkânlarından biridir; hatta denemenin bir tür felsefe, felsefenin de bir tür deneme olduğu bile söylenebilir. Çünkü (1) her ikisi de bireyin bakışını yansıtır, (2) her ikisi de belirli tanımlamalarla kendisini sınırlamaz, (3) her ikisi de özgür bir çabadır, (4) her ikisinin de soruları vardır, (5) her ikisi de otonom bireye gereksinim duyar, (6) her ikisi de belirli bir tür yaratıcılığın ürünüdür, (7) her ikisi de kendi sözünü söylediği halde son noktayı koymaz, (8) her ikisi de ke-

sinlik eğilimi gütmeyiz, sözü bitirme amacı taşımaz, başka görüşlere kapı aralar, (9) her ikisi de kuşku duyar, (10) her ikisi de mütevazıdır, "her ikisi de "ben böyle gördüm" "ben böyle düşündüm" "ben böyle anladım" "böyle yaşadım" der (12) her ikisi de kendi tecrübe ve perspektifi kadar başkalarının görüş ve bakışına da imkân tanır.” (Taşdelen, 2024:8)

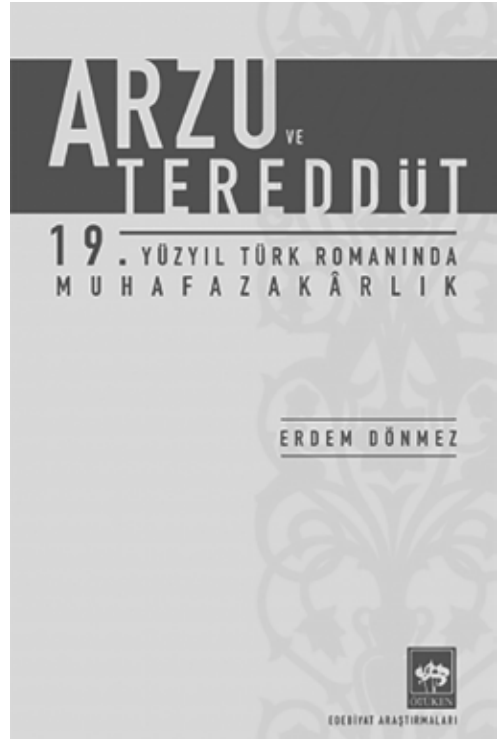
Vefa Taşdelen'in söz konusu kitaplarındaki metinler farklı zamanlarda yazılmış olsalar da metinler arasındaki ilişki bütünlük noktasında önem arz eder. Nasıl ki bir sanatçının eserlerinde her hangi bir şekilde ismi olmasa bile sanatçının ruhundan eserlerine sızan ışık hissediliyorsa Taşdelen'in metinlerinde de kelimeler yazarın ruhundan izler taşımaktadır. Metinlerdeki her sözcük âdeta ipek bir mendile nakış işleme titizliğiyle seçilmiş gibidir. Vefa Taşdelen'in felsefi bilgi birikimi edebiyatçı ruhuyla buluşarak okuyucuya bilgi edinme mutluluğunun yanı sıra okuma hazzı da verir.

KAYNAKÇA

- Taşdelen, V., *Felsefeden Edebiyata*, Hece Yayınları, Ankara, 2013
 Taşdelen, V., *Felsefe Kültürü*, Hece Yayınları, Ankara, 2015
 Taşdelen, V., *Edebiyat Dili*, Hece Yayınları, Ankara, 2018
 Taşdelen, V., *Söz Durumları*, Hece Yayınları, Ankara, 2024

Arzu ve Tereddüt- 19. Yüzyıl Türk Romanında Muhafazakârlık Üzerine

Roman, Osmanlı Batılılaşma/modernleşme teşebbüslerinin bir neticesi olarak önce çeviri daha sonra da telif eserler yoluyla Türk edebiyatına dâhil olan nispeten yeni bir türdür. Dolayısıyla roman türü özellikle ilk örneklerinde Batı'dan ithal edilmiş olmasının da etkisiyle Batı medeniyetine dair izleri yoğun bir biçimde taşır ve Osmanlı toplumunun Batılılaşma *arzuları* ile bu konudaki *tereddütlerini* içeren sosyolojik göndermeleri içerir. Ancak ilk dönem Türk romanlarında toplumsal meselelerin yanı sıra Türk edebî geleneğindeki tahkiyeye dayalı anlatı türlerinin, halk hikâyelerinin, efsanelerin, mesnevîlerin de etkisi bir biçimde hissedilir. Öte yandan İslam dininin kadın-erkek arasında ön gördüğü mahremiyet algısı ve Osmanlı toplumunun sosyo-kültürel yapısı Türk romanlarının tematik bağlamda Batı'daki örneklerinden farklı olmasını da zorunlu kılar. Bu nedenle 19. yüzyıl romanlarında bir taraftan Batı medeniyetine dair unsurlara yer verilirken bir taraftan da muhafazakâr refleksler bariz bir biçimde kendini hissettirir. Erdem Dönmez'in *Arzu ve Tereddüt/19. Yüzyıl Türk Romanında Muhafazakârlık* adlı kapsamlı çalışmasında vurguladığı üzere; “*döneme hâkim olan epistemoloji çerçevesinde Batı'ya ve değerlerine kuşkuyla yaklaşan Tanzimat romancısının bu türü bütünüyle benimsediğini söylemek de mümkün görünmemektedir*” (2022: 148). 1872'den itibaren yazılan ilk örneklerde roman, halkı eğitmek, bilgilendirmek ve modeller oluşturmak için elverişli bir alan olarak görülmektedir. Nitekim “*Tanzimat romanı, modernleşme çabalarının bir*

ürünü olarak doğrudan bir tez üzerine kurulu olduğundan, halka ulaşmak için halkın alışkın olduğu anlatım yöntemlerini kullanır” (Dönmez, 2022: 154). Bu nedenle Halit Ziya'ya kadar Türk romanında stereotipik özellikler gösteren salt iyiyi ya da salt kötüyü temsil eden, klişe birtakım özellikleri bünyesinde barındıran karakterlerin varlığı dikkat çeker. Dolayısıyla ilk dönem romanlarında modernlik ya da Batılılaşmaya ilişkin dirençler hem biçim hem de içerik açısından muhafazakâr

bir tavrı da barındırır. Bu bağlamda Erdem Dönmez'in Türk romanında muhafazakârlığın görünümünü incelediği kapsamlı çalışması, ilk dönem romanlarının muhafazakârlığa ilişkin dirençlerinin karakteristiğini ortaya koyması bakımından oldukça dikkat çekici bir perspektif yakalamıştır. Zira Dönmez'e göre; *“geleniğin modern olanda yeniden üretilmesi ile ortaya çıkan romanın Türk edebiyatına girişi muhafazakâr kaygılarla gerçekleşmiş ve roman muhafazakâr bir model sunmak üzere araçsallaşmıştır”* (2022: 155- 156).

Erdem Dönmez, Türk romanında muhafazakârlığı geniş bir çerçevede ve derinlemesine irdelediği çalışmasında, öncelikle anlam itibarıyla birtakım muğlaklıklar içeren muhafazakârlığın kökenini, tanımını, kavramsal sınırını, söylem alanlarını, modernlik, din ve gelenekle ilişkisini, disiplinler arası bir yaklaşımla ortaya koymaktadır. Bu çerçevede 19. yüzyıl Türk düşüncesinde muhafazakârlık ve muhafazakârlığın görünme biçimleri Dönmez'in çalışmasındaki asli dayanaklardan birini oluşturmaktadır. Zira 19. yüzyıl, Türk düşünce tarihinde bir kavşağı işaret etmektedir. Pozitivizm, materyalizm gibi Batı kaynaklı fikir akımlarının Osmanlı topraklarında etki alanlarını genişletmeye başlaması ve salt aklın merkeze alınmasının İslami gelenekle çatışması muhafazakârlığın da karşı görüş olarak ön plana çıkmasına yol açar. Dönmez'in tespitine göre; *“başlangıcından itibaren Osmanlı'nın yerleşik kültürü üzerine Batılı değerlerin eklenmesi esasyyla şekillenen Türk modernleşmesi de geleniğin aydınlar üzerinde etkisinin sürmesinden dolayı muhafazakâr düşünme biçimini -belki de zorunlu olarak- benimsemiştir”* (2022: 107). Nitekim Erdem Dönmez “19. Yüzyıl Türk Düşüncesinde Fikir Hareketleri ve Muhafazakârlık” başlıklı bölümde, Osmanlı'daki fikir hareketlerini irdelerken muhafazakârlık temayülleri bağlamında değerlendirme ve tespitlerde bulunur.

Dönmez'in çalışmasının ana omurgasını oluşturan “19. Yüzyıl Türk Romanında Muhafazakârlık” adlı kısımda Türk romanını doğuran şartlar özellikle sosyal ve siyasi bağlamda ele alınır. Ancak Dönmez, Türk romanının ortaya çıkışında siyasi ve sosyal şartların etkisi olsa da edebiyat içi etkenlerin varlığını da göz önünde bulundurmanın gerekliliğinin altını çizer. Kitapta; “Tanzimat Romanında Yeni İnsan” başlığı altında görüntü odaklı bir hayat tarzını merkeze alan ve değişimi temel varlık sebebine dönüştüren yeni insan tipleri züppelik kavramı etrafında tartışılarak karşılarına çıkarılan ideal tiplerin muhafazakâr düşünceyle ilişkileri, ikili karşıtlıklar bağlamında ortaya konulur. Zira Dönmez'in tespitiyle “muhafazakârlık, aşırılıklar karşısında itidali öğütleyen, karşıtlıkları uyuma dönüştürmeye çabalayan bir düşünme biçimidir” (2022: 171). Bu bağlamda çalışmada yeni insanın yerleşik bir değer kazanmasıyla birlikte birey olarak roman kişilerinin nasıl ortaya çıktığının kronolojik bir okumayla değerlendirilmesi de dönemsel anlamda muhafazakârlık ölçütlerinin değişim çizgisinin takip edilmesine imkân tanımaktadır. Söz konusu değişim çizgisi hem tematik değerler hem de kurgu teknikleri bakımından Dönmez'in çalışmasında derin bir perspektifle irdelenmektedir. “Metonomik Modernleşme yahut Görünmenin Komedi” başlıklı kısımda, yeni insanı temsil eden kişilerin görüntü düşkünlüklerinin ikili karşıtlık yoluyla alternatif üretmeden de eleştirildiği ve mizah ögesine dönüştürüldüğü tezi örneklerle açıklanır. Hüseyin Rahmi ve Ahmet Mithat'ın romanlarından hareketle karşıtlık oluşturmamayan ve karikatürize edilen tipler alafrangalaşma ve muhafazakârlık üzerinden irdelendiği gibi metonimik modernleşmenin eleştirilme biçimleri de yorumlanmıştır. Çalışmanın “Servet-i Fünun'a Uzanan Çizgide Başkalaşan İnsan” başlıklı kısmında da Tanzimat romanındaki

tiplerin Servet-i Fünun romanında ne şekilde değişime uğradıkları, bireyleşme ve ontolojik muhafazakârlığa bilinçli tepki çerçevesinde incelenmektedir.

19. yüzyıl Türk edebiyatı Tanpınar'ın ifadesiyle bir “medeniyet krizi” ile başlar; dolayısıyla kurmaca metinlerde de bu krizin toplumsal yansımalarını görmek mümkündür. Dönmez'in çalışmasındaki “19. Yüzyıl Türk Romanında İdeal İnsan Tanımlaması: Muhafazakâr Kimlik İnşası” başlıklı bölümde, öteki ile karşılaşma neticesinde ortaya çıkan Osmanlı kimliğinin yeniden tanımlanmasının kurmaca metinlere nasıl yansıdığı da irdelenir. “Parçadan Bütüne: 19. Yüzyıl Türk Romanında Aile” başlıklı kısımda ise dönem romanlarında aile kurumunun Batılaşma ve muhafazakârlık arasındaki ikilemleri incelenir. Dönmez'e göre “aile kurumunun muhafazakâr modernleşme sürecinde önemli bir çıkış noktası olduğu söylenebilir. Türk romanının doğuşu ile birlikte aile dışı açılan bir duyarlılıkta işlenirken yüzyılın sonuna doğru ailevi meseleler ev içi bir problem olarak görülmüş, aile bağlamındaki çatışmalar daha çok karakter kurulumunu sağlamak amacıyla araç olarak kullanılmıştır” (2022: 321).

19. yüzyılda Osmanlı modernleşme teşebbüslerinde kadınların toplumsal hayattaki konumları, kamusal alanda varlık alanı oluşturma çabaları hem fikrî düzeyde hem de kurmaca metinlerde önemli bir yer tutar. Erdem Dönmez çalışmasının “Evin Dışında, Ailenin İçinde: 19. Yüzyıl Türk Romanında Kadın” başlıklı bölümünde ise 19. Yüzyıl Türk romanının temel problemlerinden biri olarak kadınların kazandıkları yeni kimliğe odaklanır. Batılaşmanın etki alanlarını genişletmesiyle birlikte daha çok ev içi alanlarla sınırlı bir hayat pratiği geliştiren kadınların kamusal alana çıkmaya başlaması ilk dönem romanlarının da tematik değerleri arasında yer alır. Ancak Dönmez'in ayrıntılı bir

biçimde sosyolojik kavram ve kuramlar bağlamında açıkladığı üzere Türk modernleşmesinde Tanzimat'ın ilanından sonra pek çok alanda değişim gözlense de kadınların sosyal hayat-taki görünümü hususunda henüz geleneğin etkisi varlığını hissettirmektedir. Bu durumun kadınların romanlarda işlenişini de etkilediğini dile getiren Dönmez'e göre; “kadının geleneksel ölçülere bağlı kalmak suretiyle yenileşmesi muhafazakâr bir tavidir. Diğer taraftan yine muhafazakâr bir tedbir olarak erken dönem Türk romanında dışarı çıkan kadın karakterler daha çok gayrimüslimlerden seçilmiş, kadın-erkek ilişkileriye daha çok cariyeler yahut akraba çiftler arasında işlenmiştir. Yerli kadınlarsa daha çok ev içi hizmetleriyle, annelik ve zevcelikleriyle romana girmiş, bu bağlamda muhafazakârların kadına biçtiği sosyal misyon örneklenmiştir” (Dönmez, 2022: 363).

Çalışmanın son bölümü, “Yazarın Söylemini Yansıtan Anlatıcı” başlığını taşır. Türk romanında anlatıcı ögesinde gelenekten sapmanın Halit Ziya ile başladığını dile getiren Dönmez, ele aldığı romanlardaki anlatıcıları modernlik-muhafazakârlık ekseninde irdelemektedir.

Muhafazakârlık, tartışmalı bir kavram olarak Türk toplumunun modernleşme sürecinin başından beri olumlu ve olumsuz yorumlara kaynaklık edecek biçimde düşünce hayatımızın içindedir. Tartışmalar üreten bu kavram, bir taraftan ilerlemeci bir yeniliğin; öte yandan yenileşmenin kontrolsüzlüğü karşısında soğukkanlı bir tavrın düzenleyiciliğinin kaynağıdır. Bu açıdan “muhafazakârlık” kavramının söylem açısından uzun bir süreç üzerinden takip edilmesi oldukça önemlidir. Erdem Dönmez'in Tanzimat'tan itibaren muhafazakârlık kavramını biçim ve içerik açısından odağa aldığı “*Arzu ve Tereddüt/19. Yüzyıl Türk Romanında Muhafazakârlık*” adlı kapsamlı çalışması okuyucular için oldukça derinlikli bir bakış vaat ediyor.

| HASAN KEKLİKCİ

Halam Yaşasaydı

“Yölcülüğü sona ermeden erzak torbası boşalan...” dedi, şiirin devamını arayıp bulamadı. Birkaç saniye düşündükten sonra *“... kuvveti bitip tükenen gezginden, utancı kaldırı at...”* diye geçirdi içinden. Şiiri, en azından şiirin bu kıtasını hatırlamak istedi. Olmadı. Tagore’u buldu ama bin bir türlü düşüncenin karmakarışık olduğu beyninden Tagore’un adı da bir türlü çıkmadı. Olsun! Karşıma çıkacak insana Tagore’un şiirini okuyacak değilim nasıl olsa dedi. Duruma bakarmı; çoksa dört, azsa iki der, alır çıkarım. Önündeki çadıra yönelmeden arabaya tekrar baktı. Eşi ön koltukta, iki kızı arka koltukta oturuyordu. Arabanın içi doluydu. Her şeyle dolmuştu araba. Yıllık izne gelen Almancı arabası gibiydi. Köydeki evlerinde bir miktar zahire her zaman bulunurdu ama bu defa başkaydı. İki büyük depremin ardından artçı sarsıntılar devam ediyordu. Apartmanların asansörleri devre dışı kalmıştı. Karanlık merdivenler; beton kırıkları, alçı parçaları ve sağa sola dağılmış ayakkabılarla doluydu. Kapı ve pencere kenarları sarsıntıların etkisiyle kırılmış, üst köşelerde açılan yarıklar geceleri evleri basan, çocukları kaçırان devlerin bıyıkları gibi korkunç görünüyordu. Evlerden eşya alma imkânı yoktu. Köyde kaç gün kalacakları belirsizdi. Ailesini orada perişan etmek olmazdı. Zaten belli etmeseler de ilk defa böyle bir gidişin verdiği bir tedirginlik vardı çocukların üzerlerinde. Köy, köydü. Babalarının köyüyüdü! Köylü de köylüydü. Babalarının köylüleri. Her şehirlinin bildiği köylü işte. Fakat kendiler köylü değildi. En fazla yılda iki üç kez gider, ya bir gece kalır ya da hiç kalmadan dönüp şehre gelirlerdi.

Gençlerin çoğu böyle dedi kendi kendine. Kalabalık yerleri seviyorlar. Bir AVM on dere-den, bir kafe yirmi tepeden daha sevimli, daha manzaralı geliyor onlara. Köy dedin mi cinleri tepelerine çıkıyor. Orada vakit geçirmenin, akşam etmenin ve sabahı bulmanın hesaplarını yapıyorlar. Sanıyorlar ki köylüler sabahtan akşama kadar bağda bahçede kazma kazıyor. Yürüyeabilen kaval elinde dağlarda keçi yayıyor, kuzu otlatıyor. Erkekler eve geldiğinde önce hanımını, sonra çocuklarını falakaya yatırıp ağızlarını burunlarını kırıyor. Akşam yufka ekmekle bulgur pilavını, tepesine bir yumruk vurulmuş soğanla yiyen yatağını buluyor! Yok, güzel kızım yok. Yok, aslan oğlum yok. Köylünün toprak damlarına renkli televizyonların çanak antenleri kurulduğu gün o işler bitmişti. Sonra, fabrika servislerinin en ücra köylere kadar gitmesi her şeyi değiştirdi. Köylülerin anneleri babaları, hele hele dedeleri, nineleri çok bilgili insanlardı. Şimdi aynı şehir gibi, köylüler de “kültür” işinde annelerini, babalarını ve dedelerini kat kat geçti! Benim size lafını ettiğim köylüler sosyal medyayı bırak, dünyadan habersizdi! Eski köylülerdi onlar. Şimdi neredeyse herkesin elinde bir cep telefonu! Ne büyük bir kültür hazinesi! Çok aşama kat ettiler köylüler canım, çok! Artık köyde de oğul babasıyla, kızı annesiyle sosyal medyada tartışıyor. Köyde evlerin yarısının ışığı yanık, yarısınıninki sönük olurdu akşamları. Işığı sönükler, ışığı yanıklara akşam oturmasına giderdi. Sohbet, muhabbet olurdu. Laf arasında yanlış iş yapanlar, eşine dostuna iyi davranmayanlar o değilden büyüklere şikâyet edilirdi. Büyükle yanlış yapanın kulağını çekkerdi, arayı bulurdu. Çay içilir, yatsılık yenirdi.

Gece yarıları iki ayağın yan yana zor sığıldığı daracık patika yollardan evlere dönülürdü. O zifiri karanlıkta, kimsede korkudan eser olmazdı. Olamazdı. Çünkü biraz önce hikâyelerini dinledikleri Köroğlu, Âşık Garip, Padişahın Üç Oğlu önlere arkalarından kendileriyle birlikte yürürdü. Hazreti Ali'nin Zülfikâr'ı gözlerinin önünde yalp yalp yanardı. Şimdi, her evin tüm ışıkları yanar oldu. Herkes her şeyi bilir oldu. Köroğlu, Âşık Garip, Padişahın Üç Oğlu; onların hikâyelerini anlatan insanlarla öldü gitti. Sabah uyandığında Zaloğlu Rüstem gibi yürümeye çalışan, bastığı toprağa dizine kadar gömüleceğini hayal eden oğlak çobanı çocuklar; yük taşıdığı katırını Giziroğlu Mustafa Bey'in atı Alapaça ile boğuştıran delikanlılar gitti...

Bir cankurtaran sesinden irkildi Hüseyin. Daldığı hayalin içinden çıktı. Yola doğru göz gezdirdi. Cankurtaranın arkasında cenaze arabası var mı diye baktı. Ne sesini duyduğu cankurtaranı, ne de bir cenaze arabası görmedi. Ses de kayboldu. Apartman enkazları bugün, bilemedin dün ölmüş dinozor mezarları gibi görünüyordu. Cankurtaranlar henüz yerle aynı seviyeye gelmemiş, tümsek mezarların arasından yol bulup gitmeye çalışıyorlardı. Fakat on gün önce şehir ölmüştü. Cankurtaran kimi kurtaracaktı? Şu yalan dünyada sevmediği kimse yoktu Hüseyin'in ama sevdiği o kadar insan da on gün önce gitmişti. Öyle ya ölenlere “öldü” denmiyordu. Ölenler gidiyordu. Kendisi girmeyecekmiş gibi çadıra girmek isteyenlere yol verdi. Biraz önce güç bela içinden çıktığı hayale tekrar daldı. Gülbike'deki kadın gözünün önüne geldi. Binanın üçüncü katı ikinci katının üzerine yapışmıştı âdeta. Kadının dizi dışarıda, ayağı ve vücudunun kalan yeri içerde kalmıştı. Ayağında beyaz zemin üzerinde, küçük siyah desenler olan pijama vardı. Kimse kadını tanııyordu. Kadın kimsenin değildi.

Her gelen “Eli dışarıda olsa yüzüğünden tanıırdı, kadın.” diyordu. Üç gün öylece bacağı dışarıda beklemişti kadın. Üç günde bacağı şişmiş, pijamaya sığmaz olmuştu. Sonra bir delikanlı gelmişti. “Ninem” diye ağlamıştı. Enkazın içinden kalın, koyu, “fon” dedikleri türden bir perde bulup ninesinin bacağının üzerine örtmüştü. Tıpkı çocukken uyuduğu zamanlarda ninesinin kendi üzerini örttüğü gibi... Yan taraftaki binanın enkazında bekleyenler arasında bir hareketlenme olmuştu. Depremi etkisiyle iki katı toprağa gömülen, ayakta kalan kısmı kuzeye doğru bir miktar eğilmiş olan binaya doğru koşmuşlardı torun ve Hüseyin. Bir iş makinesinin kovası; yere gömülen katlara ulaşmak, oradaki insanları ölüye ölü, diriye diri, bir an önce çıkartabilmek için canını dişine takmış, bir operatörün seri hareketleriyle aşağıdan aldığı toprağı yukarı boşaltıyordu. Hüseyin çadırın ağzında mı, iş makinesinin önünde miydi? Dışarıda kalan bacağına perde bezi örtülen kadının torunundan bir karış kadar kısa, Hüseyin'den bir süngüç uzun, üstü başı çamura batmış, biraz önceki kargaşaya sebep olduğu her hâlden belli olan genç, oturduğu yerden kalktı. “Annemi camdan görüyorum. Bırakın beni! Gidip hiç olmazsa cesedini alayım.” diyerek, güvenlik şeridine girmek için koştu. Şeride girmeden görevli polis kolundan yakaladı adamı. “Polisin kolunu ısırdı koşun” diye bağırdı biri. Sonra bir arbede çıktı. Yetişebilen adama bir sille vurdu. Yetişemeyenler ana avrat sövdü. Kolunu ısırdığı polis adamı milletin elinden zor kurtardı. Diğer polisler de geldi...

Bir sarsıntı oldu. Herkes olduğu yerde durdu. Arabalar, bozuk bir yolda giderken lastikleri çukura düşmüş gibi ağır ağır sağa sola sallandı. Çadırın demir direğine sarılmış yaşlıca bir kadın, çadır bezinin üzerindeki karları silkeleyormuş gibi çadırla birlikte, sarsıntı süre-

since ileri geri gidip geldi. Zلزهه durdu. Teyze hiçbir şey olmamış gibi çadırın kapısını bıraktı. Sarsıntı anında yere attığı poşetini alarak çıktı. Açık kapıdan Hüseyin girdi. İçeride, tam karşısında oturan adam ayağına kalktı. Hüseyin, genç adamın yüzündeki ifadeye hayran kaldı. Galiba beni babasının çok sevdiği bir dostuna benzetti, diye geçirdi aklından. Keşke selamın sonuna bir de “yeğenim” ekleseydim. Üzerleri bezle örtölmüş plastik kasaların ardında, oturduğu sandalyeyi biraz arkaya doğru iterek ayağına kalkan, sırtındaki kışkık kaba montla bile otuz beş yaşın altında görünen; kısa saçlı, birkaç günlük sakal tıraşlı, güleç yüzlü genç adam Hüseyin’e “Hoş geldiniz” dedi. “Geçmiş olsun” dedi. “Cenab-ı Allah bir daha göstermesin.” dedi. Aldığı her karşılıkla birlikte karşısındaki adamın; bile isteye uzatılmış saçına, uzamış sakalına ve sakalından bir miktar daha uzun olan bıyıklarına baktı. Adam gittikten sonra ölçülecekmiş gibi çadırın kapısıyla adamın boyunu ölçmeye heveslendi. Çadırın kapısının üstünde bir yer belirledi. Hüseyin’in çehresinde eksik olan aydınlığa faydası olur umuduyla, yüzüne yeniden sükûnet verici bir yumuşaklık ekledi. Fakat o anda geçen yıl ölen halası geldi gözlerinin önüne. Konuşmaya ilk başladığı zamanlarda “anne” demiş halasına. Büyüyüp geliştikçe halası “hala” demeyi öğretmiş kendisine. Yetişip aklı hayra, şerre yetmeye başladığında da işin aslını anlatmış. Gerçi köydeki oyun arkadaşları da kendisinin kırkı -kırk da ne demekse- çıkmadan annesinin ve babasının öldüğünü söylemişlerdi. Ama halası ilk zamanlar ağlayarak, sonraları boğazı düğümlenerek olayı daha etraflıca anlatmıştı: Yer sallanmaya başladığında annesi ve babası avludaymış, halası söylemiş. Yeni evlilermiş. Tek çocukları evin ayazında, beşikte yatıyormuş. İkisi bir koşmuş çocuğı almak için. Merdivenden indiklerinde çocuk babasının kucağındaymış. Dinar’ın Sazovası köyünde toprak dam üzerlerine kepmiş.

Damın hezeni boylu boyunca annesinin beline, babasının kafasına inmiş. Babasının elindeki çocuk avlu kapısının önüne düşmüş... Halası, kardeşine benzeyen birini gördüğü zaman yeğenine “Baban ölmeseydi şu adama benzerdi.” dermiş. Sonra sonra gördüğü her adamı, hatta bazı kadınları bile benzetmeye başlamış, kardeşine. Sonra... Sonra ağaçlara, odunlara, taşlara sarılmış kardeşim diyerek. Şimşek çaksa Ali’nin başına hezen düştü dermiş. Gök gürlese Ali korkuyor...

Genç adam iki kasanın da üzerindeki örtüyü kaldırdı. Hüseyin bir anda irkildi. Gözlerini kapadı. “Annemi camdan görüyorum.” diyen oğlanın annesi, kafası sağ omuzuna düşmüş, ağzı hafif açık, koltuğun üzerine yığılmış yatıyor. Kasaları kadın, örtüyü kadının elbisesi sandı. Birden gülümsedi. Polisin “Kolumu ısırđı ya anlarsınız işte; köpek muamelesi yapıldı karakolda.” demesini hatırladı. “Hiçbir yakınlığı yokmuş, kadının kolundaki bilezikleri almak için çırpınıyormuş.” dediğı geldi aklına.

Günlerdir herkese her şey veriliyordu. Geceleri enkazların başında bekleyenlere çeşit çeşit bisküvi, tatlı ve çikolata ikram ediliyordu. Bir şey alırken, bir şeyler isterken eski çekingenliği biraz geçmişti. Üzeri açık kasalara baktı.

-Buyurun, dedi Ali’nin oğlu.

-Köye gidiyoruz da, oradaki durumu bilmiyoruz. Devamı var mı acaba? Dört tane almak istiyordum ama!

-İstedığınız kadar alabilirsiniz. Yeteri kadar var. Şunlar sade, şunlar çörek otlu.

Hüseyin, kendisine yakın kasadan, uzatılan poşete dört tane ekmek koydu. Kasaların başında duran genç adamın elini sıkmak geçti içinden. Adam Hüseyin’i kucakladı. “Halam yaşıyaydı...” dedi.

Buzlar Çözüldü, Yollar Açıldı

Üç gündür aralıksız yağan kar, her tarafı beyaza bürüdü. Tanrı'nın bu beldeye bezaydan başka bir şey bahşetmemiş olduğuna onun adına yeminler edebilirdim. Akşamın alacası kül rengi dumanların savrulduğu evlerin bacasıyla birleşince bir ümitsizlik düşer ki yüreğime tarif edemem. Allah'ın bilmem ne yaptığı bu köyde kaç yıldır öğretmenlik yaptığımı gerçekten bilmiyordum. Dokuz mu, on mu? Seneler geçti ve ben aynı yerde aynı ümitsizlikle beklemekteyim. Elektrikler kesik. Şarjım da bu sabah bitti. Tedbirli davranıp akşamdan anneme durumu özetleyen bir mesaj atmıştım. Daha önce de burada benzer durumlar yaşadığımdan kadının kalbine indirmeye niyetim yoktu. Bir keresinde yine kar, kış, fırtına derken tam on yedi gün elektriksiz kalmıştık. Yollar kapanmış, köy ile ilçe merkezi arasında hiçbir bağ kalmamıştı. On yedi gün boyunca ne gelen olmuştu ne de giden. Bu sürede kendimi daha önce izlemiş olduğum bir filmdeki replikle avutuyordum. “Buzlar çözülecek, yollar açılacak.”

Elimdeki kitabı yanı başımdaki sehpa-ya bırakıp pervazları parmak kalınlığında buzla örülü pencereye yürüdüm. Avucuma yapışıp kalan alüminyum kolun soğukluğu elektrik çarpması gibi geldi bana. Güç bela açtım. Keskin bir soğuk içeriye akın etti. Gözün görebildiği her yer beyaza bürünmüştü. Normalde beyaz, insanı sakinleştirirken burada iyiden iyiye çileden çıkartıyordu. Böyle yağmaya devam ederse toprak damlı evlerin devasa birer kartopuna dönüşmeleri işten bile değildi. Bir kuş sürüsü, konacak yer konusunda kararsız dönüp durdu. Önce

okulun kardan görünmeyen bacasına, sonra lojmanın pervazına konmaya çalıştılar. Umduklarını bulamayınca da uçup gözden kayboldular. Pencereden giren soğuk insanın içine işliyordu. Gerçekten hiçbir kalıba gelmeyecek cinsten bir soğuk vardı. Az önceki kuşlar başımın üstünde bir iki kavis çizdikten sonra bahçedeki tek ağaç olan kavağın dalına kondular. Çok kalmaz bir bir dökülür bu hayvanlar. Bu soğuğa ne can dayanır ne de ten. Gözlerimi dışarıdan güç bela alıp içeri yöneldim. Akşamın ilk kırıntılarıyla döndüğüm bu karanlık, nemli mağaraya lanetler yağdırdım. Gerçi her kış ben böyle olurum. Baharla birlikte bir umut yeşerir içimde, o da saman alevi misali yandığı gibi söner. Bir iki köpek uluması ve donmak üzere oldukları çıkmayan seslerinden belli olan serçelerin ötüşleri dışında tek bir ses yoktu. Geleceklerini bilsem serçelerin hepsini alır sobanın yanına koyardım. Nafile. Doğanın kanunlarına baş kaldıracak değildim. Televizyon kumandasını aldığım gibi bıraktım. El alışkanlığı işte. Sehpaya bıraktığım kitabı alıp ancak kendisini aydınlatan lüksün yanına uzandım. Birkaç sayfa okudum okumadım pencere önündeki ayak seslerine kulak kesildim. Aydınlığı dışarıdan görülemeyecek kadar düşük olan lüksü kapatıp pencereye yürüdüm. Perdeyi hafiften aralayıp dışarıya baktım, kimse yoktu. Belki bir köpekti, belki de köy içine giremeyen ancak köyün dışında kalan lojmana dadanan kurtlardan biriydi. Perdeyi çektim, döndüm. Sobadan tavana yayılan ışığa daldım. Elektriklerin kesik olduğu yahut tasarruf tedbirleri için yapılan karart-

ma gecelerinde duyduğum mutluluğa hayatımın başka bir ânında denk gelmedim. Kız kardeşim, abim; Osman ve kardeşi Nuriye. Nuriye ne yapıyordur acaba. Evlenmiş midir, boyunca çocukları bile olmuştur. Osman ile en son üç yıl oldu sosyal medyadan konuşalı. Cesaret edip de soramamıştım Nuriye'yi. Üniversite eğitimi için ilçeden ayrılırken bana verdiği mektubu anımsadım. Sahi ne yapmıştım o mektubu? Eski bir kitabın arasında unutulmaya mı yüz tutmuştu. Yoksa yırtıp atmış mıydım? Hatırlayamadım. Unuttum işte. Sen böylesin oğlum, hesabına gelmeyen şeyleri hatırlayamazsın tabi. Kim, ben mi? Evet sen, hayır aslında ben. Off! Yine saçmalamaya başladım. Dört duvar üstüme üstüme geldi. Olmaz, olmaz, olmaz... Nuriye diyordum. Üniversiteye başladıktan sonra hayatın Nuriye'den ibaret olmadığını fark ettim. Bakımlı, güzel, genç kız doluydu kampüs. Gün geçtikçe azalan sevgimin farkına o da varmıştı ki yazmadı bir daha. Yazmayınca onu unutmam daha da kolaylaştı. Aslında tam manasıyla unuttum sayılmazdı. Ne vakit bir kız tarafından terk edilsem onu anımsardım. Bazı zamanlar sosyal medya kanallarında arardım onu, hiçbirinde denk gelmedim. Ya kullanmıyordu ya da başka bir adla hesap açmıştı. Nihayetinde yoktu artık Nuriye.

Soğumuştum içeri, kalktum, sobaya kömür attım. Eski günleri yâd etmenin zamanı değil, dedim kendi kendime. Lüksü yaktım. Battaniyeyi göbeğime kadar çektim, elimdeki kitapla bakiştık bir süre. Az önce ilk sinyallerini gönderen krizin bana yoklama çekeceğini sezdiğimden lüksü kapattım, battaniyeyi başıma çektim. Hiçbir şey düşünmeyecektim. Olmadı. Gözlerimi kapattım, derin derin nefesler aldım. Merkezin en uzak köyü olan bu lanet yere gelişimin üzerinden kaç

sene geçti? Sekiz bitti, dokuzuncu senenin de ortalarındayım. Yok, bu geçen senenin hesaplamasıydı. Evet, eminim kendimden. Ellerimin titremesine aldırmadan parmaklarım ile saydım. On. Her dönem sonunda merkeze görevlendirme istedim ama elleri sıcak sudan soğuk suya değmeyen alımlı, güzel kadınlardan ya da torpilli beylerden bana sıra gelmedi hiç. Bir keresinde şube müdürlerinden birisi bana açık açık söylemişti. Oğlum sen ne şeye gelirsin ne de... deyip susmuştu. Seni kim ne yapsın, otur oturduğun yerde. Millet atanmak için kırk takla atıyor sen yerinden memnun değilsin... Zorunlu hâllerin dışında pek uğramadım milli eğitime. Uğradığımda da odaları hep dolu olurdu.

Ezan sesiyle gömüldüğüm battaniyenin altından başımı çıkardım. Kulak kesildim. Küçüktüm. Ne vakit bir ezan sesi duysam annem ayaklarını toplar, kendine çeki düzen verirdi. Biz de ona uyardık ama babam hiç orali olmazdı. Annemin söylenmelerine karşılık bize göz kırparak boş verin manasında elini sallardı. Kalktum, uzaktan da olsa görünen minareye baktım. Şerefeden yayılan ince bir ışığa imamın kalın sesi karışıyordu. Köydeki yaşam belirtisinin bu kıvrımına sevinmişim. Abdest alıp camiye gitmeyi bile düşündüm sonra üşendim, bu soğukta ne namazı deyip vazgeçtim. Ezan bitti. Pencereyi kapatmak üzereyken okul duvarına düşen bir gölgeyle irkildim, olduğum yere sindim. Bir süre öyle kaldıktan sonra usulca uzanıp pencereyi örttüm. O an zihnime bin bir türlü şey geldi. Bazı geceler omuzlarında silahlarıyla yüzlerini hiç görmediğim adamlar gelirdi. Günün ağarmasıyla da çekip giderlerdi. Kimdi bunlar, neden gelip giderlerdi kimseye soramamıştım. İki duvarın birleştiği köşeye büzüşüp bekledim. Ara sıra göz ucuy-

la bahçeyi gözetledim. Yoktu kimse. Belki de gözlerim beni yanıltmıştı. Sobanın üstündeki çaydanlık fokur fokur kaynamaya başladı. Odaya buharla birlikte hoş bir kaynama sesi yayıldı. Çayı demledim, kitaba uzandım. Klasik Rus romanlarından biriydi. Kar, esaret, sürgün, ruble, memuriyet... Ne farkı vardı ki buranın, romanda geçen mekânlardan. Belki kadınları bir nebze daha özgür sayılabiliirdi. Biraz da güzel ve bakımlı. Aylarca kalkmayan kar, erzak depolama, kış avları, soba, soğuk, soğuk, soğuk... Bir ara içim geçmiş. Elimdeki kitabın kayıp düşmesiyle uyandım. Kapı vuruluyordu. Bir, iki, üç... Pes etmeye niyeti yoktu, ben sustukça o daha sert vurdu kapıya. Neden sonra sustu. Kar üstündeki ayak sesleri lojmanın içine kadar geliyordu. Kalkıp baksam mı dedim. İmkânı yok mıhlanıp kalmıştım. Uzaklaşır gibi oldu, rahat bir nefes alıp yerime geçmişim ki cama atılan kartopu elimin ayağımın boşalmasına sebep oldu. Ne yapacağımı bilemedim. Kimdi, bu saatte ne isterdi? Yoksa? Saçlarım diken dikendi. Sönmeye yüz tutan sobadan takır tıkrı gelen sesler beni daha da korkuttu. Vücudum baştan ayağa ter içinde kalmıştı. “Hoca benim Nail açsana şu kapıyı?” Sesi duymamla teslim etmek üzere olduğum ruhumun bedenime dönmesi bir oldu. Ulan senin ben, dedim içimden. Korkudan gebertecektin be kör herif. Battaniyeyi sıyrıp kalktım pencereye şöyle bir göz attuktan sonra lavaboya gittim. Elimi yüzümü yıkadım, kendime gelmeye çalıştım. Dışarıdaki ses ısrarla ordasın, biliyorum aç diyordu. Bu gece burada kalayım. Otel mi lan burası. Kafası atan, evden kovulan, karıyla kavga eden, eve alınmayan soluğu evimde alıyordu. Yok, kararlıydım. Artık hiç kimseyi almayacaktım evime. Benim de bir mahremim olmalıydı. Fazla alçakgönüllü olmanın sonu alçalmaktı. Pes etmek nedir bilmedi. Ama

ben de Fazlı’ysam almayacaktım onu içeri. Bir süre daha denedi karşılık gelmeyince bıraktı. Saate baktım on biri geçiyordu. Bu saatte bunun ne işi vardı ki dışarıda? Bir de bu havada. Ses etmeden yavaşça pencereye yürüdüm. Perdeyi sıyırdım, ardından baktım. Kara bata çıka ilerlemeye başladı. Merhamete geldim, acıdım, pencerenin koluna davranıyordum ki son anda tuttum kendimi. Gece gece çekemezdim Nail’i. Artık kendim olsam iyi ederdim. Çocukken geçirdiği ateşli bir hastalık sonrası gözlerini kaybetmiş. Başta anne baba olmayınca bir sığıntı gibi yaşardı abisinin evinde. Tahsili yoktu ama bazen benim bile bilmediğim konuları açar, şaşırtırdı beni. İsviçre’de kaç kanton olduğunu, hangi dillerin konuşulduğunu; İran’daki rejimin halktaki etkisi, Hollanda-Almanya sınırının uzunluğu, Halepçe katliamında öldürülenler... Daha neler neler söylerdi. Doğrusu bunları nereden öğrendiğini çok merak ederdim. Farsça da biliyordu. Farklı biriydi velhasıl. Bende unutulmayacak etkiler bırakmıştı, onu ilk gördüğüm günden bu yana. Sanırım üçüncü haftasıydı gelişimin. Köy kahvesinden biraz geç çıkmıştım. Her yer zifiri karanlıktı. Lojmanı bulmak bile bir mucizeydi. Bir yandan her an gelebilecek bir köpek saldırısına karşı tetikteyken diğer yandan da cep telefonumun ışığında gördüğüm kadarıyla yollardaki hayvan pisliklerine basmamaya çalışıyordum. Lojmana yaklaşırken bulutlardan sızan ay ışığından bir gölgenin ritmik bir şekilde iki sağa iki sola; iki öne iki arkaya gidip geldiğini gördüm. Elinde tuttuğu uzun asayı göğe kaldırmış resmen uluyordu. Omuzlarına düşen saçları ve uzun sakallarıyla bir Yunan tanrısını andırıyordu sanki. Kalbimin nasıl hızlı hızlı çarptığını size anlatamam. Olduğum yere sinmiş korkudan ne yapacağımı bilemezken bir kadın silueti belirdi. Elinde tuttuğu cisimle

bunun kafasına vura vura alıp götürdü. Zifiri karanlıkta önce gölge misali cüsseleri kayboldu sonra da sesleri. Köyün dışına doğru usul usul yürüdü, yürüdü, yürüdü. Gitti. Az sonra beyazlığın içinde bir noktaya dönüştü ve gözden kayboldu. Acaba alsa mıydım, kim bilir yine ne olmuştur, iyi ki almadım, keşke alsaydım... Sabaha kadar zihnim bu sorularla kurcalandı durdu.

Bir hafta sonra elektrikler geldi. Bir iki gün sonra da yollar açıldı. Her şey normale döndü. Ben çocukları sabahtan öğleye kadar aldım, sobayı yaktım, yemek yaptım, çay demledim, ödevler verdim, kontrol ettim, şehre gidip geldim; muhtar bazı bazı arayıp hâlimi hatırlı sordu, imam ezanları hoparlörlerden okudu. Akşamları erken çöktü. Soğuk hiç aman vermeden hükümrânlığını devam ettirdi... Bir ikindi vakti hoparlörlerden Nail'in kaybolduğu söylendi. Kahveye indim. Üç haftadan fazla olmuş gören duyan olmamış. Köyde bakılmadık ahır, samanlık, ev kalmadı. Yoktu. Kimse de görmemişti onu. Biri hariç. Ben. Diyemedim kimseye bunu. Neme lazım. Üzerime kalırdı. Sustum. Zaten çok sürmedi onun eksikliği. Unutuldu. Önce kapanan yollar tekrar açıldı sonra buzlar çözüldü. Çiçek açtı, börtü böcek uçuştı. Güneş en tatlı hâliyle merhamete geldi. Çocuklar yavaş yavaş bağ bahçe yolunu tutar oldular, bense aynı ümitsizlikle bir dönemin daha bitmesini bekliyordum...

Doğa ümitsiz değildi. Havalara ısınmış, kar suları küçük göletler oluşturmıştı. Kuş sesleri, yeşilin tonlarıyla birleşince insana yaşama sevinci aşılanıyordu. Döndüm kendime baktım ve utandım. Ümitvar olmalıydım. Baharla birlikte her şey yenilenirken ben neden aynı kalayım dedim kendi kendime. Çok değil iki, üç hafta sonra gireceğim ta-tille ilgili hayaller kurdum. Mersin'e gidip

anneme sarılacak, ellerinden öpecek, duasını isteyecektim. Sonra onunla birlikte babamın mezarını ziyaret edecektim. Kim bilir belki Nuriye ile denk geliriz ya da bir haber alırım ondan. Belki... yok olacak iş değil bu. İnsan hep dönüm noktalarında kaybediyor, ne kaybediyorsa. Benim dönüm noktam da o mektuptu galiba, yırtıp attığım mı, yaktığım mı anımsayamadığım. Karamsarlığı bırakıp olabilecek şeylere odaklanmalıyım. Şube müdürlerinin kapısını aşındırmaya devam etmeliyim. Hayata küsmek olmazdı, pes etmek, durmak yok. Dışarıda kuş sesleri, baharla birlikte ılık bir yel, buram buram bir tazelik, yaşamak istiyor insan böyle zamanlarda. Her şeyin üstesinden gelirim sanıyor insan ama olmuyor, gelemiyorsun. Hiçbir vakit de gelemeyeceksin. Farkındayım bunun. Muhtar aramadan önce de farkındaydım. Ancak daha önce de demiştim her baharla birlikte saman alevi gibi yanıp söner benim ümidim, mutluluğum. İçimde hep bir kaybolmuşluk hissi, bir şeyleri yanlış yapma kaygısı oldu. Nuriye'den sonra da Nail'den sonra... Telefonum çaldığında aynı girdaba düşmüş debeleniyordum. Garip bir boşluk vardı kalbimin tam ortasında. "Bulduk hoca." dedi. Ne bulundu, kim buldu? Anlayamadan dinledim sadece. Nail'i bulduk, dedi ikincisinde. Zihnim karıncalanmaya başladı, aynı boşluk yokladı beni. Soğuk karlı gece geldi gözlerimin önüne. Karlar eriyince çıkmış ortaya. Köyün çıkışındaki küçük gölete yakın. Önce elinden düşürmediği asasını bulmuşlar, birkaç adım ileride de kendisini. Aylarca kar altında kalmış bedeni. Muhtar ayrıntıları anlatırken konuşmadım. Dilim damağıma yapışmıştı âdeta. Allah rahmet eylesin bile diyemedim. "Alo, alo, hoca orda mısın, iyi misin?" Kapatım telefonu. "Buzlar çözüldü, yollar açıldı." cümlesi döküldü dudaklarımdan.

Bir Hikâye Yazarının Aşırı Gerçek Hatıraları VIII

On Yedi Mart Dünya Çay Günü

Hâlâ var mıdır bilmem. Üniversitede okuduğum sıralar, maddi durumu olmayanlara yemek fişi dağıtılırdı. Her ay otuz tane. Ben üçüncü sınıfta, biraderin askerde olmasını beyan ederek faydalanabilmişim.

Fiş almak için sene başında başvuru yapılırken ailenin aylık geliri, ev kiraysa kira miktarı, kardeş sayısı gibi bilgiler içeren bir form doldurulurdu. Çoğu, yemek fişi alabilmek umuduyla oraya yanlış bilgiler yazardı. Mesela ailenin aylık geliri üçte bir miktara indirilir, kira normalin iki katı gösterilirdi. Tabi formları inceleyenler de bu memleketin insanı olduğundan o gelirle o kirada oturulmayacağını bilir, fiş falan vermezlerdi.

Yaşar iki sene fiş almak için başvurdu, ikisinde de reddedildi. Kimdi Yaşar?

Ziraatta okuyordu. Fen edebiyatla ziraat fakültesi dip dibeydi ya biz yurttan arkadaştık. Yaşar, dört sene boyunca sefaletin kitabını yazmıştı. Babası asgari ücretle çalışırdı. Bir kardeşi daha vardı okuyan. Hâliyle ev de kiraydı. Peki nasıl okuyabiliyordu? İşte onu en çok Allah bilirdi. Biraz da biz.

Üçüncü sınıfın başı. Yaşar ciddi ciddi akıl danışıyor: Şu yemek fişini muhakkak alması lazım. Ne yapmalı? Oturup formu dolduruyoruz. Ve yanlış bilgiler veriyoruz. Kira parası aynı kalıyor fakat ailenin aylık gelirini iki katına çıkarıyoruz. Gerçeği yazsak formu inceleyenler yanlış bilgi sanacak. Yanlış bilgi vererek kandı-

rıyoruz. Nihayetinde fiş alınıyor. Nasıl da bir sevinç arkadaşlar arasında. Sanırsın Yaşar'ın tüm dertleri bitti. Biter mi?

Birkaç hafta sonrası... Öğleden önce ders yok. Çarşıya inmişiz. Alınacak birtakım fotokopiler var. Öğleye doğru belediye otobüsüne binmiş, fakülteye gidiyoruz. Otobüs bizim yurdun iki durak öncesinde yolcu indirip bindirmek için durmuş. Gözlerimize, hemen altmış yetmiş metre ilerideki birisi takılıyor. Belli ki fakülteye gitmek isteyen birisi... Anayoldan geçen hemen tüm araçlara otostop yapıyor.

“Allah'ın akılsızı, hadi duran araba Sinop'a gidiyorsa,” deyip gülüşüyoruz.

Otobüs yanından geçerken otostop çekenini tanıyınca da gülüşmelerimizden utanıyoruz. Elbette Yaşar. Yurttakiler görmesin diye iki durak öncesine kadar yürüyüp orada otostop çekiyor.

O akşam tüm yurdu dolaşıyoruz. “Bir arkadaş için yardım mahiyetinde,” diyoruz. Makul bulunuyor. Yurtta nerden baksan yüz otuz kişi. Doksan küsuru çıkarıp veriyor. Ne veriyor: Tek bir otobüs bileti. Üzerine biz de ekliyoruz beşer onar tane. Böylece Yaşar'ın iki aylık bileti çıkıyor.

Bu böyle devam etti. Hemen her iki ayda bir odaları dolaştık.

Bu adama doğrudan para da lazım. Onun da çözümünü, bir yıl öncesinde başlattığımız bir geleneği uyarlayarak bulduk.

İkinci sınıftayız. Konuşacak mevzu kalmamış. Öyle yüz yüze bakış duruyoruz. Birinin aklına nerden esmişse esiyor:

“Yahu şu mart ayında da boş gün yok ha! Hemen her gün özel bir şeyin bilmem nesi.”

“Doğru valla: Dünya Kadınlar Günü, Tıp Bayramı...” diyor birisi.

“İstiklal Marşı’nın Kabulü, Çanakkale Zaferi...” diyor bir başkası

“Dünya Tiyatrolar Günü, Kütüphane Günü, Orman Günü...” diyorum ben.

“Yok mudur boş bir gün?” diyoruz nihayet

Var: On yedi mart. E onu da biz özelleştirelim. Ne yapalım? Dünya Çay Günü olsun.

On yedi martı Dünya Çay Günü olarak kutluyoruz. Mottosu bile var: *Diğer özel günlerde pahalı hediyeler alıp kapitalizmi sevindirdin. On yedi martta arkadaşına bir çay ısmarla da kahveciler sevin.*

Önceden para toplayıp on yedi martta kantini kapatıyoruz. Çaylar ücretsiz. Tabi ilk sene öyle. Üçüncü sınıfın on yedi martında herkese zorla çay satıyoruz. İçenden yüz bin lira içmeyenden iki yüz bin hesabı. Halk edebiyatı dersinde Deli Dumrul’u boşuna mı öğrendik? Bir de televizyonda Deli Yürek dizisi bangır bangır bağınıyor ki hepimizin kanında bir garip Miroğlu dolaşıyor. Şüphelenmesin diye Yaşar’a bile iki bardak çay satıyoruz.

Şüphelenmiyor mu sahiden? Elbet anlıyor durumu. Yine de uzatılan parayı alıyor. Alırken bakışlarında çaresizlik var. Minnet yok. İyi ki de yok. Olsa alışkanlık yapar. Minnet almışmısa bir gözdeki bakışlara, o insandan bir daha çalışma bekleme.

Yaşar böyle böyle bitiriyor dört yılı. Yollarımız ayrılıyor. O, minnetsiz bir hayata atılmak için ayrılıyor Samsun’dan; biz, bazen minnet etmek gerektiğini de öğrenmek üzere.

İşte o Yaşar dün sabah ölmüş. Benim okuldan sonra irtibatım kesilmişti. Arkadaşlardan birkaçı hâlâ görüşüyorlarmış. Onlar haber verdiler. Yaşar, Adana’da bir zirai ilaç dükkânında çalışıyormuş. Evliymiş. İki de çocuğu varmış. Dün sabah işe giderken kalp krizi geçirmiş.

Kalp zengin hastalığı değil miydi Allah aşkına?

Bir ölüme, akrabalarımın olmayan birisinin ölümüne bu denli üzüleceğimi hiç tahmin etmezdim. Sıkı arkadaş olduğumuzdan mı üzüldüm dersiniz? Yok, öyle olsaydı okul bittikten sonra görüşürdük. Burada başka bir şey var. Yemek fişleriyle, otobüs biletleriyle, zorla çay satarak toplanılan parayla emeğimiz vardı Yaşar’da. İnsana, o şartlarda okul bitirmiş birisinin hayattan bu kadar erken ayrılması koyuyor. Bir anlamda kendi emeklerine üzülmüyor.

Şimdi ne yapmalı. Geride iki çocuk bırakmış Yaşar. Onlar da mı babalarının yollarından gidecekler? Muhtemelen öyle. Yine de bir şeyler yapmalı. On Yedi Mart Dünya Çay Günü’nü yeniden mi diriltsek acaba?

İki Dakika

Bu konuda iddiamı: Türkçede, gönlü bol kadar meramını hakkıyla ifade eden bir başka deyim yoktur. Tanımadığımız birinden gönlü bol nitelemesiyle söz edildiğinde, o kişinin bilmediğimiz diğer yanlarını umursamayız; gönlü bol, tek başına o kişinin tüm karakterini gözlerimizin önüne serer.

Hani mevzubahis ben olsam, kendimi asla gönlü bollar kümesine dâhil etmem. Edebiyata ilgili derim kendim hakkında, okumayı sever

derim, hayat mühendisliği konusunda yetersizi de muhakkak eklerim, gelelelim daha nice niteliğimin arasına gönlü bolu yakıştırmam.

Aslında bu da bir başka özelliğimi ortaya çıkarır: İkiyüzlüyümdür. Güya mütevazılık adına gönlü bolluğu üstüme kondurmam, ve yine güya onu başkalarının takdirine bırakırım. Sen bir de işin iç yüzüne bak. Olduğu gibi görünmeyi becerememiş sıfatımın altında, gayet de kendini gönlünü bol kabul eden bir aslan yatar çünkü. Pekâlâ ben de o payeyi babamın malıymışçasına alıp içsel sesimin söyledikleri arasına ekliyorum işte.

Ama yanıliyormuşum, meğerse bazı konularda hiç de gönlü bol falan değilmişim. Bunu bana hiç tanımadığım bir kızcağız öğretti.

Genç bir anketör... Üniversite öğrencisi olmalı.

“İki dakikanız var mıydı acaba?” diyor.

Mavi bir dosyayı sağ elinde tutmuş, uzatıp uzatmama kararsızlığında. Bakışlarında tedirginlik. İlk iş günü muhtemelen. Yoksa bakışlarına bir anketörün cesareti, girişimciliği, diğerinin cevabına aldırışsızlığı ve ısrarı çoktan gelip yerleşmiş olurdu.

Saatlerce televizyon izlediğimi söyleyemem. Çekişmeli bir maçın heyecanında kaybolduğumsa muhakkaktır. Özellikle de takımlardan biri Beşiktaş’sa. O an dakikalarımın hesabını yapmak gibi bir düşüncem asla olmaz. Hatta bitmek bilmez görünen herhangi bir insan kuyruğunda sıkılırken bile geçen zamanı çok mesele etmem. Olanca dikkatim birilerinin kaynak yapıp yapmadığına yoğunlaşmışken dakikaları umursamam gayet doğaldır sonuçta.

“Sadece iki dakika...” diyor yeniden.

Bazı kitaplar vardır. Okudukça lastik misali uzar. Hele yakından tanımadığım bir coğrafyayı anlatan romanlar. Tasvirleri zihnimde canlandırmaktan gına gelir, yazarın tahlillerine kendi tahlillerimi ekleyesim tutar. Fakat isterse aylara yayılsın okuma zamanı, o kitapla haşır neşir olduğum saatlerde geçen dakikalarım asla aldırış etmem.

“Birkaç soru soracağım. Gerçekten iki dakikada biter,” diyor.

Pandemi döneminde Ramazan ayının öğle sonlarını, hayli önce yayımlanmış bir Türk dizisine ayırmıştık. Ramiz dayının replikleri uğruna iki saatimizi seve seve feda etmiştik de aklıma, o iki saatteki yüz yirmi dakikamın ne denli değerli olduğu hiç gelmemişti.

Anketör kız son bir umut “İki dakika...” diyor.

Aslında peş peşe ne çok ‘iki dakika’larım birbirini izliyormuş.

Oysa değerliymiş o ‘iki dakika’m.

Açıkça ve dürüstçe “Hayır!” diye miyorum. Ama anketör kız, hâlâ ürkek ve birkaç soruya cevap verip vermemekte kararsız bakışlarımda buluyor aradığı cevabı. İki dakikasını ona ayırabilecek gönlü bol birilerini bulabilme umuduyla uzaklaşıyor. Bense minnetle bakıyorum ardından: Sayesinde, bazı konularda gönlümün hiç de bol olmadığını öğrendim.

Ahmet Bey

Barış Manço’nun Kul Ahmet’in Ceketî şarkısında geçen ‘konu komşuya’ ara sıra sinir olurum: Hiç mi işiniz gücünüz yoktur da bir garibanın ceketine kafayı takmışsınızdır? Bir yandan takdir de ederim onları. Hani yüzümüze gülümseyenleri bile fark etmediğimiz bir çağda,

mahalleden bir abinin kış günü giydiği ceketini fark edebiliyor olmak sahiden önemli.

Sonuçta ben de evladüiyalı memuriyetle geçindirmeye çalışanlar arasındayım. Ceket giysem üzerimde garip durmaz. Resmiyet kokan bir yerlere gittiğimde giydiğim de olur. Üstelik müstearımın bir parçası durumundaki o Ahmet ismi devletin kayıtlarında gerçek isimdir de. Bazen *Acaba* derim kendi kendime, *acaba kış günü ceketimi giyip sokakta şöyle bir görünsem bizim mahalleli de bana Ahmet Bey der mi?*

Tamam, maharet ceketten ziyade o ceketin hangi niyetle giyildiğidir. Şayet bir gariban öldüğünde Kul Ahmet o ceketini üstüne örtmese yine Kul Ahmet olarak kalacaktı. Ama kendimin de öyle boş sayılmayacağımın farkındayım. Övünmek gibi olmasın ya ceketimi pekâlâ ihtiyaç sahibi birine seve seve verebilirim. İşte benim korkum da bu. Sırf Ahmet Bey denilme ihtimali var diye ceket falan giymiyorum. Giyersem de muhakkak mont yahut ona benzer bol bir kıyafetle kamufle ediyorum.

Neden mi denilirse...

Bence hikâyelerin de bağlayıcılığı var arkadaş. Öyle kurgu metindir, yalanın güzel bir şekilde sunuluşudur deyip geçemezsin. Yazarın hakikatiyle metnin hakikatini yapısalcılar istedikleri kadar ayrı tutsun. Bir hikâyedeki öylesine bir lafımsı gibi görünen birtakım ayrıntılar aslında yazarın görüldüğü gibi olma gayretinden ibarettir. En azından benimkiler öyle anlaşılсын isterim.

Efendim, fi tarihinde Garip Zamanlar adında bir hikâye yazmıştım. Şuraya oradan bir bölüm alıntılایayım:

“Ahmet Bey!” derler.

“He!” demem.

“Ahmet!” deseler,

“He!” derdim.

Anladınız mı neden ceket meselesini kafaya taktığı mı? Başka hiç konu yokmuş gibi böyle bir konuda hikâye yazmışım. Ceket giyersem ne olacak? Belki birileri ceketin hatırına bana Ahmet Bey diyecek. Garip Zamanlar’ın kurgu gerçekliğiyle benim şahsi gerçekliğim uyuşmayacak.

Aslında mahallelinin cekete itibar edeceğinden kuşkuluyum. Markette, pazarda, sokakta karşılaştığımda benimle ayaküstü bayağı futbol muhabbeti falan yapan adamlar bizimkiler. Doğrudan ismimi de söylemiyorlar zaten, *Hocam* deyip aradan çıkıyorlar.

Ama bizim apartman ahalisine güvenemiyorum. Özellikle de akşamüzzerleri girişteki bankta boş boş oturan emekli tayfasına. Bir defa yıllarca memurluk yapmış bunlar. Dilleri bey kelimesine kendiliğinden alışmış. Ne olur ne olmaz, ceket giydiğimi görürlerse *Ahmet Bey* diyecekleri tutar.

Hanım bazen kızıyor: Ne diye tıraş olmuyormuşum. Haklı elbette. Öğretmen adamın kirli sakalla dolaşması bence de mantıksız. Mis gibi ol tıraşını, giy takım elbiseni, tak kravatını. Öğrenci seni ciddiye alsın. En azından kendilerine değer verildiğini anlasın. Minibüs şoföründen hallice kılığınla sınıfa girersen görünüşünün durumunu ancak yazarlık ayağına kurtarmaya çalışırsın.

Tabi asıl sebebi açıklayamıyorum. *Ütü yapmakla uğraşmanı istemiyorum, o yüzden gömlek ve ceketten uzak duruyorum* diyorum. Güya sakal da gayriresmî kıyafetin tuzu biberi oluyor. İlla ki söylediklerim yalan. Yine de aynı yalanı sürdürmeye niyetliyim. Dediğim gibi, bizim apartman ahalisine güven olmaz. Matruş suratımı görür görmez *Ahmet Bey* diyecekleri tutabilir.

Doktorlara Çay Yapıyorum

Sağlık ocağına gittiğimde neden gözüm hep onda oluyor? Kim o? Kimlik numaramı giriyorum sıramatiğe, doktor odasının önüne gidiyorum, bekleyen üç kişi var. Koltuklara göz gezdiriyorum; iki kişilik oturma yerlerinden birinde bir bey oturuyor, aradaki metalden mesafeyi düşünerek birine de ben oturuyorum ama ben oturur oturmaz bekleyen bey hemen kalkıyor, hafiften mahcup oluyorum, rahatsız ettiğimi sanıyorum, sırası geldiğini anlamam Allah'tan kısa sürüyor. Elime telefonumu alıp oyalanmak isterken gözüm genişçe bir maviliğe takılıyor. Onu görüyorum. Kim mi o? Çaycı ya da temizlik personeli ya da sadece personel. Üzerinde mavi önlüğüyle bir o odaya bir bu odaya giriyor. Gözlerimle takip ediyorum. Tekrar görünüyor. Bu sefer çay dolu bir tepsi var elinde. Bardaklara bakıyorum çoğu cam kupa bir ikisi küçük çay bardağı. Çaya bakıyorum tavşan kanı gibi. İnsanlardan müsaade isteye isteye çayları doktorlara ve hemşirelere taşıyor. Teşekkür ediyorlar mı acaba diye kulak kesiliyorum. Eline sağlık abla, dediğini duyuyorum bir erkek sesinin ve içim rahatlıyor. Eməğinin farkındadırlar inşallah diyorum, kendi kendime seviniyorum. Sanki o benim çok yakınımış gibi hissediyorum hâlbuki ne ben onu tanıyorum ne o beni tanıyor. Yaşının ellinin üstünde olduğunu tahmin ettiğim bu hanım belki daha genç belki daha yaşlı, bilemiyorum. Aramızda hiçbir bağ olmamasına rağmen ben her sağlık ocağına gittiğimde onunla o dakikalarda bir bağ kuruyorum. Onun her hâline bakıyorum, ne kadar yorgun

olup olmadığını anlamak için uzaktan yüzünü süzüyorum. Baktığımı anlamaması için de ayrı bir çaba gösteriyorum. O beni hiç görmüyor, dikkatini hiç çekmiyorum. Kimsenin de onu benim gibi gördüğünü sanmıyorum. O esnada sıram geliyor. Doktorun odasına giriyorum, dün sabah kan verdiğimi söylüyorum doktora. Doktor hanım sonuçlarımı değerlendiriyor. Ciddi kan düşüklüğünüz var, diyor. Akşam yemeğini kaçta yediğini soruyor. Akşam yemeği yemediğimi, 17.00'den sonra yemeyi kestiğimi söylüyorum. En sevdiğim hasta tipi, diyor gülümseyerek. Yaşasın! diyorum. Doktor hanım A grubu kanımı okurken çaycı hanımın odaya girmesini diliyorum ama dileğim gerçekleşmiyor. Doktorun masasındaki çayla göz göze geliyorum. Henüz içilmemiş. Boşları toplamaya gelmek için kendine bir zaman dilimi mi bırakıyor acaba diye düşünüyorum. O esnada yerleri mi paspaslıyor, lavabolardaki sabunlukları mı dolduruyor? İşten işe mi koşuyor? Bir onu düşünüyorum bir doktor hanımı. Ne güzel! Okumuş, doktor olmuş, diyorum. Okumuş, okumasına imkân tanınmış, azmetmiş, okumak istemiş. Doktor hanım takviyelerimi hangi saatlerde nasıl alacağımı anlatıyor. Son anda "B12'niz de eksik." deyince "Mutsuzluğumun sebebi ondan mı?" deyiveriyorum. "Hangimiz mutluyuz ki?" diyor. Susuyorum. Bu cümlede kayboluyorum. Mutlu olamamaktaki ortaklık hoşuma gidiyor. Eve gelene kadar tekrar ediyorum: Hangimiz mutluyuz ki? Hangimiz... Doktor hanım mı çaycı hanım mı ben mi? Hangimiz?

Hepimiz üstlendiğimiz görevlerle güne başlayıp günün sonunda yorgun argın girdiğimiz yatağımızda kendimizle baş başa kalıyoruz. Akşama kadar çalışmaktan kan ter içinde kalıp bitkin düşen bir inşaat işçisi gibi bedenimizin ağırlığıyla yatağa, yorgana, yastığa karışıyoruz. Derin bir uyku istediğimiz ama çoğu zaman olmuyor. Beklediğimiz uykuyla bütünleşmemizi engelleyen şeyler, bizi takıntılı yapıp rahat bırakmıyor. Düşlerimiz ve mecburiyetlerimiz arasında bir sarkaç gibi sallanıyor, bir tarafa sendeliyor diğer tarafa düşüyor ve tutunduklarımızın bize bağışladığı mukavemetle yeniden ayağa kalkıyoruz. Bu döngüde bir tatlı huzur arıyoruz.

Doktor hanımın odasından çıkarken ilgisi için teşekkür ediyorum. Sağlık ocağından ayrılmadan önce gözlerim çaycı hanımı son kez arıyor. Göremiyorum. Aramızda haberi olmadan onunla kurulan bu bağın sebebini biliyorum aslında. Ben onu bana kilometrelerce uzaklıktaki bir yakınımla özdeşleştiriyorum. Fırsat bulduğu zamanlarda çalıştığı sağlık ocağından beni arıyor. Arkadan sesler geliyor hep. Doktor bey filtre kahve istiyor, hemşire hanım bergamotlu çay. Kapatmak zorunda kalıyoruz telefonu. Yarım kalıyor konuşmalarımız. Beni “sonra” arayacağına söz veriyor. O “sonra” gün sonunda olur mu diye bekliyorum, genellikle olmuyor. Acele etmiyorum, bekliyorum. Böyle zamanlarda sağlık ocağında gördüğüm abla geliyor aklıma. O da mı böyledir, diyorum. İşine yetip evine yetemeyen biri mi ya da o yakınımla gibi hem işine hem evine yetmeye çabalarken kendine yetemeyen biri mi? O da büyük olmanın insanı daha fazla yoran ağırlığıyla mı eziliyor sürekli? İyi anne, iyi evlat, iyi eş... Hep iyi, her zaman iyi, hep ayakta, hep sağlam olmak için mi çabalıyor? Nasıl-

sın? diye sorduklarında tırnaklarına kadar yerleşen yorgunluğuna rağmen “İyiyim.” diye mi cevaplıyor herkesi. Nazının geçtiği biri yok mu şu hayatta? Kırmızı cüzdanının fileli bölmesinde babasının ve çocuklarının fotoğraflarını mı taşıyor hemen hemen her kadın gibi? Onların içinde nikâhı için çektiği gençlik fotoğrafı da mı duruyor? Ne kadar güzelmiş o yaşlarda. Şimdiki hâliyle hiç mi benzemez insan? Nasıl değiştirmiş hayat onu? Nasıl hırpalamış? Bu yaşlanmak mı yıpranmak mı karar veremiyor. Öfkeyle demliğe kaynar su boşaltıyor. Üzerine çay atarken etrafa da döküyor. Kendine iş çıkardığına kızıyor.

Herkesin canı tatlı, dedi kan alacak olan hemşire. Ben ona “İğneden tırsıyorum, benim canım tatlı.” falan demedim oysaki. Sadece hangi kolumu açacağımı sormuştum. O da “Fark etmez.” dedi. Kan tüpleriyle uğraşırken yüzüme bakmadan devam edip “Herkesin canı tatlı.” deyince “Anlamadım.” dedim. “Size değil sizden önceki hastaya söylüyorum. Bana acıtmazsın değil mi benim canım çok tatlı demişti de.” O yoktu ama şimdi burada. Kanımı verip çıkmıştı çoktan. Odada sadece ben varım. Benim canım da tatlıdır ama ben bunu hiç dile getirmedim bugüne kadar. Canı tatlı olmayan insanlar da mı var? Nasıl yani? Onlar gücünü nereden alıyor merak ediyorum. Çocukken çok mu sert yetiştiriliyorlar acaba? Zor şartlarda mı büyüdüler de kan alma olayı onlara sinek ısırtığı gibi geliyor. Kelebeklerden korkan çocuklar var bir de. Kelebeğin iğnesi yoktur, iğnesini etinize batırmaz ama sanırım kelebeğin uçuşu dengesiz olduğundan korkar bazı çocuklar onlardan. Yüzüne yakın uçarlar insanlarmın. Savruckturlar. Yediklerimize gelmezler, kanımızı emmezler, zararsızdırlar ama işte

dengesizdirler de. Hemşire yüzüme bakmadı, geçmiş olsun bile demedi, döndü ve çayını alıp çıktı. Crocs terliklerinin kauçuklu sesi kaldı geride. Ben oradan bir yara bandı alıp kendi kendime koluma yapıştırmaya uğraştım, canım tatlı değildi ne de olsa.

Can tatlılığı insanları nasıl da ikiye ayırıyor diye düşünürken bitmeyen bir günün öğle saatlerini yaşıyordum. Okuduğum kitaba devam ettim biraz. Sonra az şekerli bir kahve yaptım kendime. Sade kahvenin sertliğini sevmiyorum. Eczacının çaya kahveye dikkat edin dediği geldi aklıma. Kan yapan ilaçlar aldıktan sonra hemen çay, kahve içmemeliymişim. Kahveye düşkünlüğüm yok zaten çaya da artık dikkat edeceğim. Akşama doğru kar yağmaya başladı. Kar yağarken gökyüzünü seyrettim. Küçükken kar yağışını izlemeye doyamazdım, kar taneleri aşağıya inerken ben göğe yükselirdim. Uçuşumu hissederdim. O zamanlar kar çok yağardı. Pencereyi açar kar havasını içimize çekerdik hem üşütürdü hem de ciğerlerimizi açardı. Şimdiki zaman karları nazlı nazlı yağıyor. Gece kar devam ediyor mu diye sokak lambasının sarı ışığına baktım, kar tanelerinin uçuştuğunu gördüm. Kar yağıyor mu uçuşuyor mu anlayamadım. Yatağıma yatım. Kar sabaha kadar yağar mı tutar mı diye hesap ederken aklıma sağlık ocağındaki çaycı hanım geldi. O, karı görünce yerler buz tutar da işe nasıl giderim diye mi düşünüyordur acaba, dedim. Bu düşünceden sonra kar içime içime yağdı, üşüdüm.

| SEHER ÖZKÖK

Baba

Ey kaybı gözlerinden okunan zaman
Bir toprağın evrilmesi dünyaya
Bir çınarın devrilmesi
Bir ağacın yeşermesi
Gözyaşının ardında
Kabuğuyla sındı beni yeryüzü
Boşluğunda gök kımıldadı
Sırtımı verdiğim dağ nerede
Oysa o hep benim yanımdaydı
Sabahın kuytusuna uyanıyorum
Serinine dünün
Bir yağmuru dualıyorum
Seni suyla doğuruyorum her gün.
Baba eksigisin artık yurdumun
Düğümünde duygunun
Bir kesinti.
Varım ama, bakışının yanında
Çünkü sen,
Ellerinden doğurdun beni;
Gökyüzüydü ellerin, ellerinin
Serinliği.

| RECEP AYIK

Suya Düşen Şiir

Marşıymış.

Girişindeki teklifsizlikten anlamalıyım. Uzun yıllardır hukukumuz varmışçasına selam verdi, içeri girdi ve muhabbete başladı. İlk önce zihnimi yokladım. Acaba daha önceden tanıyor muyduk? Eski dükkân mahalle arasındaydı. Gelen giden çok olurdu. İş yapmaya değil de daha çok muhabbete ve daha çok boş muhabbete. İşimiz var, desek de anlamıyorlar. İlan asıyorum, vay misafire sırt dönülmezmiş; müşteriye yer göstereceğim, vay misafir kovalanır mıymış... Ne yapayım, dükkânı sizin üzerinize yapayım da defolup gideyim bari. Nasıl dönecek bu çark? Geliyorsun, çay içiyorsun, baş ağrıyorsun, bari bir müşteri getir. Varsa yoksa arazim ne kadar eder, bu sene vergi ne kadar, bir kat daha çıksam ne gibi belgeler isterler falan. Sen bana arazini sat, ne kadar edeceğini hemen söyleyeyim. Yok, olmaz. Neden diye sorsan bizde arazi satılmaz, derler. O zaman satana bari saygı duy. Dayanamadım en son. İşleri büyütme de lazım. Bu mahalle gevezeliğinde iş olmaz. Dükkânı taşıdım. Merkezde, Örucüler'de yer buldum. Ufak tefek ama en azından her tarafta dükkân var, boş muhabbete gelen olmaz. Hem de merkezde, Paşa'ya bir adım. Pazarın yakınında. Köylü de kentli de uğrar buraya. İkisini buluşturmak da benim işim zaten.

Çayın yok mu, deyince bir şaşırdım. Eski mahalleden değildi. Çok belli, yabancıydı. Bir fırsat, kaçırmamak lazım. İnsan göre göre esnaf olur, ben de öyle oldum. Tahsil, yaman iş. Uğraşamam o kadar. Ev kurup aile geçindireceksen hemen işe başlayacaksın. Ben de öyle

yaptım. Sanayide çıraklık, ufak tefek ticaret derken baktım gelecek bu işte. İlk yıllar zor olur dediler üstüne üstlük göçmensin, çevre yapınca rahatlırsın. Çevreden bol ne var memlekette? İki selam verdin mi herkesle çevre olursun. O da benim işim. İlk dükkân masrafsızdı, mahalle arasındaki. Atıl bir yerdin. Dedim, ben adam ederim ama kira almak yok. Öyle anlaştık. Dükkânı adam ettik de kimden alıp kime satacağsın. Zaten herkes kendi evinde oturuyor, eh ufak tefek bağ bahçe de var köylerinde. Ne uzar ne kısılır bunlar. Şimdi ölsem de yüz sene sonra geri gelsem yine aynı hâlde bulurum bunları. Birkaç sene sabredebildim. O da çevrem olsun diye. En son burayı buldum. Ana caddedeki dükkânlar pahalıydı, burası ise ana caddenin bir arkasındaydı. Bulunca da boş durmadım tabi. Benim ihtiyar mobiletle şehrin altını üstüne getirdim. Para kazanılacak yerler merkezin biraz uzağındaydı. Birkaç kooperatif, tepelerde işe başlamıştı. Bana göre geleceği yoktu bunların. O kadar ortakla iş mi olur? Er ya da geç batar, o zaman da ben devreye girip ucuzdan toplarım. Ev dediğin, apartman olacak. Devir, bu devir. Apartman olmaya müsait müstakil evler de bu yüzden önemli. Ben de ilk başta bunlardan toplamaya başladım. Ufak tefek ticaretim oldu. Sonra apartmanlara dikkat kesildim. Şehirli adam olunca uğraştırıyor. Bizim eski mahalleliler gibi değil. Satacak, yenisini alacak, onu da satacak iki tane alacak, yatırım yapacak. Gide gele üç beş yer bağladım. Sattım, kiraladım, güzel de para kazandım. Mobileti taksiye çevirdim. Ev ararken herkes yukarı yukarı bakar, kimse aşağı bakmaz. Ben bakarım. Kimsenin bakmadığı yere dikkat çekebilirsen de para kazanırsın. Yeter ki ikna kabiliyetin

olsun, bu da benim işim. Bahçelievler'deki zemin katı da böyle buldum. Konu komşuya sorup sahibini öğrendim. Arsa sahibiymiş, iki ara kat bir de zemin daire düşmüş. Kendisi başka mahallede müstakil evde oturuyor, tok yani. Dedim, bunu alan satan olmaz, bari bana ver de dükkânın camına asayım. Zaten pek bir şey edeceğe de benzemiyor. Satılırsa sen parana bakarsın, ben de komisyonuma. Güngörmüş adam, hay hay dedi.

Diyafondan çayları bağırdım. Paltosunun cebinden bir dal çıkarıp ikram etti. İçmem, dedim. Ankara'dan gelmişler. Kayınbiraderinde misafirmiş. Garip bir soy ismi vardı. Aslından, neslinden bahsetti. Maraş'ı görüp görmediğini sordu. Askerliğini İslahiye'de yaptım, o zaman görev icabı götürmüşlerdi, haricinde görmedim diye anlattım. Ahır Dağı'nı, bağları falan anlattı. Şimdi nasıl peki dedim, oralara ev yapılıyor mu? İlk başta anlamadı. Orada sadece bağ evleri olur, dedi. İşte yazın çıkılır, üzümlere bakılır vs. Ne iş yaptığımı unutmış gibiydi, bana bir hemşehri gözüyle bakıp memleketini anlatıyordu. Yaptığım işi hatırlayınca durdu. Yok, dedi. Ev falan yapılmıyor. Hem kim ne yapsın dağın başını. Ne demek kim ne yapsın? Ucuza kapatacaksın, imarını alacaksın, kat karşılığı satacaksın. Anlamadı. Neyse boş ver hocam, dedim. Yarım saatten fazla oturduğumuz hâlde sadede gelememiştik. Hayrolsun inşallah, burada ne işin var? Bu sefer Maraş'tan değil Ankara'dan söz açtı: Müsteşarlık bürosundan emekli oldum. Sincan'da bir evimiz vardı. Yollar çamur, çocuk çamur içinde okula gidiyor. Batıkent'e taşınalım dedik hatta biriyle anlaştık. Ben evi satın orayı alacaktım, evi sattım ama adam caydı. Benim evi alan adama evi geri alayım dedim, o da iki kat fiyat istedi. Ortada kaldık. O sırada kayınbirader, gelin o paraya buradan size ev buluruz deyince biz de çıktık geldik. Bütün bunları bir dostuna anlatır gibi anlatıyordu. Beni de aileden biri gördü herhâlde. Çocuk dedikçe

biraz duraklıyor sonra cümlelerini toparlıyordu. Üstelik burayla da bir ilgisi yoktu. Ne kendi ne eşi buralıydı. Ev buluruz demişler ve adamcağızı buraya getirmişlerdi. O da çocuğunu düşünüp tanımadığı memlekette ev arar olmuştu.

Kiminin parası kiminin duası derler ama para ne kadar, dua ne kadar söylemezler. Benim kendimce belirlediğim bir miktar var. Duaya az, paraya çok. İlk başta çok hırslı deseler de bence olması gereken de bu. Çünkü paranın azını çoğunu bilirsin; duanın azının ne kadar az, çoğunun ne kadar çok olduğunu bilemezsin. Az dediğin dua belki çok paradan daha çoktur. Bunu da karşı binadaki derneğe gelip giden gençlerden öğrendim. Halim selim gençlerdi. Seçim zamanlarında selamlaşır, muhabbet ederdik. Pankart asmaya falan çıkarlardı, geceleri. Ben de gece vakti dükkânda olursam selam verip muhabbet etmeye gelirlerdi. Ara sıra da böyle iman, Kur'an bir şeyler anlatırlardı. Bir iki kitap hediye ettikleri de oldu. Bol bol siyaset konuşurduk. Heyecanlı ve samimi hâlleri hoşuma giderdi. İşlerin nasıl yürüdüğü ile ilgili bilgileri pek yoktu. Onları gördükçe üniversite falan okumadığıma şükrettim. Çok zorluk çekeceklerdi işleri öğrenene kadar. Ama renkli tiplerdi. Nendendir bilmem, bana karşı da ayrı bir saygıları vardı. Belki de hidayetime vesile olacaklarını düşünüp manevi bir kâr kazanma peşindeydiler. Caddedeki diğer esnaflarla da selam sabahları vardı. Dershanedekiler gibi samimiyetsiz tipler değillerdi. Bir iki roman getiren falan da oldu. Boş zamanlarda karıştırırdım. Roman getirenler siyaseti değil de hayatı merak ediyorlardı daha çok. Ben de dilim döndüğünce anlatıyordum.

Hocam, tam sana göre bir ev var, dedim. Ne kadar paran var? Benim hayat boyu pek birikmişim olmadı, emeklilik ikramiyesiyle bir ev aldım, o kadar. İşte sattığım evin parası var, başka da yok. Tamam, dedim, ayarlarız. Senin oğlan ilkokula gidiyor değil mi? Bak, sana

şehrin en iyi ilkokuluna yürüme mesafesi bir ev vereceğim. Sen paramı hazırla, yarın gel, eve bakalım. Gözleri parladı. Peki, okul yolu nasıl, çamur falan yoktur değil mi? Ne çamuru hocam, şehrin en gözde mahallesi burası. Her yer asfalt, olmadı taş döşeme. Bir gram bile çamur bulaşmaz evelallah. Heyecanla yerinden kalkıp elimi sıktı. Çaylarımızı bitirdik. Akşam yaklaşmıştı. O çıkınca ben de dükkânı toplayıp eve yollandım. Aşağı bakmanın faydaları işte. Bu paraya o zemin kat hayli hayli münasip. Hatta umduğumdan daha kârlı. Zaten başka türlü de satılmaz orası. Kuvvetli bir yağmur yağsa sel olur, evin içini su basar. Hiç güneş görmüyor değil ama zemin kat ne kadar görürse artık. Pazarın dibinde, okula yürüme mesafesi, bir karı koca bir de çocuk, her türlü sığarlar.

Mal sahibini erkenden arayıp dükkâna geçtim. Adam da şaşırıldı. Kaç aydır bekleyen eve müşteri çıkmıştı. Bak, komisyonu üç değil beş yapacağız ona göre, dedim. Tamam, dedi, feda olsun. Tabi, ona söylediğim fiyatla hocaya söylediğim fiyat arasında ufak bir fark vardı. Sadece komisyonla bu iş yürümez. Hem hiç satılmayacak eve müşteri bulmuşum, yüzde elli alsam bile az. Hoca yine teklifsiz bir şekilde dükkâna girdi. İlk başta dükkânı bulamadım. Baya bir aradım, sora sora buldum, dedi. Bizim dükkânı bulmaya ne var hocam, ana caddenin bir arkası işte. Sen öyle diyorsun da benim dalgınlığıma geldi, ana caddeyi karıştırmışım az kalsın İzmir'e gidiyordum, dedi. Güldük. Ben sana bir çay söyleyeyim, sen bir soluklan, ben de şu evrakları halledeyim, dedim. Parayı da ayrıca sordum. Hemen çıkarıp masanın üstüne koydu. Aman hocam, dedim. Bu kadar parayla böyle gezilir mi, bir de çıkarıp masanın üstüne koyuyorsun? Şu torbayı al da içine koy, dikkat et. Ben böyle söylemesem aldıracağı da yoktu. Evrakları halledince evi görmeye gittik. Tabi, önce okulu gösterdim. Bak hocam,

şehrin en iyi ilkokulu burası. Adı da ne güzel; Mehmetçik. Mehmetçik demek, Mehmetçik ha... Hakikaten ne güzel ismi varmış, dedi. Okuldan eve doğru arabayı sürdüm, eve varana kadar okulun adını mırıldandı. Okulla ev arası iki dakikaydı. Evi anlattım, komşuluk falan çok iyi. Apartman bahçesinde kamelya da var, orada komşularla otursunuz. Yenge hanım da yabancılık çekmez. Buranın insanı cana yakındır. Ben evi göstermeden zaten tava gelmişti. Evi görünce bir bana baktı, bir binaya. Zemin kat olması pek hoşuna gitmemiş gibiydi. Anladım. Hocam, böyle olduğuna bakma sen. Bak, Allah uzun ömürler versin ama belli bir yaştaki insanlar için zemin kat en iyisi. Öyle in çıkla uğraşmazsın. Pazardan alıp geleceğim şeyler olur, indir kaldır yapmazsın. Hem ayağımı attığın an bahçedesin. Ben anlatınca kafasına yattı. Tamam tamam, haydi tapuya gidelim, dedi. Az kalsın ev elimde kalacaktı. Arabaya atladığımız gibi tapuya vardık, satışı tamamladık. Güne muazzam bir kârla başladık. Kaldığı yeri sordum, birkaç yanlış sokağa girdikten sonra nihayet kayınbiraderinin evini bulduk. En son el sıkışırken çok teşekkür etti, aynı teklifsizlik ve samimiyet devam ediyordu. Ben işimi yapıp para kazanmıştım, o ise gezmeye çıkıp dost kazanmış gibiydi. Umarım görüşmeyiz diye geçirdim içimden, özellikle yağmurlu havalarda. Haydi, selametle deyip ayrıldım.

Bir iki kiralık ev işini hallettikten sonra dükkândan çıktım. Aşağıya baka baka mahalleri gezip eve vardım. Evin eksikleri bir türlü bitmiyor. Zamanında ucuza aldık. Eski dükkâna yakındı. Boyası badanası, kırığı döküğü derken bir zaman geldi geçti. Değiştirmek lazım artık. Millete ev satıp duruyoruz ama kendimiz kümeşte yaşıyoruz. Hanım da bir iki bıt bıt edince ona haber vermeden kooperatif hissesi aldım. Beklediğim gibi oldu, kooperatif battı. Herkese tapularını verip gerisini siz halledin

dediler. Canıma minnet. Mahalleden birkaç yevmiyeci ayarlayıp var olan plana göre ufak yaptırđım. Birkaç sene sonra eve taşındım, eski mahalleyi komple bıraktım. Hanım, hâlâ komşularını anıyor ama olsun. En azından yeni evdeyiz. Biraz merkeze uzak ama zamanla buralar da dolar. Onun hazırlığını da yaptım tabi. Birkaç parsel var elimde. Zamanı gelir elbet, beklesin şimdilik. Araziden kim kaybetmiş?

Dükkândaki işler artınca bizim dükkân sahibinin de aklına düştük, kirayı artırsak falan deyip duruyor. İsteddiği kiraya ana caddeden dükkân tutarım. Allem edip kallem edip üç senelik kontrata bağladım. Bu, benim işim. Dernekteki gençler ara ara uğramaya devam ediyordu. Hatta bizim hocayı o gençlerle de birkaç kez gördüm. Uzaktan uzağa selamlaştık. Çağırsam gelip muhabbete kaldığı yerden devam edecek gibiydi. Hâlbuki geçen kuvvetli yağmurlar yağmış, sokakları sel almıştı. Hocayı da o zaman şehrin yerel televizyonunda görmüşüüm. Evine dolan suları elindeki kovayla tahliye etmeye çalışıyordu. Kameralar yol hizasından çekim yaptığı için yüzünü çevirip yukarı bakana kadar tanıyamamışım. Yüzünü çevirip yukarı bakınca bizim hoca olduğunu gördüm. Bir güldüm, sonra utandım. Hocaya tekrar bir baktım. Hiç öfkeli gibi durmuyordu. Her gün yaptığı bir işi yapıyormuşçasına sakindi hatta yer yer tebessüm ediyordu.

Merkezin hemen üst tarafında eski evler vardı, oralara göz gezdirdim. Miras meseleleri yüzünden viran olup giden bir sürü ev... Mirasçısı en az olanlardan biriyle ilgilenmeye başladım. Konumu iyiydi. Dört kata ruhsat veriliyordu. Bir de kot farkını ekleyince altı kat bina yapmaya müsaitti. Üç mirasçının ikisini bağladım. Üçüncüsü ilçede yaşıyordu. Aradık, sözleştik. Bir gün sonra dükkâna geldi. Kanaat'te pıdeli paça söyledim. Bak, dedim, bunu başka yerde yiyemezsin. İzzet ü ikram hoşuna

gitti. Sebze halini gezdirdim, bir iki ahbabını gördü. Gelmişken Paşa'ya da geçelim, dedi. Tabi, hacı amca geçelim. Bir güzel abdestlerimizi alıp ezanı müteakip camiye girdik. Garip bir kalabalık vardı. Normalde Çınaraltı'nda otururken camiye girip çıkanların simaları bana aşınaydı. Bu sefer tanımadığım bir sürü insan gördüm. Demek ki caminin içinde başka insanlar da olabiliyormuş. İçine girmeden anlaşılmıyor. Hacı amca ile yan yana oturduk. Caminin ihtişamı, cemaatin kalabalığı hacıyı mest etmişti. Tesbihat biter bitmez, hemen dükkâna geçip vekâlet işini halledelim, dedim. Hacı, huzurla onayladı. Tebessümünü bozmadan, gelmişken bir de cenaze namazı kılalım, dedi.

Eskiden herkes mahalle camisinde ölürdü, cenaze namazları mahalle camilerinde kılınırdı. Son zamanlarda şehir merkezinden kaldırmak âdet oldu. Gerçi benim işime gelmiyor değil. Bazı kodaman cenazelerine ben de katıldım. İnsanların bir düğününde bir de ölümünde yanlarında bulunacaksınız. O zaman sana kıymet verip seninle iş yapıyorlar. Böyle böyle aldığım birkaç iş de oldu. Yasını tutan yine tutsun ama hayat devam ediyor. Ulaşamadığım birkaç arsa sahibine de cenazeler sayesinde ulaştım. Hacıya tabi, dedim, ne güzel olur. Tesbihat bitti, avluya çıktık. Birkaç kişide mevtanın resmi var, bizim karşı binadaki dernekten gençler de safa duruyor. Hayırdır, kimdir falan derken tanımaya başladım.

Şair, yazar, öğretmen ve filozofmuş. İlkokul çağında bir çocuğunu kaybetmiş Ankara'dayken. Birkaç kitabı varmış. Zamanın saygın gazete ve dergilerinde eserleri yayınlanmış. Birçok ilim, fikir ve siyaset adamıyla ahbap ve birçoğuna da yardımcı olmuş. Kadrini kıymetini bilmekte herkes geç kalmış.

Maraşlıymış.

Çağdaş Kazakistan Edebiyatı

| UZAQBAY PİRJANOV*

Dul Kadının Oğlu¹

ÇEVİREN: AŞUR ÖZDEMİR

*Bir garip ağılar dururken
Yanında gülücü olma.
Mahtumkulu*

Bana bu hikâyeyi çocukluğumda merhum babam zavallı Pirnazar anlatmıştı.

Onun anlattığına göre Mahtumkulu'nun anası çok güzel, alımlı ve sevimli bir kadıymış. Tek kusuru kocasını erken kaybedip genç yaşta dul kalması ve yetim ağılar, oğlak meler gereğince yaşamayımış. Buna rağmen o yokluk içinde Mahtumkulu adlı çocuğu büyütüp delikanlı etmiş. “Varın işi buyruk ile, yokun işi kuyruk ile.” diye üzüntüyle şikâyet edermiş her daim, mektebe giden oğlunun giysilerinin yırtığını deliğini yamarken. “Baban dünyadan göçeli beri dostu düşmana maskara olduk. Başımızdaki meskenin vaziyeti ortada, kapıdan giren karga törden çıkıyor.”

O zaman Mahtumkulu küçük yaşına rağmen büyümüş de küçülmüş bir kişi gibi:

“Her inişin bir çıkışı vardır demişler, ana.” diyerek onun gönlünü almış.

Söylediğine göre onlar, üzüntüsünün² yırtıklarından yıldız görünen, kapı kanatları çarpık çurpuk olmuş eski otağda yaşıyorlarmış. İşte bu kötü otağın tepeliği³ ile hasır kapısı fırtınalı gecelerde yelpirdiyor, sanki biri girip çıkıyormuş gibi tan atıncaya dek korku

*Şair, yazar ve çevirmen Uzaqbay Pirjanov, 18 Ağustos 1937 tarihinde Karakalpakistan'ın Bozataw ilçesinde dünyaya geldi.

Uzaqbay Pirjanov, Nüküs Devlet Üniversitesi Dil ve Edebiyat Fakültesinde eğitim gördü. Âmiwdarya dergisinin şiir ve nesir bölümlerinde, Qaraqalpaqstan Yayınevinde, Qaraqalpaqstan Televizyonunda genel yayın yönetmeni olarak çalıştı. Pirjanov'un Muhabbat Qosıǵı (Aşk Türküsü), Süwret (Resim), Onda Bähär Edi (O Zaman Bahar İdi), Güzgi Japırqalar (Güz Yaprakları), Qızıl Kendirdiñ Gülleri (Kızıl Kendirin Çiçekleri), Aq Tal Astındaǵı Aqşam (Söğüt Altındaki Akşam), Apreldiñ Soñǵı Aqşamı (Nisanın Son Akşamı), Aǵs (Akıntı) adlı kitapları yayımlandı. Eđibin eserleri Rus, Gürcü, Azerbaycan, Türk, Kazak, Kırgız, Tatar, Başkurt, Dargin ve Avar dillerine tercüme edildi.

Uzaqbay Pirjanov, Temür Tüzükleri ve Şecere-i Türk'ü, Cengiz Aytmatov'un bütün eserlerini, ayrıca Krishan Chandler, Stanislaw Jerzy Lec, Mihail Bulgakov, Mihail Zoşçenko, Grigori Balkanov ve Yuri Leontiçev'in eserlerini de Karakalpak diline çevirdi.

Uzaqbay Pirjanov, 4 Ocak 2020 tarihinde Şımbay şehrinde seksen dört yaşında vefat etti.

¹Pirjanov U., *Aǵs: Gürritler Jyñaǵı*, Qaraqalpaqstan Baspası, Nökis, 1981. s. 46-49.

²Üznük (üzük): Keçe evin çevliǵi ile uǵ başlarının birleştiǵi yere örtülen keçe. (Çev.)

³Tepelik (tünlik): Keçe çadırın tepesini yani çevliǵı örtmeye yarayan büyükçe keçe. (Çev.)

içinde yatarlarmış. Öte yandan Mahtumkulu'nun anası sabah karanlığında yerinden kalkıp bir yerlere gitme âdetini çıkarmış.

İşte “Mahtumkulu'nun anası gibi evde durmuyorsun.” sözü de buradan çıkmış olmalıdır. Böyle gezip duran bir dulun ardından iyi söz gelir mi? Onun böyle bir yerlere gittiğini bir seferinde sabah namazı hazırlığı için dışarıda bulunan avıl hocası komşusu da görmüş. “Ya Rabbim, şu utanmazın düzenbazlığına bak sen! Gece boyu kapısı niye susmuyor diyordum ben de, demek ki bu yüzü karanın böyle bir namussuzluğu varmış!” diyerek şüphelenmiş hoca.

Çok geçmeden “Bu namussuz kadının evinde su içmek bile külliye haramdır. Konu komşuya bununla alışveriş etmek olmaz. Gece hiçbir şey sezdirmiyor, ancak geceye doğru oynaşları geliyor, kapısının kanadı kaydırarak biri giriyor biri çıkıyormuş.” söylentisi avılın⁴ bir ucundan diğer ucuna yayılmış.

Bu söylentiyi işiten avıl balaları ise Mahtumkulu adlı balayı oyunlarına katmamışlar, mektepten gelirken de dışlamışlar.

“Senin ananın yolu bozuk! Senin gibi bir namussuz balasıyla oynamak olmaz.” diye eziyet ederek saksığan gibi çığırtma âdetini çıkarmışlar.

İlk günlerde Mahtumkulu böyle soğuk sözleri işittiğine gizli gizli üzüldükçe keder içinde dolaşmış. Sonradan çeşitli söylentiler canını acıttığı için bir gece uyumamış ve anasını takip etmeye çıkmış. Sabaha karşı anası yerinden kalkmış ve evden gizlice çıkıp gitmiş. “Ha, insanların konuşması boşuna değilmiş demek. Şimdi bu nereye gidecek acaba?” deyip sabahın alaca karanlığında hiç sezdirmeden, gizli gizli, sine sine anasının peşinden gitmiş.

O yürüyüşle anası bayağı bir gittikten sonra avıldan uzaktaki yalnız bir eski evin içine girip gözden kaybolmuş. Mahtumkulu da eski eve alabildiğine yaklaşıp “Anam buradan ne zaman çıkacak bakalım?” diyerek büyük bir ılgının duldasına pusup yatmış.

Biraz sonra eski evin içinden iltifat eden neşeli erkek sesleri ve lakırdıları gelmiş. Böylece evdekilerim yemesi içmesi ve oyunu eğlencesi bayağı bir vakte değin devam etmiş. İçerdekilerin kimi şarkı söyleyerek, kimi saz çalarak, kimi de atışma yaparak vur patlasın çal oynasın eğlendiklerini işittikçe sabrı taşan Mahtumkulu, yavaşça kalkıp oturduktan sonra ılgının dallarını aralayıp ışığından sakınarak eski eve bakınca anasının büyük bir ibrikten ağaç ayağlara bade koyup dağıtarak birçok kişiye sakilik yaptığını görmüş. Hayrete düşün Mahtumkulu oturakalmış.

Bir süre sonra tan ağarmaya başlayınca eski evin içinde oturanların serdari Mahtumkulu'nun anasına:

“Dışarıda oturan oğlunuzu çağırıp gelseniz iyi olur. Ona nefes edip dua edelim, biz gün doğmadan önce buradan kalkalım.” demiş.

Bunun üzerine Mahtumkulu'nun anası:

“Efendim, oğlum evde kaldı, burada değil. Şimdi uyuyordur.” diye karşılık vermiş.

“Hayır, siz dışarı çıkın da şu kalın ılgının dibinde oturan oğlunuzu alıp buraya getirin. Onun sizin peşinize takılıp geldiğini biliyoruz.” demiş.

Anası ılgının dibine gelip bakınca adamın dediği gibi oğlunun yumak misali büzülmüş, gözünden yaş akarak üzüntüyle

⁴ Avıl (avıl): Kazaklarda ve Karakalpaklarda keçe çadırlardan kurulu oba. Günümüzde köy anlamında da kullanılır. (Çev)

oturduğunu görmüş. Anası orada hiç vakit geçirmeden küçük Mahtumkulu'yu elinden tutarak eski evin içinde "işret meclisi" kuran kişilerin yanına getirmiş.

"Selamünaleyküm!" diyerek içeri giren Mahtumkulu, duvar dibine geniş bir halka kurarak oturmuş kırk yiğidi görmüş.

"Aleykümselam! Gel balam, gel!" demiş karşılık olarak kırk yiğide serdarlık eden ak sakallı kişi. "Al, şunu içiver, bizden sana teberrük olsun!" deyip oğlana bir ayağ bade uzatmış.

Ayağı iki eliyle alıp içindeki badeyi soğuruverdikten sonra Mahtumkulu kendinden geçmiş ve olduğu yere yüzükoyun yığılvermiş.

Bunu gören kırk yiğidin serdarı Mahtumkulu'nun anasına bakarak:

"Ey mazlum canan! Sen bize yıllarca sakilik edip halisane hizmet ettin. Bugün oğlun seni takip ederek buraya gelmiş. Şimdi buna bir nefes etsek diyorum. Oğlunun alnına mı verelim, yoksa boğazına mı verelim?" diye sormuş.

Mahtumkulu'nun anası ise:

"Alnına yani ikbaline verseniz en fazla ya varlıklı bay olur ya da devletli kişi olur. Baylığın olduğu yere haramilik, devletin olduğu yere ise adaletsizlik ögür olur. Dolayısıyla en iyisi siz damağına veregörün." diye ricada bulunmuş.

O vakit kırk yiğidin hepsi ellerini açıp Mahtumkulu'nun anasına bakarak hep bir ağızdan:

"Öyle ise oğlun altın damaklı olsun ve ömrünce ağzından dür saçsın! Amin!"

demiş. Sonra ak sakallısı "puf" deyince kırk kırk güvercin olur ve pırlayarak göğe uçup gitmiş...

O baygınlıktan ancak üç gün sonra kendisine gelen Mahtumkulu "Güvercin olup uçup gitti kırklar, gaip erenler. Bize pir olarak nefes etti kırklar, gaip erenler." diye söylenerek uyanmış.

O günden itibaren şairliğin açık yoluna girmiş ve onun her sözü atasözüne dönüşmüş.

Hatta eski devirlerde düğün dernek yöneten kethüdalar ile kocalar geleneğe göre ozanı destana salmadan önce biraz Mahtumkulu'nun şiirlerinden okuturmuş. Eğer ozan, Mahtumkulu'nun şiirlerini bozuk veya eksik okuyacak olursa görmüş geçirmiş yaşlılar "Başı Mahtumkulu, sonu süprüntü oldu!" deyip dağılırmış.

Sonradan bu söz güzel bir işe başlayıp da sonunu getiremeyen sebatsızlar için de söylenir olmuş...

Âşığın Ötekileştirilmesinin Bir Biçimi Olarak: Selama Layık Görülmeme*

Modern çağın insanlığa sunduğu kronik sorunlardan biri yalnızlaşmadır. Bireyselleşme temayülünün doğurduğu sonuçlardan olan yalnızlaşma, bir başına yaşama şeklinde tezahür ettiği gibi kalabalıklar içinde grileşerek kaybolma şeklinde de tezahür etmektedir. Yalnızlaşmanın sosyalleşmeye evrilebilmesi veya birey/lerin kalabalıklar içinde öz renkleri ile görünür hâle gelebilmesi için sürdürülebilir ilişkilerin kurulması gerekmektedir. Bu ilişkiler, karşılıklı güveni tesis eden iksir mesabesindeki başlangıçlarla; bu başlangıçlar da gönül okşayıcı ve onarıcı bir “söz” ile mümkün olabilir. Bu söz ise Müslüman toplumların muhabbet kaynaklı duygu birliğine ve sosyalleşmelerine katkı sağlayan kalbî bir “selam”dan başka ne olabilir? Başlangıçlar önemlidir çünkü ilk düğmesi doğru iliklenmemiş bir gömleği estetik bir biçimde resmetmek ve/ya somut bir imgeye dönüştürebilmek kolay olmasa gerek. Selam, “birbirlerini sevmedikçe imanları dahi kabul görmeyen”¹ Müslüman toplumlar için “doğru iliklenmiş ilk düğme”dir. Dolayısıyla bu söz, pratik hayatta karşılık bulduğu gibi edebî metinler kurulurken de doğrudan ve alt anlamlarla imgeye dönüşmüştür.

İslam’ın temel kaynaklarının, insan ilişkilerinin karşılıklı muhabbet içinde sürdürülebilmesi konusunda ön gördüğü değer ve pratiklerden biri selamlaşmadır. Selam, nezaket gereği bir kişi veya topluluğa huzur, barış ve esenlik dile-

mek; sevgi ve nezaket göstermek; güven vermek amacıyla söylenen söz veya sergilenen tavidir.² Selamlaşma sürecinde kullanılan “selâmün aleyküm (selam üzerinize olsun)” ve “aleyküm selâm (selam sizin de üzerinize olsun)” sözleri, karşılıklı etkileşim içinde emniyet ve esenlik dileme iletişimleridir. Bu iletişim, selamlaşanların birbirlerinden emin olduklarını, iletişim ve ilişkilerini iyi niyet üzerine bina edeceklerini göstermektedir.

Müslüman toplumların düşünsel yönü ve temel pratikleri, Kur’an-ı Kerim ve hadisler tarafından şekillendirilmiştir. Bu kaynaklardan beslenen klasik şairler, ilişkilerini pozitif bir biçimde etkileyen dinî söz kalıplarından yararlanmışlardır. Selamlaşma sözleri de gerek ifadeyi etkili kılma gerekse düşüncüyü destekleme bağlamında tam veya kısmi iktibaslar şeklinde şürde kullanılmıştır.

Klasik edebiyat geleneğinde âşığın ötekileştirilmesi, muhtelif şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Selama layık görülmeme, bu bağlamda değerlendirilebilecek yaklaşımlardan biridir. 14. yüzyıl şairlerinden Gülşehrî’nin (öl. 1317?) Mantuku’t-Tayr nüshalarından birinde geçen;

*Bugün bize geçübün virmedi nigâr selâm
Kim eydevüz ‘aleyke’s-selâm ve’l-ikrâm*

*Mahmut Gider, Dr. Öğr. Üyesi, Bingöl Üniversitesi, klasiksir@gmail.com

¹ İmâm Nevevî, *Riyâzu’s-Salâh*, s. 325-328.

² İlhan Ayverdi, *Kubbealtı Lugatı Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, s. 1078.

beyti,³ bu yaklaşımı destekleyen örnek metinlerden biridir. Dil içi çevirisi “Sevgili bugün geçerken bize selam vermedi ki biz de ‘selam ve ikram senin üzerine olsun’ diyelim.” şeklinde olan bu beyitte sevgilinin selamından mahrum kalan âşığın sitemi, iç konuşma tekniği ile ifade edilmiştir. Beyitte selamlaşma ifadeleri, doğrudan kullanıldığı için şerh yapılırken dinî referans ve fikhî yaklaşımlardan da yararlanılmıştır.

“Selam” öncelikle aralarında ortak hukuk veya ünsiyet bulunanlardan beklenir. Beyitte âşık, sevgiliyi muhabbete medar bir varlık olarak görse de sevgili âşığa karşı soğuk ve mesafelidir. Dolayısıyla bu aşk tek taraflı yaşanmaktadır. Âşığa selam vermeme, âşığın ümit ettiği duygusal yakınlığın sevgili tarafından düzeyli ve hatta soğuk bir zeminde devam etme isteği olarak okunabilir.

Selamlaşma adabına göre “hareket halinde olan durana selam vermelidir.”⁴ Beyitteki kurgulamadan anlaşıldığı üzere sevgili, konumu belirsiz bir mekâna geçerken âşığa selam vermeyerek adaba aykırı bir tavır sergilemiştir. Beytin dil içi çevirisi “geçerken, bize selam vermedi” yerine “bize geçerken, selam vermedi” şeklinde yapıldığında mekân veya menzil belirli hâle gelir. Ancak metin tevil edilirken devir anlayışı ve bağlam nazara alındığında sevgilinin “bize” yani âşığın evine geçmesi geleneğe uygun bir durum değildir.

İslam fihhına göre “az, çoğa selam vermekle yükümlüdür.”⁵ Beyitte sevgili “tek”, âşık/lar ise “biz” çoğul zamiri ile bir zümreyi karşılayacak şekilde kullanılmıştır. Geleneksel aşk anlayışında sevgili tek, âşık çok olarak düşünülür. Bu tasavvuru şekillendiren kaynak tasavvufur. Hakiki aşk telakkisine göre sevgili, yaratan olarak tek; âşıklar ise Mutlak Varlık’a meftun yaratılanlar olarak çoktur. Bu bakış açısı, beşerî aşkın terennüm edildiği şiirlerde de karşılık bulur.

İslam kültüründe “selam vermek sünnet, almak farz iken selam veren, alana göre daha çok sevaba nail olur.”⁶ Bu paradoks, hayırlı bir işe vesile olmanın veya öncülük etmenin önemini nazara sunmaktadır. Sevgili âşığa selam vermeyerek güzel ve hayırlı bir davranışın başlamadan bitmesine sebep olmuştur.

Sosyal ilişkilerin kurulup gelişmesi ve kaynaşmanın sağlanması gibi süreçlere katkı sağlayan selamlaşmanın usulü, “Bir selam ile selamlandığınız zaman, siz de ondan daha güzeli ile selamlayın yahut aynı ile karşılık verin.”⁷ ayeti ile açıklanmıştır. Hz. Peygamber de selamın daha güzeli veya makbulünün “ve rahmetüllahi ve berekatuhu”⁸ ibaresinin eklenmesiyle olacağını buyurmuştur. Sevgilinin selam vermemesi, âşık nezdinde “selama layık görülme” bağlamında değerlendirilmiş ve örtük bir duygu kırılması yaşanmıştır. Bu tavır yumuşatılarak ilgisizlik bağlamında değerlendirildiğinde âşığın ötekileştirilmesi, yazgı veya sosyolojik bir gerçeklik olarak var olacaktır. Buna rağmen âşık, sevgiliye sitem etme veya karşı tavır geliştirme eğilimi yerine ‘aleyke’s-selâm ve l-ikrâm” diyememenin yani “daha güzel bir selam ile karşılık verememenin” üzüntüsünü yaşamaktadır.

KAYNAKLAR

- Ayverdi, İlhan, *Kubbealtı Lugatı Misalli Bîyûk Türkçe Sözlük*, İstanbul: Kubbealtı Neşr, 2010.
Efendioglu, Mehmet, “Selâm”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yay., 2009, C. 36.
İmâm Nevevî, “Selâmlaşma Âdâbı”, *Riyâzü’s-Sâlihîn*, (Haz. Bekir Tuna), Konya: Konevi Yay., 2006.
Kur’ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâlî, (Haz. Hayrettin Karaman vd.), Ankara: TDV Yay., 2012.
Yavuz, Kemal vd., *XIV-XV Yüzyıllar Türk Edebiyatı*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yay., 2013.

³ Kemal Yavuz vd., *XIV-XV Yüzyıllar Türk Edebiyatı*, s. 23.

⁴ İmâm Nevevî, age., s. 325-328.

⁵ İmâm Nevevî, age., s. 325-328.

⁶ Mehmet Efendioglu, *TDV İslam Ansiklopedisi*, s. 342.

⁷ *Kur’ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâlî*, Nisâ: 86, s.90.

⁸ İmâm Nevevî, *Riyâzü’s-Sâlihîn*, s. 325-328.

Çıkmazlara Çıkan Yol

Ivan Repila, Atilla'nın *Atım Çalan Çocuk* kitabında "Yaşam harika ama yaşamak dayanılmaz." der. Yaşamın ve yaşamının ne demek olduğunu idrak edemediğim yaşlarda bir şeyin farkındaydım: Kelimelerimi yaşatmak. Bunun yolu onları yazmaktır. Henüz ne yazdığımı bilmeden bile yazıyordum. Ufak tefek karalamalardı oysa hepi topu. Onları sevdiklerime okumanın, gelecek yorumları dinlemenin heyecanı çok başkaydı. Masallar üretir, kendi kendime şarkı sözleri yazardım. Ömer Seyfettin'in öykülerini okuyunca bir benzerini yazmaya çalışır, bununla sığınağıma kaçardım. Çünkü o yaşlarda yazmanın sığınak olabileceğini, akıntıya uyulmayacağını, duygunun aklın elinden tutup yalın ayak buz gibi suların geçireceğini tahmin ediyordum. Burada annemin de payı var. Annem iyi bir hikâye anlatıcısıdır. Takvim yapraklarından kocaman bir kütüphanesi vardır aklında. Deyimler, atasözleri annem sayesinde bu kadar sık geçer *Miyase Çıkmazı*'nda. Annemin her olaya söylenecek sözü, her duruma ilişkin anlatacak kıssası, her yaşantıya uygun bir kurgusu vardır. Hâl böyleyken zemine aykırı davranmak akıl kârı değildi zaten.

Ortaokulda Türkçe öğretmenim Nermin Özden'in yazdığım bir metne dikkat çekmesiyle ailem de durumdan haberdar oldu. Ve ben ilk ciddi farkındalığımı o gün yaşamıştım. Sonrasında öğretmenim okunacak kitaplar konusunda rehberlik etti. Lisede edebiyat öğretmenlerim kompozisyon derslerinde yazma kabiliyetimi anlayıp yarışmalara katılmamı istedi. Hepsinin

sürece çok kıymetli katkıları oldu. Her yıl düzenli olarak şiir dinletileri tertip ederdik; şiiri sevmemde, şiir türünü içselleştirmemde o günlerin olumlu etkisi vardır. Sezai Karakoç'un Köşe'si, Atilla İlhan'ın Ayrılıklar da Sevdaya Dahil'i, Ahmet Telli'nin Giderken Yıkılır Bu Kent'i ve daha niceleri o yılların hediyesi olarak hâlâ aklımda. Pek tabii bilinçli bir tercihle severek edebiyat bölümünü okudum. Okuma ve yazma hep benimleydi. Yaklaşık beş yıl önce Abdullah Kasay'ın dergiye yazı istemesiyle, metinlerim gün yüzüne çıkmış oldu. Yazdıklarımı yayımlat-

ma sürecim geç başladı fakat hızlı ilerledi. Zaten omurgası olan pek çok metnim peş peşe dergilerde çıktı. Başlarda tür karmaşası yaşadım. Denemeyle adım attım, şiirlerim yayımlandı derken dallanıp budaklanmak istemedim ve öyküde sebat ettim. Çok da iyi oldu. Edebiyat dergilerinde görünmek, ileride çıkacak nitelikli bir kitabın kapılarını aralıyor. Kitaptan önce ciddi bir okur kitlesine sahip oluyorsunuz. Dergilerde öykülerimi takip edenler, öykülerimin iki kapak arasına alınmasını neredeyse benim kadar istiyor ve bekliyordu. Bu açıdan dergilerin yapıcı ve olumlu yanlarını takdir ediyor ve destekliyorum. Edebiyatla uğraşan kişilerin en azından ayda iki dergi takip etmesini önemsiyorum.

Yazmıyor olsaydım düşümlerim çözülmemiş olurdu. Aklımda, kalbimde, boğazımda düşümlerle gezerdim. Benden bir şey eksilmezdi ama yüküm artar, kamburum çıkardı. Bu durum, beni ben olmanın sınırından uzat tutardı. İyi ki ve daima... Aynı coğrafyada, aynı ilde ve bazen aynı evde olmak taraflarca anlaşılacağı anlamına gelmez. Anlaşılammak insanı farklı yollar aramaya götürüyor. Konuşabilecekken konuşmamak, yazıyla sitemini, hıncını, kinini boşaltmak farklı bir dilin ürünü. Ben bu dili seviyorum. Bazen insan, işine geldiği şeyleri, işine geldiği kadarıyla anlıyor çünkü. Seçici algımız bile otokontrol denetiminden geçiyor. Sansüre uğramış duygularla gerçek hislerin yer değiştirdiği zamanlarda yazıyı kurtuluş bildim. Ancak yazarak arındım dünyanın zehrinden. *Miyase Çıkmaızı*, dünya ağrısına bir umuttur gözümde. Kitap, çoğu Mahalle Mektebi ve Hece Öykü'de yayımlanmış on beş öyküden oluşuyor. *Miyase Çıkmaızı*, 2023 EDES Projesi kapsamında, 2024 Şubat ayında Loras Yayınları'na basıldı.

| DERYA KURTOĞLU

Kelimeleri Yeniden Bulmak

aydınlık şehrin
Görünmeyen
Görmezden gelinen
Binlerce ailelerinden biri.
Sessiz yankıları,
Ekranlara zincirli.
Piksel denizinde boğulan hikâyeleri
Renklerin boca edildiği balondan harfleri,
Kifayetsizmiş kelimeleri.
Asıl olan unutulmuş,
Gölgelenmiş gerçekleri.
Duaların büyüttüğü evleri,
Bir arada tutan wifi sinyalleri
Muhabbetin kıyısına bile varamıyor
Hikâyeleri, gönderileri
Sığdırmıyor dünyasına
İnsanları Olduğu gibi.
Kurulamayan köprülerin kopukluğunda,
Uzayan mesafeleri
Bir diğerine dokunmadan,
En çok da kalplere; iletişimleri.
Saklanmış letafet,
Yitirilmiş nezaket
Hayalet yuvası evler
Aydınlıktan habersiz yıldızlar
Unutulmuş En Güzel İsimler.

Bir Gümüş Düğme, Bir Kapı Sesi ve Küstüm Çiçeğine Dönüşen Hayatlar: *Miyase Çıkmazı*

Miyase Çıkmazı, Fatma Nur Uysal Pınar'ın ilk kitabı. Şubat 2024 basımı. Kitapta on beş öykü yer alıyor ve “duasını zırh bildiğim anneme” ithafıyla başlıyor. Yazar, 2020 yılından itibaren birçok dergide öykü, küçürek öykü, deneme, inceleme ve şiirleriyle okur karşısına çıkmış. Edebiyatın mutfağında yetişmiş. Öykü şiirin kardeşidir, derler. İki türde de suskunluklar vardır, “ben anlatamadım ama sen anla”lar vardır. Sonlarına konulan noktalar okurun zihnine atılan tohumlardır. Bittiği yerde başlayan hayatlardır. *Miyase Çıkmazı*’nda iki kapak arasına sıkışmış hayatlar anlatılsa da umut her zaman var. Yazar kuyuya attığı kahramanına ip uzatmayı ihmal etmiyor. Kafese kapattığı kuşlarına bir gün özgürlük sözü veriyor satır aralarında. Öykülerde zaaflarıyla, iyi ve kötü yanlarıyla, delilikleri ve kıskançlıklarıyla insan var. Bütünüyle insan.

Çoğunlukla birinci tekil kişi anlatımını tercih eden yazar, Koku Kaybı isimli öyküde ikinci kişili anlatımı kullanmış ve kurgu içindeki oyunlarla okurun zihnine ufak ufak kancalar atmış. Kitabın geneline baktığımızda her üç anlatımı da başarıyla kullandığını ve kahramanların iç dünyalarına ustaca hâkim olduğunu görüyoruz. Öykü kahramanlarının çe-

şitlilik göstermesi güçlü bir gözlem yeteneğinin de habercisi. Kadın, erkek, çocuk, genç, ihtiyar her yaştan ve farklı cinsten kahramanı derinlikle anlatması bir öykücünün başarısı kabul edilir. *Miyase Çıkmazı*’nda bu çeşitliliğe şahit oluyoruz. Yazar, merak unsurunu ustaca kullanıyor

ve okuru bazı öykülerde ters köşe yapıyor. Hatta Onun Yerine adlı öyküde “annem duyarsa anlattığımı canıma okur” cümlesiyle üst kurmaca denizine de şöyle bir batıp çıkıyor. Kapı Duvar adlı öyküde ise mektup türünden yararlanılmış, sevdiğini incitmemek için ondan vazgeçen İsmet’i, içindeki şiddet eğilimine rağmen bizlere sevdirmiş. Öykü kahramanları bize hem çok uzak, bir o kadar da yakın. Bu yakınlığı hissettiren yazarın samimi üslubu.

İnsan hafızası görüntüleri unutsa da kokuları asla unutmaz. Bir koku; zihnimizin arkalarına ittiğimiz, kaçmaya çalıştığımız olayları saklandıkları yerden ışık hızıyla çıkarır, yere sağlam basmaya çalıştığımız ayaklarımızı da bedenimizin geri kalanıyla birlikte duvara çarpar. Bu bilgiye vakıf olan yazar, öykülerde kokuları sıkça kullanır ve kahramanın geçmişinden kopamayacağını sinyallerini verir. Miyase Çıkmazı’nda da kokular geniş yer kaplıyor. Helva, parfüm, kızarmış patlıcan, bayat un, kavrulmuş soğan kokuları... ve dünyanın kirini arıtmaya çalışan çamaşır suyu kokusu... Bunun yanında eğer burnunuz çok keskinse aşk, ihanet, terk edilmişlik, hor görülme, yalnızlık, kimsesizlik ve ölüm kokularını da duymanız mümkündür.

Kitaptaki öyküler için insanın kendisi, hayatın ortası diyebiliriz. Yazar yemek tarifleri vererek bunca çıkmazın içinde bizi hayatta tutmaya çalışır gibi. Ölümün acısı, kavrulan helvanın tatlılığına karışır. Karnıyarık tarifine odaklanıp patlayan düdüklü tencereyi unuturuz. Ya da iki oğluna hem anne hem baba olmaya çalışan bir pazarcının yoğurt mayalamasına şahit oluruz da bu yoğurtlar nereye kayboldu, diyerek aramaya çıkışımız gelir.

Bu çocukların annesi nereye kayboldu, demekten daha az acı verir çünkü. Öykülerden bazılarına değinecek olursak;

Miyase Çıkmazı; aşkın, umudun, safiyetin ve hayal kırıklığının öyküsü. Öykü bitince kimse kimseye kızamıyor, suçlayamıyor, nefret edemiyor. Herkes başını öne eğip geri dönüyor da sayfaların arasında aşk yaşamaya devam ediyor. Sevda çıkmazı derler buna, imkânsızlıklarla döşenmiştir yolları. Kırklı yaşlarında, kimseye zararı dokunmayan, işine gücüne bakan bir mahalle bakkalyken seni alır göğşe çıkarır; bulutların üzerinde gezdirir ve bırakıverir metrelerce boşluğa. Aşkın dümenine girene rota işlemez. Feleğim şaşıtı derler ya hani, feleği şaşırtan aşk bir âşığa neler yapmaz? Bir bakkalı otuz üç metre kare dükkânda otuz üçlük tespihle boğar da mezarıma suyu Miyase döksün dedirtir. Ve Süleyman Çobanoğlu’nun dizeleri gelir aklımıza: “Bilirsin kavuşmak yok İslamlıkta/Kavuşan kısmısı ancak gavurdur.”

Kadın olsun erkek olsun insanın başına gelebilecek en kötü şeylerden biridir taciz. Çoğu zaman susulur çünkü konuştuğunda başına gelebilecekleri tahmin bile edemezsin. Annen susar, baban susar, komşuların şahitse eğer onlar da susar. Belki de böyle bir suçun tek çözümü susmaktır onlar için. “Ses-sizlik” öyküsünde kimileri tarafından normal kabul edilen tacizin bir genç kızın hayatını nasıl kararttığını görüyoruz. Susmaya mahkûm edilirken, önce kısık sesle sonra bağırarak kendisine yapılanı içine içine haykırır. Ve bu haykırırlar gün gelir onun gerçek dünya ile bağını koparır. Evlendirilir, kocasının kendisini anlayacağını düşünür. Fakat kocası onu dertleriyle baş başa bırakmayı

tercih eder. Dokuz kişiyle evlensen de sen kimseye karılık yapamazsın, diyerek terk eder ve ona pencere önünde sarılacak bir kırlenti koca olarak bırakır. Biz biliriz ki merhametsiz dünyada sarılmak, doya doya ağlamak isteyen binlerce insanın kucağında binlerce kırlent vardır. Yazar bu öyküde kahramana isim koymamıştır. Ayla, Clara, Hikari, Alyona, Meyra... Herhangi biri... Önemli olan bir genç kızın ışığının söndürülmesidir.

“Olur mu Olur” adlı öykü, iftiraya uğrayan bir adamın, suçsuzluğunu ispatlayacak çareler aramak yerine suçu kabullenip evine hatta mor menekşeli yorganının altına gizlenmesini anlatıyor. Kahramanın adını bilmiyoruz fakat onu girdiği bu çıkmazdan kurtarmaya çalışan eşi Müfide’yi görüyoruz. Hayata dair umudunu kaybetmemiş olan bu kadın, kocasının tekrar eski hâline dönmesi için çareler arıyor. Müfide isminin seçilmesi de tesadüf değildir elbette. “Anlatan, ifade eden, faydalı” gibi karşılıkları olan bu ismin taşıyıcısı kadının, dünyadan elini eteğini çekip yorganlara gömülen kocasının hâli karşısında arkasını dönüp kaçması beklenemez.

Koku kaybı, on sekiz yaşında evlenip Hollanda’ya yerleşen Sema’nın ve on dört yıl sonra üniversite eğitimi için yine aynı yere giden teyze kızının öyküsü. Öykünün ilk cümlelerinden itibaren Sema’nın yersizliğini, yurtsuzluğunu ve sevgisizliğini hissediyoruz. Kocasının ilgisizliği, gelin olduğu ailedeki kıymet bilmezlik Sema’yı kuşatmış ve yıkılmamak, herkeşe karşı güçlü durmak için bir zırh inşa etmiş kendine. Yalnızlığına sarılan birçok kadın gibi. Cihan yani kocası sırf ailesinin ağzını kapatmak için Sema ile evleniyor.

Ve ne acı ki Sema on dört yıldır kocasının lokantasında bulaşıkçılık yapıyor.

Kitapta ikinci kişili anlatıcının kullanıldığı tek öykü bu. Öykünün bir bölümünden sonra teyze kızının duygularını okuyoruz. Havaalanında onu karşılamaya gelen Sema’ya imrenme, kıskanma, sevgi ve acıma karışımı duygular besliyor. Teyze kızı, bütün samimiyetiyle kendisine sarılan Sema’da Cihan’ın kokusunu duyuyor ve “bırakmadı gitti şu alışkanlığı” diye söyleniyor. Garip, kimsesiz, kendine ait bir kokusu bile olmayan Sema!

Radyocu Nagfel, bir vicdan azabının, suçluluğun ve kendini hiçbir zaman affedememenin öyküsü. Masumca bir aşk pusulasının üzerine bambaşka anlamlar yükleyerek büyük bir suç gibi bir çocuğun sırtına yüklenmesi ve bu ithamlar, iftiralar sonucu o çocuğun okul hayatından uzaklaştırılıp toplumun dışına itilmesi, ışığının söndürülmesi... Sınıfın muhabirliğine soyunan Nagfel- herkesin ona taktığı isimle Radyocu Nagfel- her sabah bir muhabir edasıyla sınıfa günün haberlerini sunar. Ondaki yetenek sınıfta başka kimsede yoktur. Öğretmeni de bu durumun farkındadır. Bizler öyküyü Gizem’in dilinden okuruz. Nagfel, sınıfın en çalışkanı ve gözde öğrencisi olan Gizem’e masumiyet dolu bir mektup yazar. Aslında bu bir mektup bile değildir. Nagfel’in en bildiği ve sevdiği tür olan haber metnidir. Bir defterden koparılan kâğıda en masum duygularla belki de titreyerek yazılmış ve kimse görmeden Gizem’in kitabının arasına çabucak koyulmuştur. Dünyanın en güzel aşk mektubudur ya da aşk ilanıdır. Ve Gizem’in bunu önce öğretmenine sonra ailesine anlatmasıyla Nagfel okuldan atılır. Bu olaya profesyonelce yaklaşan Nail öğ-

retmenin de tayini çıkartılır. Yirmi sekiz yıl bu vicdan azabıyla yaşamak zorunda kalan Gizem bir gün Turgut Özal'ın ölüm yıl dönümünde radyoda dinlediği bir haberle yeniden sarsılır. Çünkü yıllar evvel Nagfel'in sesinden bütün sınıf bu ölüm haberini dinlemiştir. Vicdan bu, susmak bilmez. Bir avukat olan Gizem, nice davada nice insanı savunmuştur fakat kendini asla savunamaz. Bir gün televizyonda elleri kelepçeli Nagfel'i görünce takvimin ve saatin geldiğini anlar. Artık hatasını telafi etme vaktidir.

Kapı Duvar, babasına dönüşmekten korkan bir adamın hikâyesi. Suzan, yakan, yakıcı; İsmet ise temiz, dürüst demek. Suzan'ın aşkıyla yanan İsmet, ona zarar vermekten korkuyor ve bir ayrılık mektubu yazıyor. Babasının yıllarca annesine ve ona yaptığı işkenceleri anlatıyor mektubunda. Ve büyük korkusunu dürüstçe açıklıyor: Ya babama dönüşüp seni incitirsem? Ki yaşadığı birkaç olay bu dönüşümün ayak seslerini duyuruyor. "Mektup uzun olmaz, bıraksan günlerce yazabilirim sana. Bırakma Suzan, beni bana bırakma. Beni sana hiç bırakma. Ya ben senden kaçayım ya sen benden." Her ne kadar ayrılık mektubu desek de aslında her satırında "yardım et Suzan, beni bırakma Suzan" çığlığını duyuyoruz. Attila İlhan'ın Aysel Git Başımdan şiiri geliyor aklımıza.

Bir, İki, Üç evladını kaybeden bir annenin gün gün hayattan kopuşunu, nefes alamayacak hâle gelişini anlatıyor. "Suç arıyor, suç bulamıyor; suçlu arıyor, suçlu çoğalıyordu. Kocasını, başta kendini kafasında asıp kesiyordu. Balkonları yapını, evleri diken ipe çekiyor fakat sonuç değişmiyordu." Yıllar evvel Sezai Kara-

koç bir şiir yazmış. Beton zeminde çiçek olup açan, parmakları arasında annesinin saçları olan çocukları görmüş gibi:

"Çocuk düşerse ölür çünkü balkon

Ölümün cesur körfezidir evlerde

Yüzünde son gülümseme kaybolur-
ken çocukların

Anneler anneler elleri balkonların
demirinde"

Miyase Çıkmazı, bambaşka insanların bambaşka çıkmazları... Sesler ve kokularla örülü kırılganlıklar geçidi, yalnızlıklar senfonisi, umudun göz kırplıları... Öykülerde de adı geçen Konya- Karaman arasındaki Karadağ gibi; içinde ateşi, başında sisi ve dumanyıla yaşayan öykü kahramanları...

Siyah Gözlerine

Kurumun hizmet içi eğitiminde tanıştık. İlk eğitimde önümdeki sırada oturuyordu. Dizinin üzerine koyduğu ajandasına notlar alıyor, kimi de bir şeyler karalıyordu. Kalemimi düşürdü bir ara. Telaşla aramaya başladı. Uzanıp verdim, teşekkür etti. Nasıl da güzel tebessüm etti. İki yanağındaki gamzesi nasıl da hoştu. Sesi tatlı ve incecikti. Işıl ışıl siyah gözleri, çok güzel bir yüzü vardı. Boynundaki zarif Oltu taşı kolyesi gözleriyle hoş bir ahenk sağlamıştı. Önüne dönünce yine defterine bir şeyler karaladı. Saçıyla oynadı. Yüzüne düşen saçlarını kulağının ardına nazikçe topladı. Eğitimi filan unutup onu izlemeye başladım. Kalem bir daha düşsün, diye dua ettim. Kalem bir daha düştü. Alelacele bulup verdim. Bu kez daha mı içten gülmüştü, bana mı öyle gelmişti bilemedim.

İlk molada tüm cesaretimi toplayıp elimde iki bardak çayla yanına oturmak için izin istedim. Kitabını, ajandasını, çantasını toparlayıp yer gösterdi. Kitabı kastederek “Nurullah Genç okuyorsunuz.” dedim. “Nurullah Genç'i severim.” dedi. Tanıştık, sohbet ettik; edebiyattan, şiiirden konuştuk. Mola hiç bitmesin, zaman dursun istedim. Durmadı. O güzelim an bitti. İzin isteyip kalktı. Ben de eğitimin yapıldığı salona geçtim. Sınıfta yoktu. Biraz sonra olanca güzelliğiyle kapıda belirdi. Bir an duraksayıp yürümeye devam etti. Lütfen yanıma otursun, diye dua ettim. O gün tüm dualarım kabul oldu. Oradaki bir hafta dünyanın en güzel bir haftası oldu. Eğitimin son günü “Siyah Gözlerine Beni de Götür” dedim. Siyah gözlerinde kayboldum.

Düğünümüzün ertesi günü “Abdurrahman Gazi Türbesi'ne gidelim mi?” deyince şaşırdım ama nedenini de sormadım. Zira mübarek zat, ziyaret edip dua etmek istemiştir, diye düşünerek kabul ettim. Kahvaltıdan sonra yola çıktık. Mevsim sonbahara dönüyor. Serin bir esinti arabanın içine doldu. Akcur' da esinti rüzgâra çaldı. Buranın rüzgârı, yaz kış eksik olmazdı. Zirveden geçince bozarmaya başlamış arazi karşıladı. Dağların rengi iyice koyulaşmış. Arazide ot balyaları sıra halinde dizilmiş. Hayvanlar serin dağ eteklerinde yayılıyor. Ötede bir duman tütüyor. Çoban, kara demliğini koymuş ocağa. Az ileride su fabrikası Dumlubaba'nın billur suyunu şişeliyor. Biraz daha ilerleyince Palandöken olanca asaletiyile belirdi. Ejder Tepesi, eski karını eritip yenisine yer açmış. Ansızın gelecek misafiri için hazır ev sahibi gibi rahat. Erzurum ovası, olanca asudeliğiyle uzanıyor şehrin istila edemediği yerlere.

“Niye gülüyorsun?”

“Anlatsam sen de gülersin.”

“Anlatsana merak ettim.”

Bir müddet daha sustu. Sonra o bildiğim, ilk anda beni etkileyen tebessümüyle yüzüme baktı.

“Üniversitedeyken arkadaşlarla Erzurum'a geziye gelmiştik. Bir otobüs dolusu öğrenci. Başımızda bir de tur rehberi. Palandöken'i, Tabyaları, Nene Hatun'u, Ulu Cami'yi, Lalapaşa' yı, Erzurum evlerini, Taşhan' ı gezdik. Oltu taşı kolyeyi de o zaman

almıştım zaten. Ayran aşı çorba, çağ kebabı, kadayf dolması mest etti hepimizi. Öğleden sonra Tortum Şelale'sine gittik. Tortum Gölü' ne, şelaleye bayıldık. Çok güzel bir gündü. Dolu dolu geçirdik. Hiçbir detayı atlamadık. Akşam karanlığında şehrin ışıklarını seyrederek aklımda Şehrayin Şarkılarıyla döndük merkeze. Otelimize geldiğimizde yorulmuştuk. Rehberimiz ertesi günün planını anlattı. Van'a devam edecek orayı da gezip öyle dönecektik. Yalnız derler ki: Erzurum' a gelip Abdurrahman Gazi Türbesi'ni ziyaret etmeden dönenlerin yolu yeniden Erzurum'a düşmüş. İsterseniz sabah yola çıkmadan uğrar öyle gideriz Van' a. Zaten yolumuzun üstü, deyince şaşırdık ancak pek de inanmadık. Yorgunluğumuzu, yeni yerler görme heyecanımızı bahane edip kabul etmedik. Gitmedik yani. Bir daha buraya yolumun düşeceğini aklıma bile getirmedim. Tamam, güzel şehirdi ama gezdik, bitti. Bir daha gelmem, diye düşündüm. Son cümlesini söyleyince kahkahalarla güldü. “Bunları niye şimdiye kadar anlatmadın.” dedim. “Bilmem, bu güne saklamak istedim.” dedi. Ben de güldüm. “Sen biliyor muydun bunu?” dedi. “Elbette” dedim. “O zaman gitmeye- lim bir daha buradan gidersen yolun tekrar düşsün.” dedim. “Saçmalama.” dedi. “Artık buradayım ya. Evlendiğimiz günün sabahı Abdurrahman Gazi' ye çıkacağız, diye ahdettim. Senle tanıştığımız gün rehberin dedikleri aklıma geldi.” “Keşke türbeye gitseydim mi?” dedin. “Saçmalama hiç öyle düşünmedim. İyi ki seni tanıdım.” deyip başımı omzuma koydu.

Şehrin gürültüsünden kurtulup Asri Mezarlığı solumuza alarak Palandöken' in eteklerine doğru tırmandık. Abdurrahman Gazi'yi anlattım ona. “Biliyorum, ben de araştırdım.” dedi. Hem şaşırdım hem se-

vindim. Öğle namazına camiye yetiştik. Namazı kılıp türbeyi ziyaret ederek duamızı ettik. Türbenin önünden el ele Erzurum' u seyrettik. “Hiç aklıma gelmezdi. Nasip, nasıl da farklı bir şey. Nereden nereye. Her şey bir nizamaya uygun.” dedi. Uzun bir müddet sustuk.

“İyi misin?” dedi Mustafa abim. “Anlatmak istemezsen anlarım.” Gözlerim bugulanmıştı. İyiyim, dedim ama iyi değildim. Gözyaşlarım hazır kıta bekliyordu. Güç bela toparladım kendimi.

“Her şey çok güzeldi abi. Mutluyduk. Seviyorduk birbirimizi. Eve huzurla gidiyordum. Ne oldu, neyi paylaşamadık inan bilmiyorum. İlk yıldan sonra her şey ters yüz oldu. O mu değişti ben mi, bilemedim. Bir memnuniyetsizlik başladı. Ne yaptırıyorsa hep eksik kaldı. Gönlnü edemedim. Hep bir bahane, hep bir noksan buldu. Çok emek verdim, çok çaba sarf ettim ama beceremedim. Bir dediğini iki etmedim. Daha ne yapabilirim, diye çok düşündüm. Bir sabah ben ayrılmak istiyorum, dedi. Donup kaldım. İnanır mısın hiçbir şey diyemedim, hiçbir şey yapamadım. Öylece çıktım evden. Erzurum üzerime yıkıldı sandım. Palandöken olanca heybetiyle altına aldı beni. Bir meczup gibi dolaştım aşınası olduğum sokaklarda. Nereye gideceğimi bilemedim.

Akşam eve döndüğümde yoktu. Aradım, açmadı. Kusura bakmayla başlayan bir mesaj attı. Okuyamadım. Kusura baktım ama neye yarar ki Mustafa abi. Gitmişti. Çok sevdim abi, çok seviyorum. İçimde onulmaz bir yara gibi duruyor gidişi. Ben daha iflah olmam, biliyorum. Dönmez değil mi Mustafa abi? Abdurrahman Gazi'yi de ziyaret etti ki bir daha ayağı Erzurum'a düşmez değil mi?

Sondan Başa Baştan Ona

Bitti.

Dedin. Bu defa söyleyeceğim artık. Onunla konuşmadığın her gün ondan daha çok nefret ettin. Nefretini onun üzerine boca etmekten, onu nefretle anmaktan nefret ettin. Bu böyle olmuyor, beni de kendini de yorma artık diyecektin. Bütün gün aklında dolandırдың cümleleri onu görünce tek kelime söyleyemedin. Biliyordum demeyi hiç sevmem ama sen hiçbir zaman onun karşısında konuşamayacaksın. Yine eve girer girmez çay suyunu koyacak, dolaptan kahvaltılıkları çıkartıp tepsiye dizecek, odasına kadar götüreceksin. Haplarını içmiş mi diye kontrol edip içmediyse ellerinle içireceksin. Başak desenli, krem rengi, etekleri fırırlı perdeleri sonsuzluğa açar gibi açacaksın. Günyüzü görmemesine değil görmek istemeyişine içereceksin. Göz teması kurmaktan çekinip, vebalı birinden kaçır gibi sıvışacaksın odasından. Demedi deme.

Demedi.

Dedin...

Sevmedi.

Dedin. Durup geçmiş düşünmeye, niyeler ve niyetler arasında salıncak kurmaya, o salıncakta başın dönene kadar sorgulamaya vaktin yoktu. Bunu ben de biliyorum. Ama geçmeyen bir gıcık vardı içinde. Belki faydana olacak bir ışık görünür de peşine düşersin diye eski fotoğraflara,

sandığa, bodrumdaki kilere bakındın. Yoktu. Belkinin olmadığını bile bile kıvrandın, kırdın, kırdın. Eskiden de akıllıydı, dedin. Sezdirmedin. Bildirmedin. Öyle geldi, geçiyor dünyadan. Senin dünyana dıktığı fidanları görmek ya da görmemek onun derdi değildi. Fidanlar büyümüş mü kurumuş mu hak getire... Umursamazdı, hiç umursamadı seni. Üzülme. Şu an üzüntülerini yazmayacak kadar güçlüsün. İçine içine akıt sitemini. Belli edersen yaptığın çorbayı da içmez ilaçları da. Bedenini kırk nazla taşıyor zaten. Yapma. Bir ruhu olsaydı emin ol senin için elinden geleni yapardı. Yapmazdı. Yaptı, sen beni dinle. Yarın belki söylersin biriktirdiklerini desem boşa umutlanacaksın. Biraz yaz istersen, iyi gelir. Yazmanın bataklık olduğunu düşünüyorsun. Hele hele tam da şu anda. Yazarak incelttiğin duyguların kaburgana batıyor. Canın acıyor. Acıyacak. Önce acıyacak sonra acıya acıya şifa bulacaksın. Sabah nasıl olur, diyorsun. Olmadı mı? Defalarca oldu. Bir tek sen değilsin sevilmediğini düşünen. O seni sevseydi belki şefkatle odasına girer, şefkatle omuzuna başını koyar, gününün nasıl geçtiğini anlatırdın. Meryem'i bir de... Ya da anlatmazdın ona Meryem'i. Benden sakladın güya, sakladın ondan da. Meryem'i telefonunda gördüm. Ona bakışını, onunla konuşmanı, onu her gün biraz daha hayatına buyur etmeni, varlığıyla varlığında yer bulmasını... Hepsini biliyorum. İkinci birden kabul edip etmeyeceğini bilmediğinden hiç açmadın duygularını. Beni

unuttun yine. Olsun. Üçümüzü de kabul eder gerçekten seviyorsa. Gerçek sevgide şart şurt olmaz. Sevginin tek şartı sevmektir çünkü. Gerisi hikâye... Hikâye demişken son yazdığın öykü yayımlanmamış. Biraz da ondan senin bu dertli hâlin. Kapıdan girer girmez anladım aslında. Hep kendini yazıyorsun, yazdıklarında olay yok. Sen Abasıyanık değilsin kaç defa söyleyeceğim sana. Okur kendince çıkarımda bulunacak, yer yer dertlenecek, içlenecek, hislenecek ama ee demeyecek. Herkesin zamanı kıymetli aslan parçası. Bu aralar Çehov'u fazla kaçırdın. Konuyu dağıtmıyorum. Moralini düzeltmeye çalışıyorum. Sevmedi, dedin. Sevd, ben gördüm. Ama birine, birini sevd demek için ya o biri olmak gerekiyor ya da benim gibi... Tamam uzatmıyorum. Değilse inanmaz kimse. Hissin karşılığı sadece hissetmektir, haklısın.

Sustu.

Dedin. Konuşanı kim dinliyor? Bırak sussun. Sessizliğin de bir dili var. Onu çöz. Düşümleri dolaşmış. Yan odada düşümlerini çözmekten başka bir şey yapmıyor. Aklınca. Bana ne, dedin. Deme. Ona kızma onu bu hâle getirene kız. Ya da kimseye kızma. Küçükken sessizlik arkadaşım derdin ona, yine de. Annem olamadı bari arkadaşım olsun derdin. Olsun da ne olursa olsun. Kimse yazgısını önceden eline alıp okumadı. Okusaydı seni böyle üzeceğine o gün kendi üzülmüydü. Bir defa üzülmüydü. Yapamadı. Kimsesi yoktu senden başka. Bir günde dostun düşman olması ne demek bilir misin? Bilme. Annen bilir. Bildiği için bilmemiş gibi yapıyor. Geçenlerde televizyonun sesini çok açıyor diye ona kızdın. Bir hışımla gidip televizyonu sessize aldın. O gece epey ağladı. Dünyanın bütün kahrını kendi çekiyormuş da sen

seyirciymişsin gibi bu duruma, sessizce ağladı. Ben gördüm sen göremezsın. Yine de avazın çıktığı kadar bağırıp karşısında un ufak olsan sonuç değişmeyecek. Onu huzurevine götürmeyi düşündüğünü biliyor. Üzülmeydi. Senin adına sevindi bile. Ayak bağı olduğunu bildiği için tertemiz ve kimsesiz bir yer ona cazip geldi. Gelsin. O gitsin, Meryem gelsin dedin. İçinden. İnkâr etme, duydum. Meryem böyle pis eve gelip ne yapacak? O da sevmiyor temizliği sen de. Onun keyfi yok ki eli kolu kalksın. İş başa düşecekti aslanım. Suçlamıyorum. Otuz dokuz yaşındasın, ilk kez birine gelsin dedin. Hay hay gelsin. Ben şuracıkta kıvranıp uyurum. Söz, hiç ses etmem. Varlığımı belli etmem. Amann git desen ne olacak? Kim gidecek?

Gitti.

Dedin. Gözünün içine baka baka sana söylediği yalanları, çocuk kalbinin masumiyetine indirilen küt baltaları, can çekişen ruhunun sana verdiği çaresizliği görmedi gitti dedin. Benzetmelerle anlatılamayacak kadar saklıydı duyguların. Sen de zorlandın başlarda hatırlasana. Türkçe öğretmenin fark etmese kabiliyetini ele güne karşı açmazdın içini. Kalk hadi demlediğin çaydan bir kupa al da otur masana. Şöyle yapalım bak. Bu defa neşeli bir şeyler yaz. Okur ters köşe olsun. Yazar Y. bizi şaşırttı desinler. Tamam tamam önce Meryem okusun yine. Beğenir. Sen ne yazsan o beğenir. Aklında anneni temelli hayatından çıkarmak var. Bu düşüncelerle yazmak istemiyorsun, farkındayım. Evden çıkıp sokaklara vurmak kendini, deli divane gibi adını dahi unutup yürümek istiyorsun. Ad bir gölge oysa. Sen nereye gitsen, tıptış tıptış gelecek ardından. Bazen de palazlanıp seni geçecek. O zaman gölgende yürüyeceksin.

Meryem’le yürürken düşündün bu gölge mevsusunu. Sizden daha yakın duruyordu gölgeleriniz. Biri, sizi birbirinize yaklaştırır gibi. Biri, Meryem hayatının ödülü der gibi. Biri, bunca yaşanmamışlığa bir ömür bağışlar gibi...

Kim o?

Dedin. Kapın çalındı. Odanın kapısı. Kim olduğunu bilmiyorsun sanki. Şaşkınsın. Ona karşı hep şakındın zaten. Elinde kırmızı valiz, sessizce durdu karşında. Çok emin olunca mı böyle dimdik duruyor diye geçirdin içinden. Belki de, kim bilir? Telefonunu alıp çıktınız evden. O önde sen arkada. Gölgen gibi. İkinizin gölgesi hiç yan yana gelmedi arabaya yürürken. Ne çok isterdin... Yolda konuşmadınız. Ben bir iki defa dürttüm seni, aklına veda şiirleri geldi anca. *Yalnızlığın geyik gözlü köşesinde/ Bir rafa koyabilsek/ Olup biteni ve onları/ Sabaha kadar konuşsak/ O ürkek ürkek bakanı sana bir anlatsam...* Eşarabının uçları kaymıştı aynadan gördün. Düzeltmesini bekledin, düzeltmedi. Eskiden eşit oluncaya kadar yapar yapar bozardı, izlerdin. Huzuru aramaya değil huzura ermeye gidiyordu. Aramaktan yorulup bahutuna razı olmanın teslimiyeti okunuyordu gözünden. Son defa baktın belki gözlerine. Belki ilk defa baktın. Bilemedin. Bunu ben de bilemedim. Huzurevlerini şehrin dışına doğru yapmalarının sebebi bu mu dedin, şehirden çıktıkça huzura mı yaklaşıyor? Ya da amaç şehrin dışına çıkana kadar yol boyu evlatların kararını sorgulamak mı? Tek kelime etse geri dönecektin. Etmedi. Yol bitti. Giriş işlemleri, gergin tavırlar, yine de çalışanların güler yüzlü olma çabaları... Ne tuhaf.

...

Dedin. Bitti dedin. Demedi dedin. Sevmedi, sustu, gitti dedin. Kendi kendine konuşacağına yazsaydın keşke. Gören olsa seni deli sanacak. Aynalarda üç kişilik yer yok. Yolu ya tek ya çift yürüyeceksin. Yürürken gölgeni gözleyeceksin. Onca zaman öğrenemedin gerçi şimdi mi öğreneceksin? Kim o dediğin de yanlış kişiydi zaten. Bana sormalıydın. Anlayamadın mı otuz dokuz yıldır ensendeyim. Bir de yazar kısmı farkında olur derler. Meryem’i kışkandığım doğru. O gelince yüzüme bakmadın, eskisi gibi benimle takılmadın, varlığımı bile sorgulamadın. Hepiniz aynısınız. Anneni huzurevine bıraktığında ben de seni bıraktım. Dönüp geri alırsın sandım, pişmanlığından iki büklüm olup yürüyemezsin sandım. Onun sana yapamadığını yaptın. Aferin sana. Şimdi istesen de istemesen de tek başına yazacaksın. Yakası açılmadık cümleler getirmeyeceğim bir daha. Hadi bakalım hodri meydan. *Sondan başa, baştan ona... Tren kaçırmış gibiyim/ Sana veda.*

CAHİT 2024
ZARİFOĞLU

KAHRAMANMARAŞ
KÜLTÜR
SANAT

7TH

INTERNATIONAL
KAHRAMANMARAŞ

POETRY &
LITERATURE
DAYS

5.

ULUSLARARASI
KAHRAMANMARAŞ

ŞİİR VE
EDEBİYAT
GÜNLERİ

“ÇÜNKÜ SÖZÜMÜZ VAR”

Edebiyat dönüştürür.
Literature
heals.

19 - 27

Nisan 2025

FIRAT *Göçer*
BÜYÜKŞEHİR BELEDİYE BAŞKANI

Kahramanmaraş
Büyükşehir Belediyesi

KAHRAMANMARAŞ
City of Literature

edebiyatın
ŞEHİRİ

Kahramanmaraş
Büyükşehir Belediyesi

Resimler 4

| BÜNYAMİN K.

üç resim geçtim dördüncüdeydim
tozlu bir şehir bilerek yıkılmış
kırmızı giymiş bir kızan
kırmızı hırsızlıkmuş
çatılardan bakıyor
çalmış kendi sandığını
pusmuş bakıyor
saklayarak kanını

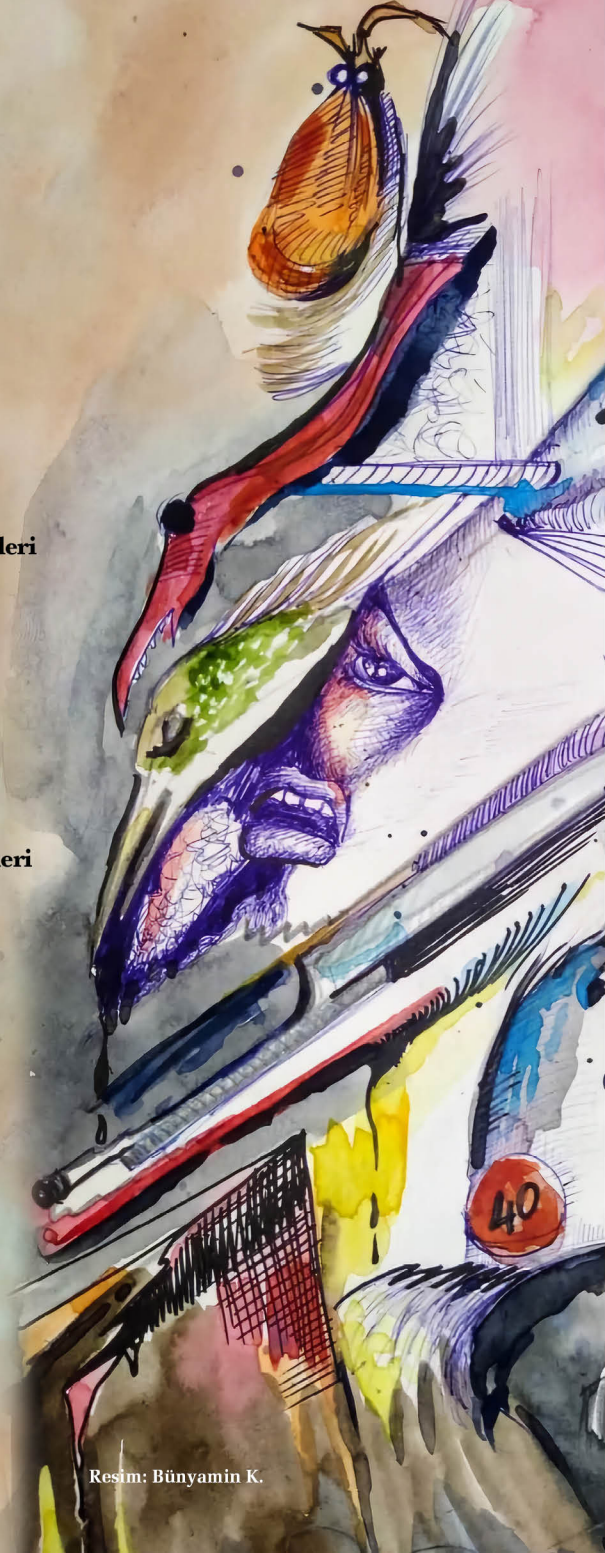
daha iyisini yapmak için yıkmuşlar bu şehri
zaten daha iyisini yapmak için yıkarlar şehirleri

Kardeşini arayan çocuk
susarak kusarak kaçmalı
çanak antenlere pusarak
kablolarla tutunarak
kırmızı giymiş çocuk

gene yıkarız deyip kurarlar şehirleri
kardeşin kayıpsa niçin tekrar yaparlar şehirleri

ne kadar beklemeli çocuk
kanını tutarak
tanrısı bu yana bakana dek
sonra gelip omzuna dokunana dek

gelmez ki kederlidir tanrısı
gök yıkılsa gelmez yer kül olsa
bilekleri kırılrsa gülün
kanı dökülse

Resim: Bünyamin K.